

ESPERANTOLOGIO

ESPERANTO STUDIES

EES

Kajero 1

1999

Issue No. 1

Redaktas Editor

Christer Kiselman

Redakta komitato Editorial Board

Detlev Blanke	Koutny Ilona	Geraldo Mattos
José Borges Neto	Erich-Dieter Krause	Marc van Oostendorp
Probal Dasgupta	Sergej Kuznecov	Sergio Pokrovskij
Michel Duc Goninaz	Jouko Lindstedt	Humphrey Tonkin
Gotoo Hitosi	Liu Haitao	John C. Wells
Edmund Grimley Evans	Ingrid Maier	Yamasaki Seikô

Varna

Uppsala Universitato

Uppsala University

ESPERANTOLOGIO / ESPERANTO STUDIES

EES

estas internacia revuo pri ĉiuj fenomenoj rilatantaj al Esperanto. Ĝi aperigas artikolojn bazitajn sur originalaj studoj pri lingvosciencaj, historiaj, literatursciencaj, psikologiaj, sociologiaj kaj politikaj aspektoj de Esperanto.

Ni intencas publikigi proksimume unu kajeron en ĉiu jaro.

La revuo estos publikigata en du formoj, tamen enhave identaj: presita sur papero kaj rete alirebla.

La paperan version publikigas

Bambu Ltd
Poŝtkesto 405
BG-9000 Varna, Bulgario.
<bambu@mailroom.com>.

La prezo (inkludanta sendokostojn) estas 33 EUR por institucioj kaj 22 EUR por unuopuloj. Triona rabato por minimume tri ekzempleroj. Vi povas pagi al la konto bamb-i ĉe UEA; tiam informu Bambu Ltd ke vi pagis.

La komputilreta versio estas publikigata de Upsala Universitato sub la respondeco de Ingrid Maier. Ĝi estas alirebla ĉe la retadreso

<http://www.math.uu.se/esperanto>

Por konservi la eblecojn de referenco la artikoloj publikigitaj en la retversio ne estos ŝanĝitaj dum la tempo de la nuna redaktoro. Sed ĉiu aŭtoro rajtas verki aldonajn notojn al sia jam publikigita artikolo. Tiuj aldonoj povos enhavi korektojn, komentojn kaj novajn referencojn.

is an international journal on all phenomena relating to Esperanto. It publishes articles based on original studies of the linguistic, historical, literary, psychological, sociological, and political aspects of Esperanto.

We plan to publish about one issue per year.

The journal is published in two versions, which are identical in content: a print version and an electronic version.

The print version is published by

Bambu Ltd
P. O. Box 405
BG-9000 Varna, Bulgaria.
<bambu@mailroom.com>.

The price (including postage) is 33 EUR for institutes and 22 EUR for individuals. If you order at least three copies you will enjoy a discount of 1/3. Please contact Bambu Ltd for information on how to pay.

The electronic version is published by Uppsala University under the responsibility of Ingrid Maier. It is available at the URL

<http://www.math.uu.se/esperanto>

In the interest of scholars, the articles published in the electronic version will not be changed during the present editor's tenure. But every author may add an appendix to her or his published paper. Such appendices may contain corrections, comments, and new references.

ESPERANTOLOGIO

ESPERANTO STUDIES

EES

Kajero 1

1999

Issue No. 1

Enhavo / Contents

Christer Kiselman: Notico de la redaktoro	3–4
Christer Kiselman: Editorial Statement	5–6
Marjorie Boulton: Paul Neergaard 1907–1987	7–13
Carl Støp-Bowitz: Paul Neergaard kaj la problemoj de la scienca lingvaĵo	14–15
Paul Neergaard: La sencovasteco de kelkaj vortoj en <i>Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto</i> . Eseo por instigi al diskutado	16–20
Geraldo Mattos: Esenco kaj estonteco de la <i>Fundamento de Esperanto</i>	21–37
Detlev Blanke: Germana societo <i>Gesellschaft für Interlinguistik</i>	38–47
Sabine Fiedler: Pri Esperanto-frazeologio	48–51
Marc van Oostendorp: Syllable structure in Esperanto as an instantiation of universal phonology	52–80

La paperan version publikigas

Print version published by

Varna

La elektronikan version publikigas

Electronic version published by

Uppsala Universitato

Uppsala University

Konsiloj al aŭtoroj

Manuskriptojn verkitajn cele al publikigo en EES oni sendu al la redaktoro per komputilreta poŝto, prefere kiel T_EX-dosieron, ĉe

`<kiselman@math.uu.se>`.

Se tio ne eblas, sendu la tekston kiel ordinaran retpoŝtan leteron. Se ankaŭ tio ne eblas, tiam surpapere al:

Christer Kiselman
Uppsala universitato
Poŝtkesto 480
SE-751 06 Uppsala, Svedio.

Ĉiu artikolo estos submetita al juĝado de du spertuloj, kiuj restos nekonataj de la verkinto.

La bibliografio estu je la fino, kaj entekstaj referencoj al ĝi laŭ nomo, jaro kaj paĝnumero: Zamenhof (1929:365) aŭ (Zamenhof 1929:365) depende de la konteksto. La donitaĵoj aperu en la bibliografio tiel:

Wüster, Eugen

1955 La terminoj “esperantologio” kaj “interlingvistiko”. *Esperantologio* **1**, 209–214.

Zamenhof, L. L.

1929 *Originala verkaro. Antaŭparoloj – Gazetartikoloj – Traktaĵoj – Paroladoj – Leteroj – Poemoj*. Lepsiko/Leipzig: Ferdinand Hirt & Sohn.

La sekvaj revuoj enhavas atentindajn konsilojn pri la preparado de manuskriptoj.

Canadian Journal of Linguistics, Style sheet, **41**(1) (1996), 83–94;

Revue canadienne de linguistique, Protocole de rédaction, **41**(1) (1996), 95–107;

<http://www.utpress.utoronto.ca/journal/cjl.htm>

Journal of Turkic Languages, Style sheet.

En T_EX piednotoj ne starigas problemon. Se vi verkas ne uzante T_EX, metu la piednotojn parenteze ĉe ilia origino. Escepto: se la notoj okupas pli ol kvaronon de la paĝo, metu ilin je la fino (aŭ reverku la tuton).

Guidelines for authors

Manuscripts intended for publication in EES should be sent to the editor by e-mail, preferably as a T_EX file, at

`<kiselman@math.uu.se>`.

If T_EX is not available to the author, then please send the text as a regular e-mail letter. If this is not technically possible, send the manuscript on paper to

Christer Kiselman
Uppsala University
P. O. Box 480
SE-751 06 Uppsala, Sweden.

The journal applies a strict refereeing system: every contribution is sent to two referees, whose identity will remain unknown to the author.

Put the bibliography at the end and refer to it in the text by name, year, and page number: Zamenhof (1929:365) or (Zamenhof 1929:365) depending on the context. Please give bibliographical details according to the following models:

The following journals give more detailed advice concerning the preparation of manuscripts.

In T_EX footnotes pose no problem. If you write not using T_EX, put footnotes as parentheses at their origin. However, if the notes occupy more than a quarter of the page, put them at the end (or rewrite).

ESPERANTOLOGIO / ESPERANTO STUDIES

EES

Redaktoro / Editor

Christer KISELMAN, Uppsala University, Department of Mathematics, P. O. Box 480, SE-751 06 Uppsala, Sweden. kiselman@math.uu.se

Redakta komitato / Editorial Board

Detlev BLANKE, Otto-Nagel-Straße 110, DE-12683 Berlin, Germany.
blanke.gil@berlin.snafu.de

José BORGES NETO, UFPR/Departamento de Linguística, Rua Gen. Carneiro 460, BR-80060-150 Curitiba, PR, Brasil. borges@coruja.humanas.ufpr.br

Probal DASGUPTA, Centre of Applied Linguistics & Translation Studies, University of Hyderabad, IN-500 046 Hyderabad, India. pdgalts@uohyd.ernet.in

Michel DUC GONINAZ, Val Saint-Georges, Chemin de l'Échelle, FR-13100 Aix-en-Provence, France

GOTOO Hitosi, Tohoku University, Faculty of Arts and Letters, Department of Linguistics, Sendai, JP-981 Japan. gothit@sal.tohoku.ac.jp

Edmund T. GRIMLEY EVANS, St. John's College, Cambridge CB2 1TP, England.
edmun.grimley-evans@cl.cam.ac.uk

KOUTNY Iłona, Adam Mickiewicz Uniwersytat, Lingvistika Instituto, Międzychodska 5, PL-60-371 Poznań, Poland. ikoutny@hum.amu.edu.pl

Erich-Dieter KRAUSE, Universität Leipzig, Ostasiatisches Institut, Schillerstraße 6, DE-04109 Leipzig, Germany

Sergej KUZNECOV, Tverskaja 19-67, RU-103050 Moskva, Russian Federation.
kuznecov@philol.msu.ru

Jouko LINDSTEDT, Slavonic and Baltic Department, P. O. Box 4 (Vuorikatu 5 B), FI-00014 University of Helsinki, Finland. jouko.lindstedt@helsinki.fi

LIU Haitao, Jisuanji Zhan, Qinghai Lu Chang, Xining, Qinghai, CN-810108, China.
htliu@yeah.net

Ingrid MAIER, Uppsala University, Department of Slavic Languages, P. O. Box 527, SE-751 20 Uppsala, Sweden. ingrid.maier@slaviska.uu.se

Geraldo MATTOS, Rua João Motter, 98, BR-81210-260 Curitiba, PR, Brazil.
mattos@super.com.br

Marc VAN OOSTENDORP, Universiteit van Amsterdam, Theoretische taalkunde, Spuistraat 210, NL-1012 VT Amsterdam, The Netherlands. marc.van.oostendorp@meertens.knaw.nl

Sergio POKROVSKIJ, ul. Tereškova 28-32, RU-630090 Novosibirsk, Russian Federation.
pok@iis.nsk.su

Humphrey TONKIN, University of Hartford, West Hartford, CT 06117-1599, USA.
tonkin@mail.hartford.edu

John C. WELLS, 5 Poplar Road, Merton Park, London SW19 3JR, England.
wells@phonetics.ucl.ac.uk

YAMASAKI Seikō, JP-185-0014 Tōkyō, Kokubunzi, Higasi Koigakubo 3-18-12, Japan.
syama@dokkyo.ac.jp

Notico de la redaktoro

Christer KISELMAN

Kara leganto

Bonvenon al la unua kajero de nova revuo! Ĝi aperigos sciencnivelaĵn artikolojn pri ĉiuj aspektoj de la lingva, socia kaj psikologia fenomeno Esperanto. Ĝi havas dulingvan nomon por indiki ke ĝi enhavos artikolojn en Esperanto same kiel en naciaj lingvoj. Ĝi aperas ĝemele: kaj papere kaj rete. Tiel mi esperas maksimumigi la akireblon de la revuo.

La revuo iel estas daŭrigo de iama revuo: Paul Neergaard eldonadis dum la jaroj 1949–1961 revuon kun la titolo *Esperantologio*. Aperis entute ses kajeroj.¹ Dum longa tempo mi cerbumadis pri diversaj manieroj revivigi la revuon. Por certigi altan kvaliton mi deziris havigi al ĝi teamon de elstaraj esperantologoj kaj lingvistoj. Mia propono estis bonvenigita de ĉiuj al kiuj mi skribis. Ili nun formas la redaktan komitaton, kaj mi kore dankas al ĉiuj membroj de la komitato pro ilia apogo kaj laboro por tiu ĉi unua kajero.

La termino *esperantologio*

Kion do signifas la termino *esperantologio*? Enkondukis ĝin Eugen Wüster. Li faris tion en artikolo aperinta en 1921 en la gazeto *Esperanto Triumfonta* (poste *Heroldo de Esperanto*). En la revuo *Esperantologio* li rakontas la historion de la termino, same kiel tiun de *interlingvistiko* (Wüster 1955). Por Wüster *esperantologio* signifas tiun branĉon “de la ‘sinteza lingvistiko’, kiu estas aplikata al la jam multe uzata sistemo Esperanto”. Kaj per *sinteza lingvistiko* li komprenis “tiun relative novan branĉon de la lingvistiko, kiu ne nur konstatas, sed kiu konscie influas (gvidas) la evoluon de lingvo” – nuntempe oni dirus lingvoplanado. Sed li citas ankaŭ diverĝajn opiniojn, i.a. tiun de W. J. A. Manders, laŭ kiu *esperantologio* “estas scienco konstanta kaj priskriba” (Wüster 1955:211). La nomo de la nuna revuo estu komprenata en tiu senco de Manders.

Grava por la fruaj laboroj en *esperantologio* estis la verko *La Esperantologio kaj ties disciplinoj*, kiun publikigis Paul Neergaard en 1942. Tie li detale priskribis la subfakojn de la *esperantologio*, kaj skizis la necesajn estontajn taskojn.

La politiko de la revuo

La fenomeno Esperanto estas malfacile kaptebla kaj malfacile difinebla. Laŭ miaj spertoj ĝi signifas plej malsamajn aferojn por malsamaj homoj. Multaj revoj estasigitaj al ĝi. La fortoj kiuj inspiras personojn okupiĝadi pri la lingvo estas diversaj kaj malfacile priskribeblaj. Estus malfacile formuli priskribon de tiuj fortoj pri kiuj

¹La enhavtabeloj de ĉiuj kajeroj estas legebla en la reto sub la adreso <http://www.math.uu.se/esperanto>.

diversaj personoj konsentus. Eble la plej origina kaj plej profunda estas la eldiro de Zamenhof en 1905: “[...] mi en la nuna momento ne estas ia nacio, sed simpla homo [...]” (Zamenhof 1929:365).

La revuo estas bazita sur sciencaj principoj. Tial ni devas resti ĉe la “konstata kaj priskriba” scienco de Manders. La revuo ne publikigos proponojn pri lingvaj reformoj.

La politiko de la revuo estas okupiĝi pri la ekzistanta lingva kaj socia fenomeno Esperanto. Tamen tio ne malhelpas ke ni iam eble diskutos pri tio kio estas aŭ povus esti la objekto de la esperantologio.

Pri tiu ĉi kajero

Ĉar la revuo estas ia daŭrigo de la revuo redaktita de Neergaard, ni dediĉas iom da spaco al lia vivo kaj laboro. Ni publikigas en tiu ĉi unua kajero tri artikolojn rilate al li.

Mi aparte ĝojas ke Marjorie Boulton permesis ke aperu ĉi tie ŝia manuskripto verkita omaĝe al Paul Neergaard. Ĝi estas eseo kiu radias ne nur detalan konon pri lia personeco, sed ankaŭ profundajn sentojn rilate al lia tuta laboro kaj vivo.

Carl Støp-Bowitz verkis mallonge post la morto de Paul Neergaard eseeton pri ties terminologia laboro.

La artikoloj de Boulton kaj Støp-Bowitz estis origine verkitaj por provo revivigi la revuon de Neergaard en 1987–1988. Humphrey Tonkin afable transdonis la manuskriptojn al mi.

Birthe Lapenna rakontis al mi ke ŝi posedas artikolon de Paul Neergaard mem, verkitan honore al Ivo Lapenna. Ŝi afable permesis enmeton de tiu artikolo. Tiel ni povas iom konatiĝi kun la pensmaniero de Neergaard rilate al vortaraj difinoj.

Tamen la menciitaj tri kontribuaĵoj estas esceptaj pro sia historia karaktero. La kvar sekvaj rilatas al lingvaj kaj sociaj aspektoj de la lingvo.

Geraldo Mattos, la prezidanto de la Akademio de Esperanto, kontribuas per artikolo pri la Fundamento de Esperanto. Tiu ĉi dokumento el 1905 ludas por la lingvo gravan rolon, iom anstataŭante la longan tradicion de aliaj lingvoj.

Detlev Blanke priskribas la aktivecon de societo, kiun li prezidas.

Sabine Fiedler prezentas al ni studon pri la frazeologio de Esperanto, bazitan sur tre ampleksa disertaĵo.

Fine ni publikigas pioniran studon de Marc van Oostendorp pri la fonologio de Esperanto, pli precize pri ĝia silaba strukturo.

Bibliografio

Paul Neergaard (1907–1987)

1942 La Esperantologio kaj ties disciplinoj. Taskoj kaj rezultoj. En: *Tra densa malumo*, pp. 37–64. Kopenhago: Laborista Esperanto Klubo.

Eugen Wüster (1898–1977)

1955 La terminoj “esperantologio” kaj “interlingvistiko”. *Esperantologio* 1, N-ro 4, 209–214.

L. L. Zamenhof (1859–1917)

1929 *Originala verkaro. Antaŭparoloj – Gazetartikoloj – Traktaĵoj – Paroladoj – Leteroj – Poemoj*. Lepsiko: Ferdinand Hirt & Sohn.

Editorial Statement

Christer KISELMAN

Dear reader:

Welcome to the first issue of a new journal! It will publish works on all aspects of the linguistic, social, and psychological phenomenon Esperanto. Its name is bilingual, to indicate that it will contain articles in Esperanto as well as in other languages. It appears in a print version as well as in an electronic version. In this way I hope to achieve maximum availability.

The journal is a kind of continuation: Between 1949 and 1961, Paul Neergaard published a journal with the name *Esperantologio*. A total of six issues were published.¹ For a long time I was thinking about various ways to revive the journal. To guarantee high quality, I felt it would be essential to attract outstanding esperantologists and linguists to the idea. My proposal was welcomed by all the persons I contacted. They now form the Editorial Board, and I am most grateful to all of them for their support and for their efforts in the preparation of this first issue.

On the term *esperantologio*

The term *esperantologio* was introduced by Eugen Wüster in an article which appeared in 1921 in the journal *Esperanto Triumfonta* (later to be renamed *Heroldo de Esperanto*). In an article published in the journal *Esperantologio* he recounts the history of this term as well as that of *interlingvistiko* (Wüster 1955). For Wüster *esperantologio* denotes that branch of *sinteza lingvistiko* ‘synthetic linguistics’ which is applied to the already much used system of Esperanto. By *sinteza lingvistiko* he understands that relatively new branch of linguistics which not only observes but consciously influences (guides) the development of a language—nowadays we would say language planning. But he quotes other opinions as well, among them that of W. J. A. Manders, according to whom *esperantologio* is a science which observes and describes (Wüster 1955:211). The name of the present journal is to be understood in this sense.

The article *La Esperantologio kaj ties disciplinoj*, which Neergaard published in 1942, was important for early works on Esperanto. There he described in detail the various subbranches of Esperanto studies, and sketched the steps to be taken.

The policy of this journal

The phenomenon Esperanto is difficult to pinpoint. In my experience, it signifies very different things to different people. Many dreams are attached to it. The forces which inspire persons to learn and explore the language are of many kinds and hard to describe. Indeed it would be difficult to formulate a description of these forces

¹The tables of contents of all issues is available on the web at the URL <http://www.math.uu.se/esperanto>

on which people could agree. Maybe the most original and deepest of them is what Zamenhof pronounced in 1905: “[...] mi en la nuna momento ne estas ia naciano, sed simpla homo [...]” (at this moment I am not a member of any nation, but a simple human being; Zamenhof 1929:365).

This journal is based on scientific practice. Therefore we shall keep to Esperanto studies as an observing and describing science in the sense of Manders. The journal will not publish proposals to reform the language.

The policy of the journal is to study the existing linguistic and social phenomenon of Esperanto. However, this does not exclude the possibility that we might discuss in a coming issue what is or could be the objective of *esperantologio*.

On this issue

Since this journal is a kind of continuation of that edited by Neergaard, we devote some space to his life and work.

I am particularly happy that Marjorie Boulton permitted the inclusion of her paper in memory of Paul Neergaard. It is an essay prepared not only with a detailed knowledge of his personality but also with deep feelings concerning his whole life and work.

Carl Støp-Bowitz wrote soon after the death of Paul Neergaard a short essay on Neergaard’s work on scientific terminology.

The papers by Boulton and Støp-Bowitz were originally written for an attempt to revive Neergaard’s journal in 1987–1988. Humphrey Tonkin was kind enough to send me their manuscripts.

From Birthe Lapenna I received an article by Paul Neergaard himself, written in honor of Ivo Lapenna. She kindly consented to have it included here. In this way we can to some extent become acquainted with Neergaard’s thoughts on lexicology.

However, the three contributions just mentioned constitute a kind of exception due to their historical character. The four others are related to the linguistic and social aspects of the language.

Geraldo Mattos, the president of the Esperanto Academy, contributes an article on the *Fundamento* of Esperanto. This document from 1905 plays an important role in the language, in some measure replacing that of the long tradition of other languages.

Detlev Blanke describes the activities of an association of which he is the chairman.

Sabine Fiedler presents a study on phraseology, which is based on her extensive dissertation.

Finally we publish a pioneering study by Marc van Oostendorp on the phonology of Esperanto, more precisely on its syllable structure.

References

- Paul Neergaard (1907–1987). 1942. La Esperantologio kaj ties disciplinoj. Taskoj kaj rezultoj. In: *Tra densa mallumo*, pp. 37–64. Copenhagen: Laborista Esperanto Klubo.
- Eugen Wüster (1898–1977). 1955. La terminoj “esperantologio” kaj “interlingvistiko”. *Esperantologio* 1, No. 4, 209–214.
- L. L. Zamenhof (1859–1917). 1929. *Originala verkaro. Antaŭparoloj – Gazetartikoloj – Traktaĵoj – Paroladoj – Leteroj – Poemoj*. Leipzig: Ferdinand Hirt & Sohn.

Paul Neergaard, 1907–1987

Marjorie BOULTON

Oni petis min plekti girlandon, por honori la memoron de Paul Neergaard, ĉefredaktoro de *Esperantologio* de 1946 ĝis 1961; kaj mi trovas la taskon tre malfacila, ĉar scioj kaj memoroj preskaŭ sufokas min, kvazaŭ en ĉambro plena de diversodoraĵoj: necesas rozoj, lilioj, diantoj, lotusoj, narcisoj, gencianoj, erikoj, hibiskoj, asfodeloj, konvaloj, lekantoj, violoj, floroj el multaj landoj; kaj, ĉar tre interesis lin folkloraj nomoj de floroj, ankaŭ kristorozo, ĉevalpiedo, kavalirsprono, leonfaŭko, paŝtista burso, ora vergo, sunfloro kaj, kompreneble, neforgesumin' – kvankam la lasta estas admono superflua. Kaj ĉar li faris unikan, vastan laboron por plibonigi grenrikoltojn tra la mondo kaj tiel batali kontraŭ malsato, devus enesti kelkaj spikoj de tritiko kaj hordeo, panikloj de aveno, rizo, milio, sorgo, eĉ spadiko de maizo. Devus enesti verdaĵoj, almenaŭ folioj de laŭro por lia renomo, sed ĉu ne ankaŭ kelkaj folioj de plantoj, kiujn liaj laboroj plibonigis? – de laktuko, brasiko, betoj, kelkaj guŝoj de sanaj pizoj, faboj, fazeoloj, kelkaj sanaj fruktoj, kaj nepre devus esti verda rubando kun verda stelo ie. Kiel plekti, kiel porti? La imago fariĝas groteska; sed tiu superabundo, tiu sufokiĝo de girlandisto, bone simbolas la esencan neeblecon, adekvate prezenti talentojn tiel multflankajn, atingojn tiel diversajn, personecon tiel riĉan kaj kompleksan.

Iam, kun lia dana-angla vortaro sub alia mano, mi iom esploris en konsultlibro la genealogion de Pierre Paul Ferdinand Mourier de Neergaard (Nyborg 1907 02 19 – Kopenhago 1987 11 13), kiu fakte estis minora nobelo dana, kvankam pli nobla ol nobeleca – kaj ano de Sennacieca Asocio Tutmonda dum pli ol kvindek jaroj. Li devenis de interesa dana familio, generacioj de diversaj talentuloj kaj respondeculoj; lia patro, severa homo, estis armea oficiro; multaj scias ke lia filo Jesper Neergaard estas skulptisto, kiu kreis *La Espero* nun starantan en Graz; unu frato estis filmreĝisoro. Lia familia nomo Mourier devenis de iom aristokrata francino, kiu kiel hugenoto rifuĝis en Danlandon dum persekuta epoko; kaj eble kelkaj importitaj genoj de virino, kiu sin ekzilis pro konscienc-libereco kaj rekonstruis vivon en tiel fremda medio kiel edzino de dano, iomete kontribuis al la karaktero de nia Paul Neergaard: internaciisma, ege sendependa pense kaj vivostile, adaptiĝema, liberama...

Ekzistas, en lia kampara domo Stendal, granda familia pentraĵo; en tiu grupo Paul, blonda knabo eble dekjara, staras, ne sidas kiel la aliaj; li insistis, ke li staru, “ĉar iam mi estos renoma”. Aliumore, li konservis ĝismorte, intencante citi ĝin en la aŭtobiografio, kiun, tre bedaŭrinde, li nur komencis verki, ĝenerale ne tre laŭdan lernejan raporton, kies plej ĉarma misprofetaĵo estas averto pri lia maldiligento kaj manko de talento pri – botaniko.

Lia kariero, kiu kulminis je multjara profesoreco kaj tutmonda renomo en sia fako, ne sekvis rutinan vojon; li komencis, propravole, kiel simpla ĝardenisto. Li iam rakontis al mi tre komike, kiel vizitantoj al la ĝardeno videble estis en embaraso: ĉu kutima trinkmono ofendus tiun junulon, edukitan al modela elparolo kaj polurita

ĝentileco? Sed en 1929 li fariĝis studento en la Reĝa Veterinara kaj Agrikultura Kolegio, Kopenhago, kaj en 1932, la unua dana bakalaŭro pri agrikulturo. Ekde tiam, li laboris pli per mikroskopoj kaj provtuboj ol per ŝpato kaj hoĵo. Li atingis licencion en 1935.

Li doktoriĝis en agronomio, per vasta studaĵo pri du parazitaj fungoj, kiu aperis libroforme, en angla traduko, en 1945. La dato signifas, ke Neergaard persistis ĝisfine dum la mizeraj jaroj de la nazigermana okupacio de Danlando, meze de mankoj, tiranaĵoj kaj danĝeroj. Dum tiu okupacio li diversmaniere helpadis la danan rezistmovadon, ekzemple per morton-riskanta sekreta gastigado. Kiam iu demandis lin, kiel li, kun infanetoj kaj esperoj pri brila sciencista kariero, akceptas tiajn taskojn, li respondis – kaj mi ja povas imagi la fiksrigardon de tiuj miopaj, sinceraj blujaj okuloj kaj lian mildan, maldramigan tonon: “Sed kiel alie mi povus agi?”

Dua signifa trajto de tiu grava faklibro pri *Alternaria and Stemphylium* estas, ke ĝi enhavas ne nur danlingvan resumon, sed resumon en Esperanto (pp. 431–437). Por Paul Neergaard Esperanto estis ne agrabla eta hobiaĵo, sed lia dua fako, kaj ankaŭ kiel esperantisto li akiris tutmondan renomon inter seriozaj samfakuloj.

Li esperantiĝis en 1924, do kiam li estis nur 17-jara; li tiel entuziasmiĝis, ke kun unu kamarado li biciklis de Kopenhago al la 17-a Universala Kongreso en Ĝenevo, 1925. Okdekjara, li daŭre laboris por Esperanto ĝis preskaŭ siaj lastaj horoj. Jam kiel junulo li plene konvinkiĝis pri la graveco de Esperanto por scienca progreso, klerigado kaj kunlaborado; kaj en lia lasta faka libro, *Seed – a Horse of Hunger or a Source of Life?* ‘Semo – ĉu ĉevalo de malsato aŭ fonto de vivo?’ (Kopenhago 1986), la lasta ĉapitro, pri “Lingvaj bariloj kaj korodado de komunikado pri scienco” (pp. 114–140) detale pritraktas, kun malkvietigaj statistikoj, la lingvajn barilojn kaj diskriminacilojn inter sciencistoj; inter aliaj ekzemploj, Neergaard priskribas siajn personajn spertojn, kiel instruisto pri sempatologio al studentoj el multaj subevoluintaj landoj; en la lastaj tri paĝoj li lerte kaj takte prezentas Esperanton kiel neŭtralan, facilan kaj, precipe, egaligan.

Simile, tra lia tuta vivo, la tri fadenoj de scienca esplorado, scienca klerigado kaj Esperanto ne nur daŭris paralele, sed interplektiĝis. Mi nun penos sekvi tiujn fadenojn aparte; sed ni memoru, ke inter la intelektaj laboroj de Paul Neergaard ekzistis eksterordinara harmonio kaj konsekvenceco, kun granda sindediĉo.

Paul Neergaard fariĝis plantpatologo kaj mem faris multajn esplorojn, pri kiuj li verkis multajn specialistajn studaĵojn; li verkis pri ĉirkaŭ cent plantaj malsanoj aŭ patogenoj ne antaŭe konataj, aŭ nekonataj en Danlando, kaj pruvis, ke kelkaj centoj da plantmalsanoj infektas per semoj. Ekde 1934 li interesiĝis precipe pri sempatologio, kaj ne estus troigo nomi lin la ĉefa patro de tiu scienca fako: li elpensis multajn test-metodojn, statistikajn metodojn kaj rimedojn kontraŭ sem-infektoj. Lia vasta, inkluziva duvoluma *Seed Pathology* (Londono, reviziita eldono 1979) restas la ĉefa konsultlibro pri tiu temo. Li verkis ĝin en la angla, en stilo neordinare klara; ĉar Neergaard, kiu tre deziris, ke Esperanto helpu ĉiujn, mem brile regis la anglan kaj utile scipovis la francan, germanan, italan, norvegan kaj svedan. Li iam diris al mi, ke la lingvoj, kiujn li plej amas, estas, unue la dana, due Esperanto, trie la angla – kiu devis esti la laborlingvo de lia instituto kaj de multaj sciencaj konferencoj, kiujn li ofte prezidis; sed li ankaŭ tre konsciis pri la maljustecoj kaj malhelpoj kiujn kaŭzas la trudado de la malfacila, kaj prononce tre ĝene varia, angla lingvo por tiaj aferoj.

(Dum neforgesebla festego por sia 80-a naskiĝdatreveno, li parolis sprite kaj elegante, por la diversaj gastoj, dane, angle kaj esperante!)

Dum multaj ŝtatestroj promesadis, fanfaronadis pri neatingitaj atingoj kaj diversmaniere disblovadis retorikajn gasojn, Paul Neergaard faris por multaj popoloj, precipe en subevoluintaj landoj, pli ol la plimulto de iliaj politikistoj, kun malmulta bruado. Liaj esploroj pri sempatologio grave kontribuis al pli sanaj plantoj kaj pli abundaj rikoltoj en multaj landoj. Paralele kaj egale valoraj estis liaj laboroj instruaj. Unue li laboris en internacia komitato pri plant-malsanoj kaj en la plantprotekta servo dana; ankaŭ profesoris dum jaro en Libano; sed en 1966 li fariĝis fonda estro de la Dana Ŝtata Instituto pri Sempatologio por Evolulandoj, kaj restis estro ĝis 1982, emeritiĝante nur kiam li estis 75-jara, kaj eĉ poste iom laborante en la instituto kiel konsilanto. Tie li edukis pri sempatologio multajn studentojn el Azio, Afriko, Sudameriko – entute el 58 landoj. Iom post lia emeritiĝo mi vizitis lian instituton. Tre impresis min la sciencaj aparatoj, la subtilaj eksperimentoj, kaj la multaj naciecoj de tiamaj kaj eksaj studentoj; sed plej impresis min la momento, kiam profesoro Neergaard eniris ĉambron – kaj subite ĉiuj studentaj vizaĝoj ekradiis pro ĝojo. Evidentiĝis tuj, kiel la studentoj ne nur estimas, sed amas lin. El tiu instituto iris ĉiujare diplomitoj, ame sed strikte trejnitaj, kiuj en propraj landoj progresigis sempatologiajn studojn, gravajn kontrolojn kaj purigajn laborojn, por ke la landaj kultivaĵoj fariĝu pli sanaj kaj riĉrikoltaj.

En la instituto profesoro Neergaard kutimis ŝerci pri sia ne tre konvencia privilegio: “Mi ĉiam frapas la postaĵojn de la viroj kaj kisas la virinojn”. Sed estis karakterize de li, ke li neniam praktikis sian neortodoksan riton ĉe la hindaj studentinoj, edukitaj pli pudore ol la aliaj; li deziris krei etoson de amikeca bonhumoro, ne ofendi ies delikatecon. Kiel Julio Baghy, li estis tre karesema, sen iu ajn sugesto de sintrudo aŭ mislokita lascivo.

Li vizitis multajn landojn por instrui pri sempatologio aŭ gvidi sciencajn konferencojn: Argentinon, Brazilon, Brition, Ĉinion, Egiption, Etiopion, Filipinojn, Ganaon, Hindion, Italion, Kanadon, Kenjon, Libanon, Lesoton, Madagaskaron, Malajzion, Malavion, Malion, Marokon, Pakistanon, Pollandon, Tanzanion, Turkion, Usonon, Zambion, laŭ dokumentoj sub mia mano; mi preskaŭ certas, ke ĉi tiu listo estas nekompleta. En tre diversaj medioj kaj kulturoj li igis sin respektata kaj amata. Sciencaj akademioj, registaroj kaj universitatoj diversmaniere honoris lin. Li daŭrigis tiujn ofte tre lacigajn vojaĝojn kaj laborojn ofte en neidealaj kondiĉoj, en alta aĝo kaj duba sanstato. (Estis nur en sia 81-a jaro, ke li nuligis planon iri al Indonezio laŭ invito, ĉar li finfine decidis, ke li ne sentas sin sufiĉe bonfarta!)

Superŝutita per honoroj, konscia, ke liaj sciencaj laboroj modifos la homan sorton en multaj landoj, profesoro Neergaard, kiu alte taksis memironion kiel psikan sanigilon, neniam perdis humursenton. Ekzemple, dum serioza prelego, kun lumbildoj, pri sia laboro en la Tria Mondo, li subite montris bildon, el Hindio, en kiu bovino sidis tre proksime al la studenta grupo, kiun li, kiel buklakapa dana budho, instruis sub granda arbo. Post la prelego iu demandis: “Ĉu vi ne timis tiun grandan bovinon?” Komike seriozmiene, li respondis, “Tute ne! Ĉu vi ne rimarkis, kiel ŝi atentis? Ŝi volis lerni ion pri sempatologio.”

Kutime mildmaniera kaj afabla, li kapablis koleri; foje li skoldis funkciulojn, eĉ ministrojn, kiuj ne aranĝis kontroladon de semoj enirantaj iliajn landojn; li rapide

koleris, foje iom senproporcie, se li devis vikatendi, sed li insistis, ke vikatendado ofte signifas ian malatenton al homaj bezonoj – nesufiĉan stabon, nekompetentan organizadon, mankon de antaŭpensado, k.t.p. Sed mi vidis lin plej indigna, pri certaj burokratoj, kiuj (preskaŭ nekredeble, sed fakte) intence lasis surtable, ĉar atendigado kvazaŭ gravigos iliajn oficojn, leterojn avertantajn pri malsatego en iuj distriktoj, tiel ke oni ne sendis urĝan helpon. Neergaard prave diris, ke tia vantemo estas murdo.

La internacieco de liaj sciencaj kaj edukaj laboroj konstante konfirmis ĉe li la gravecon de lingvaj malhelpoj, kaj lia esperantismo estis fervora, altnivela kaj scienceca.

Al nia leksikologio li kontribuis valore, per *Fremdvortoj en Esperanto* (Parizo 1933), *Terminaro Hortikultura Seslingva* (Parizo 1938), *Internacia Fungo-Terminaro* (nur en *Esperanto Tidende*, Kopenhago 1943); grava artikolo, kiun li mem konsideris kiel testamentan definitivan verkon, “Plantnomoj en la Lingvo Internacia”, en *Serta Gratulatoria in Honorem Juan Régulo*, vol. II (La Laguna 1987), sed precipe per vasta kunlaboro pri botaniko, agrikulturo, hortikulturo kaj fitopatologio, en *Plena Ilustrita Vortaro* (Parizo 1970); li restis multjare en amika kolega rilato kun Gaston Waringhien.

Dum la vivo li kolektis esperantajn librojn kaj gazetojn, kaj dediĉis averaĝe kelkajn horojn semajne al tre preciza klasifikado kaj ordigado de sia grava privata esperanta biblioteko, uzante la internacian decimalan klasifikon. Tro granda por lia apartamento en Kopenhago, tiu bibliotekto okupis ĉirkaŭ 60 metrojn da bretoj en Stendal. Li volonte allasis seriozajn esploristojn; mi mem iam pasigis valorajn horojn studante tie; kaj li povis tuj meti la manon sur iun ajn libron aŭ dokumenton bezonatan – sub la okuloj de la multaj nigraj statuetoj, memoraĵoj pri liaj vojaĝoj en Afriko. Li antaŭplanis la destinin de sia kolekto detale, kaj testamentis ĝin al la Dana Reĝa Biblioteko en Kopenhago.

Liaj esperantaj verkoj grave atestas pri la plena taŭgeco de Esperanto por la scienco, precipe *Atakoj kontraŭ ĝardenplantoj* (Rickmansworth 1954), 234-paĝa detala konsultlibro praktika. Kontraste, lia *Vivo de la Plantoj* (La Laguna 1957), kiu sekvis lian danlingvan libron pri la sama temo, estas ne nur tre klara scienca eksplikaĵo, sed klasike bela poezieca esperanta prozaĵo. Kiam la naziismo jam nigre ombrumis la estontecon, lia *Scienco kaj Pseŭdoscienco pri Heredo kaj Raso* (Parizo 1937) refutis la rasismajn kaj reakciajn teoriojn per informoj pri genetiko. En tiu libro oni trovas ankaŭ kelkajn el la ideoj de Neergaard pri sociaj kaj seksaj reformoj. Kvankam li ne multe pritraktas la temon publike, almenaŭ ne laŭ mia scio, li tre sentis la danĝeron de obskurantismo pri seksaj aferoj, kaj emfazis honestan informadon, toleremon kaj respondecon; estas interese, ke respektata parencino lia, d-rino Lone de Neergaard, nuntempe laboras pri racia, humana seksedukado en Danlando dum la aidesa epoko. Paul Neergaard ankaŭ koncernis sin pri pli ĝeneralaj temoj de socia justeco kaj egaleco.

Li aperigis lernolibron por komencantoj, *Esperanto for Begyndere* (Kopenhago 1939). La dana rezistmovado dum la okupacio 1940–1945, estas granda historio pri kuraĝo, sinoferoj kaj inĝenieco; kaj la danaj esperantistoj defiis la nazian malamon kontraŭ Esperanto. Ilia gazeto dum tiuj jaroj nun prezentas mirindan arkivon de persisto kaj obstina fido. Estis en Kopenhago en 1942, ke Paul Neergaard, kun kvar kolegoj, defie iel aperigis *Tra densa mallumo* – titolo senkompromise indikanta

ilian takson pri la okupacio! – volumon de seriozaj esperantaj studaĵoj, inter ili “Esperantologio kaj ties disciplinoj. Taskoj kaj rezultoj” de Neergaard mem. Iltis represis tiun studaĵon en 1979. En 1944, kun lia dumviva amiko Poul Thorsen, Neergaard aperigis *Eta Krestomatio*, legolibron por komencantoj, iom kulture valoran ankaŭ. En tiu ĉi libreto ni trovas kredeble la solajn poemojn de Paul Neergaard: la porinfanajn versojn troveblajn en *Esperanta Antologio*, kaj pli kompleksan poemon, “Majstro de la Tero”, gaje ironian, fortan kanzonon, mokantan tiujn, kiuj edukas por banalaj vivoj aŭ militaj mortoj, kaj tiujn, kiuj lasas sin banaliĝi kaj trompiĝi.

Tiun kanzonon, tiel defian en 1944, oni kantis laŭ la muziko de B. Christensen unue dum la SAT-kongreso en Kopenhago, 1939, kie Paul Neergaard estis prezidanto kaj pro kiu li tre laboris. Li estis prezidanto de la 47-a Universala Kongreso en Kopenhago, 1956; se mi ne mismemoras, mi tie renkontis lin por la unua fojo kaj estimis lin, kaj li invitis min, kun diversaj verkistoj, al sia hejmo; sed tiutempe mi ne konjektis, ke iam li estos inter la plej karaj personoj en mia vivo. Liaj laboroj por tiu kongreso estis vastaj, lia takto kaj ĉarmo tre valoraj. Kiel ĝenerale, li estis demokrata, afabla, tute ne singravigema; sed en eventoj, kie taŭgis ia ceremonia digno, profesoro Neergaard ja faris ĝuste kaj bele. Li ĉiam pripensis la prestiĝon de Esperanto en la reala situacio. Escepte de liaj maloftaj kolereksplodoj, li estis homo tre ĝentila – kaj ne nur supraĵe, mondume, sed el la profundo de sia respekto al aliaj homoj. (Mi ofte vidis lin tiel ege ĝentila kaj afabla al, ekzemple, kelneroj, vendistoj, riparistoj kaj simile, ke li kredeble lasis ilin iom pli bonhumoraj pro ia malgrava kontakto.)

Mi sporade korespondis kun li dum mi estis sekretario de la Internacia Somera Universitato. Leterskribado estis por li nefavorata okupo, sed inter tiuj, kiujn mi invitis prelegi, li estis unu el la plej fidindaj pri respondoj kaj aranĝoj: ĉiam ĝentila, ĉiam kapabla. Li prelegis dekfoje en diversaj ISU’oj.

Kiel mi, li estis iom mallerta korpe, kaj profesore distriĝema, pri kio mi havas kelkajn ridetigajn memorojn. Malkiel mi, li tre ĉarme ridetis pri si mem kaj liaj dolĉaj memironioj ofte plaĉis al la ĉeestantoj. Dum unu ISU oni uzis mikrofonon kun speco de malbeninda lazo, kvazaŭ por pendumi la viktimojn; mi memoras, kiel Neergaard kun milde komedia oferbesta humileco klinis sian kapon al la lazo, kaj kompreneble estis el ĉiuj prelegontoj li, kies okulvitroj forfalis. Li tiel ĉarme, antaŭ miloj, akceptis la komikecon de tiu fuŝo!

Li prelegis esperante al multaj aŭskultantaroj, por UEA, por SAT, en San Marino, al multaj diversaj grupoj; same bone kaj serioze al ia grupeto ie, kiel al mondkongreso.

Sed ankaŭ estis li, kiu dum la mondkongreso en Bern, 1947, iniciatis la bibliografian sekcion de la Akademio, al kiu li estis elektita en 1934 kaj de kiu li estis vicprezidanto de 1963 ĝis sia morto. En la Akademio li tre valoris: homo mezvojema, modera, raciema, sobra; homo laborema, helpema, lojala; kapabla modifi sian opinion, se li vidis kredigajn novajn atestaĵojn; kaj pli inklina pacigi ol polemiki kaj troigi. Ŝajnas al mi tre karakterize de Paul Neergaard, ke ĝismorte li restis tre valora, fidela ano de UEA, de kiu li estis en Honora Patrona Komitato; tre valora, fidela ano de SAT; kaj unu el la plej lojalaj kaj komprenemaj amikoj de Ivo Lapenna. Li helpis pri alproksimigoj kaj kunlaboroj kaj ĉiam influis bone kaj realisme (ofte postkulise, neoficiale; neniam intrigaĉe aŭ malhoneste).

Gravis ankaŭ liaj laboroj en ISAE, de kiu li estis dum multaj jaroj prezidanto;

en Kopenhago, 1958, aperis la propagande elstare valora *Sciencaj Studoj*, kiun li redaktis kaj al kiu li kontribuis du studaĵojn, aldone al sia konstanta redakta laboro por *Esperantologio*; li verkis multajn artikolojn kaj recenzojn por nia gazetaro – kaj frue kontribuis al *Monato*, kiun li entuziasme bonvenigis, komprenante ĝian gravan signifon. Gravis liaj grandaj, lacigaj, problemplenaj laboroj dum la lastaj jaroj, por helpi la fondadon de la Internacia Akademio de Sciencoj en San Marino, kiu nun estas jam disdoninta siajn unuajn diplomojn; kaj la fondadon de altprestiga Akademio Comenius. La aferoj de San Marino postulis de li apartan takton kaj sinoferon; jam malforta kaj suferanta, li plurfoje vojaĝis al San Marino por helpi.

Mi persone konis lian poresperantan laboron plej intime pro liaj pluraj vizitoj al la someraj kursoj, kiujn mi organizis en *Wedgwood Memorial College* en Barlaston, Anglio; kiel tiu granda homo afable kaj kun multa humuro kaj ĉarmo prelegis al malgrandaj grupoj, paciencis kun komencantoj, kuraĝigis timantojn kaj riĉe informis! Arbo plantita je lia memoro nun staras en tiu kolegia ĝardeno. Ĝia angla nomo estas *Scholar Tree* ‘Arbo de Erudiciuloj’. En tiuj kursoj li foje montris talenton ne ĝenerale atribuitan al li: li kapablis amatore aktori, en Ŝekspiro, serioze, aŭ en kursfina farso, tre inteligente kaj verve. En la malgranda kolegio li estis tre amata; dum la kursoj en 1988 mi vidis du veteraninojn, kiuj ne konis lin alimédie, subite ekplori por li denove...

Ne estas eble ĉi tie, verŝajne neniam estos eble, priskribi ĉiujn facetojn de lia multflanka personeco; sed mi nepre menci, ke lia raciismo kaj scienca sobreco ne signifis ian sensangan, fridan temperamenton. Li havis multajn amikojn kaj dum la vivo serioze amis almenaŭ kvar virinojn; sed plej rimarkinda estis lia neordinara amo al siaj infanoj kaj karesemo al infanoj ĝenerale. Li iam menciis al mi, ke li edukis siajn kvar gefilojn, en apartamento sufiĉe malgranda por ses personoj (kaj sur la kvina etaĝo, sen lifto!) kaj neniam frapis eĉ unu el ili. Mi vidis lin inter familianoj kaj miris pri la amoplena atmosfero – similan mi neniam vidis aliloke; mi vidis, kiel li amis la genepojn; kaj en 1987 mi vidis lin kun kelksemajna nova nepineto en la brakoj kaj sunluma ĝojo en la okuloj. Li apenaŭ povis vidi nekonatan infanon sen afabla vorto kaj kareseto. Li simpatiis ankaŭ al bestoj: li konfesis al mi, ke li deziris havi hundon, prefere grandan, lupecan, sed tio ne eblis, pro lia alta apartamento (kiu multrilate tre plaĉis al li) kaj liaj multaj vojaĝoj. Tri katoj miaj (Oliver kaj Bodkin, poste Oliver kaj Aphra) sentis lian amikiĝemon, kaj kutime li devis nur eksidi sur mia sofo por esti preskaŭ kovrita per katoj kaj karesi ilin; li plurfoje diris, ke li amas miajn katojn “ĉar ili estas tiel kontaktemaj”.

Li tre interesiĝis pri bonaj manĝoj: saŭcoj gravis, fragoj ravis; sed li manĝis vere modere: havis konsiderindajn konojn pri vinoj, sed drinkis ege modere kaj saĝe; havis seriozan intereson pri pentraĵoj kaj skulptaĵoj, de kiuj li posedis diversajn valorajn; ian intereson pri kino, teatro, literaturo, kaj konstantan seriozan intereson pri politikaj kaj sociaj aferoj. Verŝajne preskaŭ tute sen korpa vantemo, li tamen estis ege purema kaj senteme vestis sin taŭge por diversaj okazoj; en ia formala evento li kapablis aspekti impona, ekscelenceca; por vojaĝoj li mendis specialan kompletan kun abundaj poŝoj, ne ĉiuj videblaj, kaj facile purigeblan; en vere malstreĉaj situacioj li povis aspekti neglekte komforta... kaj liaj kapdorsaj bukloj neniam longe restis ordaj.

Kvankam lia stilo estis plejparte sobra, modera, nedramiga, li kapablis en taŭgaj okazoj fari brile belajn dramajn gestojn, kiuj surprizis kaj efikis. Kvankam li estis

homo profunde serioza, lia humuro ĝojigis multajn: kutime lia humuro estis kvieta, milda, iom ironia, kaj tuj donis impreson de amika sinteno: relative malofte, sed en la okazo tute sorĉe, li kapablas ŝercemon farsan, fantazian, junigan; mi ankoraŭ dankas, ĉar mi foje vidis ĝin.

Iam ni piediris kune en ia parko kaj konversaciis; tiutempe li estis jam direktoro de la instituto, kaj mi mem estis direktorino de minora instruista seminario. Subite li turnis sin al mi kaj demandis: “Ĉu, foje, eĉ nun vi sentas, kvazaŭ vi estus ankoraŭ nur unuajara studento, kiu scias preskaŭ nenion?” Kun Paul Neergaard estis malfacile ne diri la veron, kaj mi do respondis, “Jes, ofte.” Li, deksep jarojn pli aĝa ol mi kaj nemezureble pli eminenta, serioze jesis: “Ankaŭ mi, ofte.” Eble tiu konfeso iom indikas la profundecon de lia saĝo, tamen...

Mi vidis ankaŭ, kiel ofte li kuraĝigis aŭ helpis iun – precipe, kiel kuraĝiga kaj afabla li estis al esperantistaj komencantoj. (Sed eternaj komencantoj iritis lin.)

Iasence, povas resumi liajn meritojn du el la lastaj agoj de lia brila vivo. En 1987 estis finfine videble, ke korpaj difektiĝoj komencas venki la ankoraŭ plene funkciantan spiriton. Laceco kaj konstantaj doloroj foje eĉ ekdifektis lian bonhumoron kaj afablecon. Li estis travivanta, stoike kaj preskaŭ sekrete, kelkajn gravajn operaciojn; la kora funkciado dependis de reguligilo kaj multaj piloloj; dolora difekto en kruro igis piediradon suferiga; flankefikoj de multaj medikamentoj ankaŭ ĝenis lin. Mi foje ŝercis pri “nia kara dormomuso”; sed dum liaj tiutempe malmultaj nedormaj horoj, la intelekto daŭre aktivis kaj brilis. Pro lojaleco, fideleco, pro promesoj faritaj, Paul Neergaard iris en julio al brila konferenco en Graz, la lasta grava evento, kiun organizis Ivo Lapenna – kiu mem estis jam tro malsana por aŭskulti la prelegojn de siaj kolegoj; Neergaard, foje kaŝante sin por dormi en iu anguleto sur lignaj seĝoj, kun mantelo sub la kapo, prelegis kaj diskutis tie ĉiam valore; iris hejmen por multe korespondi pri San Marino kaj la Akademio Comenius. Pro lojaleco, fideleco, pro promesoj faritaj, li en aŭgusto iris al Barlaston, prelegis kaj diskutis ĉiam valore. La 18-an de aŭgusto, li parolis al kunveno de la Oksforda Esperanto-societo; nur sep anoj povis ĉeesti; nun tre videble kaduka, sed ankoraŭ plenumante promeson, tiuvespere li rakontis interese pri danaj kuiraj kaj kristnaskaj tradicioj kaj diversaj lingvaj kaj movadaj aferoj, kaj li kuraĝigis aliajn konversacii. Iomete pli ol tri monatojn poste, li endormiĝis en tiu eta dormoĉambro en Kopenhago, kie li havis ankaŭ sian skribmaŝinon kaj amason da paperoj pri sciencaj kaj esperantistaj laboroj; kaj ne vekigis plu.

Jes, mi vidis antaŭe, kun kortuŝo, kiel flamo iam tiel rekta kaj brila ekflagretis, malfortiĝis; sed kiam Paul Neergaard mortis, estingiĝis vere granda, grava fonto de intelekta lumo kaj kora varmo.

Paul Neergaard kaj la problemo de la scienca lingvaĵo

Carl STØP-BOWITZ (1913 12 08 – 1997 11 01)

Jam frue Paul Neergaard ekinteresiĝis pri serĉado de taŭgaj vortformoj de la tehniklingvaĵo, kiel atestas lia verŝajne unua publikigaĵo pri la temo: *Fremdvortoj en Esperanto. La 15-a regulo de la Fundamenta gramatiko en teorio kaj praktiko* (1933a). Sed estante mem sciencisto, botanikisto, li baldaŭ sin turnis al la problemoj de la faka scienca lingvaĵo. Neergaard ne ellaboris terminaron,¹ li simple ekuzis la lingvon verkante pri sciencaj temoj, publikigante jen sciencajn, jen popularsciencajn artikolojn. Kiel li mem skribis (1955b): “Nur la praktikado povas enblovi la spiron de la vivo en la proponitajn terminojn.” Siajn pensojn kaj vidpunktojn pri terminologiaj principoj, precipe en rilato al biologio, Neergaard kolektis en grava artikolo en *Scienca revuo* (1955b) kaj en sia ISU-prelego 1962 en Kopenhago (1963).

Liaj ĉefaj verkoj sendube estas la du libroj *Atakoj kontraŭ ĝardenplantoj kaj kiel prilukti ilin* (1954c) kaj *La vivo de la plantoj* (1957). La unua estas faka verko por homoj interesiĝantaj pri ĝardenkulturoj; laŭdire okazis, ke ĝardenkulturistoj lernis Esperanton por povi utiligi tiun unikan verkon pri luktado kontraŭ malsanoj de plantoj. La dua estas kvazaŭ lernolibro de botaniko, sed verkita en preskaŭ poezia lingvaĵo, kies legado estas vera ĝuo por ĉiu, kiu interesiĝas pri la vivo de la naturo. Kiel trian ĉefan verkon oni povas mencii lian laboron kiel ĉefkunlaboranto de PIV pri botaniko, kie li prezentas la terminojn kaj plantnomojn, kiujn li tra la jaroj ellaboradis (bedaŭrinde li neniam sukcesis publikigi la korektojn de eraroj enŝteliĝintaj).

Dum multaj jaroj Neergaard estis estrarano kaj vicprezidanto de ISAE, kaj i.a. iniciatis kaj redaktis la jubilean libron *Sciencaj Studoj* okaze de la 50-jara jubileo de ISAE en 1958, en kiu multaj kunlaborantoj el plej diversaj sciencaj branĉoj prezentis originalajn studojn en Esperanto, uzante siajn fakterminojn.

En 1962 li aranĝis la Unuan Internacian Konferencon Esperantan de Sciencistoj en la kadro de la 47-a Universala Kongreso en Kopenhago, kaj plurfoje li prelegis en la Internacia Somera Universitato de la kongresoj.

¹ *Noto de la redaktoro:* Vidu tamen (1938).

Bibliografio*

Paul Neergaard (1907 02 19 – 1987 11 13)

- 1933a *Fremdvortoj en Esperanto. La 15-a regulo de la Fundamenta gramatiko en teorio kaj praktiko.* Parizo. 64 pp.
- 1933b Difinado de la vortoj *abio* kaj *piceo*. *Sennacieca Revuo* (nova serio) **1**, 9, 130–132.
- 1934* La universala karaktero de Esperanto. *Sennacieca Revuo* (nova serio) **1**, 179–180.
- 1938* *Terminaro hortikultura seslingva* (esperanta-dana-sveda-germana-angla-franca). Parizo. 29 pp.
- 1942* La Esperantologio kaj ties disciplinoj. Taskoj kaj rezultoj. *En: Tra densa malumo*, pp. 37–64. Kopenhago: Laborista Esperanto Klubo.
- 1949 El la fronto kontraŭ la malamikoj de la kulturplantoj. *En: Somera Universitato, Malmö*, pp. 58–72. Rickmansworth (Hertfordshire), Anglujo.
- 1954a Virusmalsanoj en fruktoarboj. *Scienca Revuo* **5**, 3, 106–110.
- 1954b Ŝimfungoj en la hejmo. Liliputano rigardas ŝimfungetojn en la lando de la gigantoj. ISU Bournemouth. *Scienca Revuo* **6**, 2, 57–66.
- 1954c *Atakoj kontraŭ la ĝardenplantoj kaj kiel prilukti ilin.* Rickmansworth (Hertfordshire), Anglujo. 234 pp. + 9 faldtabuloj.
- 1955a Kiel la sciencistoj donas nomojn al la plantoj? *Sennacieca Revuo* **83**, 45–48.
- 1955b Rimarkoj pri kelkaj terminologiaj principoj. Studo kun speciala konsidero al biontologio. *Scienca Revuo* **7**, 2, 43–58.
- 1957 *La vivo de la plantoj.* La Laguna. 128 pp.
- 1958 La saprofitaj fungoflaŭro de kelkaj hortokulturaj semspecoj. *En: Sciencaj Studoj*, Kopenhago, pp. 201–208.
- 1959 Interŝtata kunlaboro pri plantprotektado. ISU Haarlem 1954. *Scienca Revuo* **10**, 2/3, 85–95.
- 1962 La Unua Internacia Konferenco Esperanta de Sciencistoj en Kopenhago. *Scienca Revuo* **12**, 3/4, 133–134.
- 1963 La lingva problemo en la biologiaj kaj agronomiaj sciencoj. ISU Kopenhago 1962. *Scienca Revuo* **13**, 1–4 kaj 103–110.
- 1967 Internacia Esperanta Universitato 1967: Inaŭgura parolado. *Scienca Revuo* **18**, 4, 113–114.
- 1970 (Kunaŭtoro de:) *Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto.* Parizo: Sennacieca Asocio Tutmonda.
- 1986* *Seed – A Horse of Hunger or a Source of Life?* (Reviziita eldono.) Kopenhago: Danish Government Institute of Seed Pathology for Developing Countries. [Speciale atentindas la sesa ĉapitro: Language Barriers and Corrosion of Communication in Science, pp. 114–140.]
- 1999* La sencovasteco de kelkaj vortoj en Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto. Eseo por instigi al diskutado. *Esperantologio / Esperanto Studies* **1**, 16–20.

Verkita 1988 09; ricevita 1998 09

*La verkoj (1934, 1938, 1942, 1986 kaj 1999) estas aldonitaj de la redaktoro.

La sencovasteco de kelkaj vortoj en *Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto*. Eseo por instigi al diskutado

Paul NEERGAARD (1907 02 19 – 1987 11 13)^{1,2}

Gaston Waringhien havis antaŭ si gigantan taskon, kiam li redaktis la difinojn de *Plena Ilustrita Vortaro* (PIV). Lia plej granda merito estas, ke li skrupule kaj fidele esploris la sencon de ĉiuj Fundamentaj, oficialaj kaj Zamenhofaj radikoj kun iliaj plej gravaj kunmetaĵoj, surbaze de miloj da ekzemploj de ilia uziteco, kaj redonis el la klasikaj tekstoj multajn el tiuj ekzemploj en la vortaro. En tio li ja sekvis la striktajn principojn de scienca leksikografio: reprodukti en la vortaro la faktan uzadon de la vortoj en la praktika vivo.

Tion li ne povis fari pri ĉiuj vortoj registritaj en la vortaro. Por kontentigi la bezonojn de la moderna vivo kaj ne nur respeguligi la uzadon en la limigita literaturo de Esperanto, kiu estas plejparte beletristika kaj organizaĵa, li devis kritike enmeti multajn scienc-teknikajn terminojn. Li devis akcepti ankaŭ multajn *ĉiutagajn* esprimojn eĉ se ili, pro la speciala karaktero de la Esperanto-lingvosocio, malofte aŭ apenaŭ uziĝis. La konsekvenco estis, ke li devis decidi, plej ofte en interkonsiliĝo kun sciencistoj-teknikistoj kaj aliaj fakuloj, pri selekto de internacie gravaj vortoj kaj pri la difinado de ili.

Uzante tra la jaroj PIV, mi en ne malmultaj kazoj trovis min en hezito antaŭ difino donita, aŭ mi povis ĝin ne akcepti. Lastatempe mi komencis fari notojn pri miaj observoj, kaj ilin mi volas ĉi tie sugeste prezenti por diskutado. Temas parte pri teknikaj vortoj apartenantaj tamen al la komuna vortaro (la pli specialajn terminojn, afero de specialistoj, mi ne tuŝas), parte pri kelkaj vortoj uzataj metafore.

Por facila referenco mi aranĝas ilin laŭalfabete.

¹*Noto de la redaktoro:* Tiu ĉi artikolo estis verkita por festlibro honore al Ivo Lapenna okaze de ties 75-jara naskiĝtaga festo en Kopenhago la 15-an de decembro 1984. Ĝi aperas ĉi tie laŭ permeso de Birthe Lapenna kaj Jesper Neergaard. La festlibro ĝis nun ne estas publikigita. – Michel Duc Goninaz, kiu revizias la *Plenan Ilustritan Vortaron*, skribis al mi, konatiĝinte kun tiu ĉi artikolo, ke li uzis ĝin “por kelkaj utilaj korektoj” (letero de 1999 02 24).

²*Noto de la aŭtoro:* Profesoro d-ro, estinta direktoro de Ŝtata Instituto de Sempatologio por evolulandoj, Kopenhago. Fellow, Indian National Science Academy (New Delhi), Honorary Fellow, National Academy of Sciences, India (Allahabad), Membre d’Agriculture de France (Paris). Vicprezidanto de la Akademio de Esperanto.

Mallongigoj

PIV = *Plena Ilustrita Vortaro*

(F) = Fundamenta

(O1), (O2) ktp. = vorto oficialigita en la unua, dua ktp. Oficiala Aldono

(Z) = Zamenhofa

1. “Teknikaj” vortoj

Amendi. Laŭ PIV: (1) Fari oficiale plibonigajn modifojn en leĝo aŭ leĝpropono; (2) Ĝustigi eraron en leĝa dokumento. – Fakte la vorto estas uzata ne nur por leĝaj dokumentoj, sed por kiuj ajn dokumentoj, manuskriptoj, do en pli vasta senco.

Apreci (aprezi). PIV: Kompetente taksi la artan valoron de io. – La vorto uziĝis en pli vasta senco: taksi la valoron ne nur artan de io, sed plej ofte rekoni ĝenerale la meriton de iu agado aŭ aganto.

Asimili (O2). PIV (kvara difino; filologia): Anstataŭigi unu parolsonon per alia sono, kiu pli similas al la apuda sono. – Mi opinias, ke pli ofta estas la signifo leksikologia por vorto enkondukita en lingvon el alia lingvo kaj adoptante la deklinacion de la lingvo ricevinta la vorton: pelargonio, pelargonioj (*Pelargonium*, latina, ne estas deklinaciata.)

Aspekto (O1). – La ĉefan (unuan) difinon: “Maniero, en kiu iu aŭ io sin prezentas al nia vido”, mi tute aprobas, sed ŝatus aldoni ekzemplojn de tre ofta uzado: *diversaj aspektoj de afero, aspektoj de kibernetiko; la aspekto de malpliiganta nombro de naskoj en la okcidenta mondo.*

Aŭtentika (O1). PIV: Nedubbele vera, originala, nefalsita. – La vorto, laŭ internaciaj tradicioj, estas uzata ne nur por ekz. tekstoj k.s., sed ankaŭ pri personoj. Do en la difino estu ne nur *ne falsita*, sed ankaŭ *ne falsa*, aludante al persono.

Dubleo. PIV: orplakita juvelo. – Ne nur juvelo. Mia poŝhorloĝo ankaŭ ricevis ordubleon; oni ankaŭ parolas pri arĝenta dubleo.

Familiara (O2). PIV: Tiel sencereceremonia kiel interne de familio. – Tamen la vorto, laŭ mia sperto kaj propra uzado estas uzata ne nur en tiu malvasta senco, sed en tiu de ‘intime konata, sperta pri’ (kp. Wüster: *vertraulich*, en la germana).

Farmi (F). PIV: Lue preni laŭ kontrakto por difinita tempo teron, bienon, por ĝin kulturi kaj uzi je sia propra risko kaj profito. – Nuntempe tre malofte la vorto estas uzata en sia Fundamenta senco. La substantiva *farmo* certe ne malpli ofte ol *bieno* estas uzata en ĉi ties senco. La verbon *farmi* oni pro klareco povas uzi (kaj fakte uzas) en la formo *farmlui*. En *El Popola Ĉinio* mi trovis la formon *farmejo* por *farmo* en la signifo de ‘bieno’. Estus utile reguligi tiun uzadon de la vortoj *farmo* kaj *farmi* laŭ la fakta uzado de tiuj vortoj. *Farmo* do nun grandparte anstataŭigas la vorton *bieno*.

Genro estas en PIV difinita kiel terminoj de gramatiko kaj de botaniko. Sed en la difino sub *meningito* tiu ĉi vorto estas uzita ĉi-nekonforme, en tro larĝa senco. Ĉu temas pri transglito de *ĝenro* en ties tamen pli speciala literatura, arta signifo de ‘kategorio’?

Geodezio (O2). PIV: Branĉo de matematiko, celanta difini la formon kaj grandon de la Tero aŭ de sufiĉe granda parto el ĝi, por ke estu necese konsideri ĝian kurbecon. – Tiu ĉi difino ŝajnas al mi tro malvasta. Ĝi devus inkluzivigi aplikadon ĝeneralan de termezurado.

Handikapo. PIV: Konkurso, en kiu la ŝancoj de ĉiakvalitaj konkurantoj estas egaligitaj per iaj malavantaĝoj truditaj al la pli sortfavorataj. – Evidente tro malvasta signifo kiel nura sporta termino. Necesas aldoni difinon de la nun ĉefa signifo, tiu de invalido en la plej vasta senco. La vorto *malavantaĝulo* (ekuzita de *Monato*) en tiu signifo ne taŭgas, parte ĉar malavantaĝo ne nepre estas nur korpa aŭ mensa, sed povas baziĝi sur multaj aliaj faktoroj: ĉu ekz. afrikaj malsatantoj aŭ ekspluatitaj proletoj ne estas malavantaĝuloj?

Humanisma (kunmetaĵo el *humana*, (O1)). – Ŝajnas al mi tre dezirinde, konforme al fakta lingouzado en Esperanto, aldoni difinon, kiu rilatas al la esprimo *humanismaj sciencoj* (filozofio, lingvistiko, historio, literaturo, juro ktp.), kontraste al la matematik-natursciencoj.

Inserti. – PIV donas difinon nur de du sciencaj terminoj, botanika kaj anatomia. La uzado en la komuna lingvo estas tiu de: ‘enmeti aldonajn en tekston’.

Junto estas difinita en PIV por teknika termino kaj por fonetika termino. En la moderna lingvo pro bedaŭrindaj faktoj uziĝis *junto* en la signifo de diktatorece reganta grupo de personoj, plej ofte oficioj, kiuj puĉe prenis al si la potencon.

Kapacito en PIV difinita kiel termino de fiziko. Ĉu ne tro limigita senco? Mi volus aldoni difinon pri speciala teknika kapablo, ekz. *ekonomia kapacito de komerca entrepreno, la militeca kapacito de NATO kompare al tiu de la orienteŭropa bloko, kapacito de ŝarĝboato*.

Konfronti ricevis en PIV pure juran difinon. – La vorto bezonas difinon pli vastan konforme al ĝia komunlingva uzado: ‘meti iun aŭ ion antaŭ problemon, starpunkton aŭ agadon malakordigantan, frontigi en defio aŭ malamikeco, venigi en situacion de opozicio’.

Kvaranteno (F). PIV: Restado sub kuracista observado en izolita loko, trudita de registaro al personoj aŭ varoj venantaj el infektita lando. – La vorto havas, internacie, iom pli vastan sencon, ne nur tiun de retenado, sed ankaŭ tiun de alia regulado por preventi enkondukadon de infektaĵoj el unu teritorio en alian.

Limonado (F). La vorto nun ĝenerale alprenis pli vastan sencon ol tiun de citrona trinkaĵo: *oranĝa, framba* ktp. *limonado*, ne parolante pri la abomenaj industriproduktoj el malpli difinitaj gustigaj substancoj.

“Militara”. – Treege kaj ĝene mankas en Esperanto vorto kun la signifo de la angla *military*, franca *militaire*, germana *militär*, hispana kaj portugala *militar*, ktp., ĉar *milita* referencas rekte al milito, ne al la komplekso de armeo, armado ktp. Ĉu akcepti *militara* spite al ĝia homonimeco al la sufikso *ar’*? Ekzistas vortformoj paralelaj: *sanitara* (Z), *perpendikulara* (Z), *sekulara, sekundara* k.a. Mi pledas por kuraĝa alpreno de la vortoj *militaro, militara*. La homonimeco kun *militaro* en la signifo de ‘aro da militoj’ certe ne kreos grandajn problemojn. Finfine estas ja akceptitaj en PIV *militarismo* kaj *militaristo*.

Papero (F). La signifo elmetita en la 3-a difino en PIV: “Jura aŭ financa dokumento, skribita aŭ presita sur tia folio”, nun plivastiĝis kaj estas uzata por kiu ajn dokumento, precipe pri sciencaj-teknikaj raportoj. Tiu uzado ŝajnas esti disvastigita en plurajn lingvojn el la angla.

Perversa (Z). PIV: Inkлина al malbonfarado, distinge de *perversio*. Devio de la seksa instinkto, kiu, repuŝata de la cenzuro, provas kontentigi sin en nenormalaj, arkaikaj formoj (samsekseco, sadomasohismo, ekshibicio, fetiĉismo ktp.). – Sub influo de la moderna psikologia medicino oni certe devas revizii tiun ĉi difinon de *perversio*, kaj mi dubas ĉu *perversa* en la kuranta lingvouzo ne estas uzata precipe en la signifo de ‘perversia’.

Populacio. Laŭ PIV nur “statistika homamaso”. – Sed la plej ofta signifo tutcerte estas simple tiu de ‘enloĝantaro’. Cetere, en la biologio, ĝi estas termino ne nur por homoj kiel ‘statistika homamaso’ sed ankaŭ por animaloj kaj vegetaloj.

Potencialo (Z). PIV limigas la signifon sub difinoj de du fizikaj terminoj, kaj *potenciala* kiel filozofia termino (*potenciala signifo de vorto*). – Mi opinias, ke *potencialo* internacie havas pli vastan signifon, nome tiun de ‘eblo por disvolviĝado aŭ estiĝo’.

Resurso (ne en PIV). Tiu ĉi grava vorto en la moderna lingvo mankas en PIV. Ĝin ne povas anstataŭigi *provizo*, kiu estas en PIV difinita tiel: “Abunda materialo aŭ sufiĉe granda kolekto de objektoj, kiujn oni povas bezoni”. *Resurso* estas difinebla kiel ‘provizfonto, ofte en la naturo’: *resurso de nafto, de akvo, de karbo, de uranio*, ankaŭ *ekonomiaj resursoj*.

Skulpturo (Z). Laŭ PIV: Arto de skulptado. – Ĉu ni limigu al tiu signifo? Mi ŝatus allasi duan difinon, tiun de *skulptaĵo*, konforme al la principo de internacieco.

Supre (F). Estas bezonata difino por la signifo de *Supra Kunsido*, angle *summit meeting*, dane *topmøde*. Ŝajnas, ke la esprimo estas uzata en tradukita formo en multaj lingvoj, do ĝi estus akceptebla en tia formo ankaŭ en Esperanto.

Vilao = Villo (Z). Laŭ PIV: Eleganta somerdomo en la kamparo. – Ĉu ne estas internacie uzata *vilao* en la signifo de ‘privata urba familia domo’? Mi konfesas, ke mi surpriziĝis pro la difino en PIV. Eble oni povus rezervi la vortformon *vilao* por la jene sugestita signifo.

Metaforaj vortoj

Oni ja povas uzi libere kiun ajn nocion en figura senco, sed kelkaj esprimoj tiel establiĝis en ordinara uzado kaj ricevis fiksitan signifon, ke ili devas esti difinitaj en vortaro kiel PIV. Kelkajn el tiu kategorio de vortoj mi ĉi tie pritraktas.

Karato (O1). PIV ĝin difinas pri perloj, diamantoj, oro. – La vorto estas tre ofte uzata figure pri alta homa kvalito. Ĉu ne fiksi tiun komunlingvan signifon?

Lakuno. PIV: Malplenaĵo, mankoloko en histo. – La vorto estas ofte kaj internacie uzata en la figura signifo de ‘malplenaĵo nedezirinda kaj plenigenda’.

Loza. Krom en la signifoj difinitaj de PIV, “malstrikta, malstreĉita, malkompakta” (ekz. pri bluzo) kaj “ne enpakita” (kargo), la vorto estas uzata en figura senco: *loza pretendo, loza skizo*. Mi bonvenigus tiurilatan difinon.

Periferio (z). Al la difino en PIV de geometria termino devus esti aldonita difino pri la komunlingve uzata metafora signifo: *periferia pritrakto de afero, periferia intereso, periferiaj kontaktoj*.

Vizio (O6). La du difinoj de PIV estas tre specialaj: “vidosensa halucino”, kaj “objekto aŭ sceno, kiun dia revelacio vidigas al profeto”. Sed la signifo, en kiu la vorto plej ofte estas uzata, mankas: ‘krea imagpovo, kompreno pri ebloj de disvolviĝo, imagpova antaŭscio’.

Referencoj

Waringhien, Gaston (Ed.)

1970 *Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto*. Parizo: Sennacieca Asocio Tutmonda. 37 + 1299 pp.

Wüster, Eugen

1923 *Enciklopedia Vortaro Esperanta-Germana. Kun speciala elmontraro de la Zamenhof-a lingvouzo* (A-korn; nekompletigita). Leipzig: Ferdinand Hirt & Sohn. 66 + 576 pp.

Ricevita 1999 02

Esenco kaj estonteco de la Fundamento de Esperanto

Geraldo MATTOS

Se ekzistas libro, kiun ĉiu esperanto-parolanto devus havigi al si kaj plurfoje relegi, tio certe estas la verko, kiun la Bulonja Kongreso sankciis en sia *Deklaracio pri la Esenco de la Esperantismo* la 9-an de Aŭgusto 1905: *Fundamento de Esperanto*! Tie ni povas legi la plej gravan artikolon de la konstitucio, kiu legitimas nian movadon (Zamenhof 1991:37):

La sola unu fojon por ĉiam deviga por ĉiuj esperantistoj fundamento de la lingvo Esperanto estas la verketo «Fundamento de Esperanto», en kiu neniu havas la rajton fari ŝanĝon.

Tiuj vortoj estis eksplicite klarigitaj en la Antaŭparolo al la Fundamento de Esperanto jam en la unuaj linioj de la unua alineo (Zamenhof 1991:43):

Por ke lingvo internacia povu bone kaj regule progresadi kaj por ke ĝi havu plenan certecon, ke ĝi neniam disfalos kaj ia facilanima paŝo de ĝiaj amikoj estontaj ne detruos la laborojn de ĝiaj amikoj estintaj, – estas plej necesa antaŭ ĉio unu kondiĉo: la ekzistado de klare difinita, neniam tuŝebla kaj neniam ŝanĝebla Fundamento de la lingvo.

La sekvanta alineo komenciĝas per la starigo de la fundamentaj verkoj, kaj finiĝas per admono al la tuta esperantistaro tiam estanta kaj estonta (Zamenhof 1991:44):

Laŭ silenta interkonsento de ĉiuj esperantistoj jam de tre longa tempo la sekvantaj tri verkoj estas rigardataj kiel fundamento de Esperanto: 1.) la 16-regula *gramatiko*; 2) la «*Universala Vortaro*»; 3) la «*Ekzercaro*». Tiujn ĉi tri verkojn la aŭtoro de Esperanto rigardadis ĉiam kiel *leĝojn* por li, kaj malgraŭ oftaj tentoj kaj deloj, li neniam permesis al si (almenaŭ *konscie*) eĉ la plej malgrandan pekon kontraŭ tiuj ĉi leĝoj; li esperas, ke pro la bono de nia afero ankaŭ ĉiuj aliaj esperantistoj ĉiam rigardados tiujn ĉi tri verkojn kiel la solan leĝon kaj netuŝeblan fundamenton de Esperanto.

Estas interese observi, ke Zamenhof parolas pri leĝoj, kies atenco sekvigas punon aplikatan de la tera justico, kaj tuj poste parolas pri pekoj, kies praktiko sekvigas punon aplikatan de la transmonda justico, kaj certe nur la sendiaj francaj cirkonstancoj de la komenco de la 20-a jarcento perfortis lian volon paroli ne pri leĝoj, sed pri ordonoj, kiuj estas jam videblaj ekde la dua alineo de lia parolado al la partoprenantoj de nia Unua Kongreso, en Bulonjo-ĉe-Mar (Zamenhof 1929:361):

Sankta estas la hodiaŭa tago.

La Akademio de Esperanto, kies morala aŭtoritato devenas de tiu sama Unua Kongreso de Esperanto, rekonas la gravecon de tiu verda biblio, kaj ĝuste pro tio la artikolo 9-a de ĝia Statuto preskribas, ke la Prezidanto demandu la kandidaton al akademia posteno pri lia fideleco al la Fundamento de Esperanto.

1. Esenco de la Fundamento

Kio tamen estas la Fundamento de Esperanto?

Mi opinias, ke la vera esenco de la Fundamento de Esperanto kaj ĝia efektiva konsisto levas ĝis nun diskutojn, kiujn estus necese esplori kaj fini, ĉar ni devus perfekte scii, kiuj estas la limoj de la ordonoj de la Fundamento. La opinio de Rikardo Ŝulco verŝajne resumas la diverĝojn de pluraj interpretoj de ĝia esenco kaj konsisto (Ŝulco 1987:30):

La Fundamento konsistas el kvar partoj. Ili estas la deksegregula gramatiko en kvin lingvoj, la tiel nomata Universala Vortaro, la Ekzercaro kaj la malpli ofte citata seppaĝa Zamenhofa Antaŭparolo de 1905, skribita nur mallonge antaŭ la unua kongreso en Bulonjo ĉe maro.

La sekvanta alineo de la sama libro taksas tiujn kvar partojn en tia maniero, ke li sukcesu rajtigi la postulatojn de la Analiza Skolo, kies ĉefa kondukanto li estis post la forpaso de la karmemora Ludoviko Mimoo Espinalto, ĝia iniciatinto (Ŝulco 1987:31):

La kvar partoj de la Fundamento estas heterogena miksaĵo. Vere kodaj, konsistigantaj veran kodon por la lingvo, estas nur la Gramatiko kaj la Vortaro. Ambaŭ strukturas la lingvon. La Ekzercaro kaj la Antaŭparolo estas jam **aplikoj** [lia grasa tipo] de la du unuaj. Kaj tiuj aplikoj jam enhavas deflankiĝojn de la lingva kodo, malĝustaĵojn ne konformigeblajn al ĝi.

En posta paĝo, li klarigas sian ideon pri la valoro de la Antaŭparolo kaj de la Ekzercaro en tia maniero, ke nenia dubo ekzistas pri ilia sekundara pozicio en la Fundamento (Ŝulco 1987:48):

Komplete akordigi la logikan aplikon de la baza kodo kun la Zamenhofa lingvouzo ne estas eble. [Lia grasa tipo.] Tio egalus al la kvadratigo de la cirklo. Nek la Zamenhofa Antaŭparolo, nek la Ekzercaro povas esti leĝdonaj en Esperanto. Ili ambaŭ estas stilaj modeloj, individuaj aplikoj de nia lingvo. Almenaŭ la Ekzercaro ne estas senerara. Ĝi ne estas en ĉiuj partoj sklave imitenda. La sola rimedo por forigi tiun malakordigan dilemon, estas agnoski la prerogativon de la du kodaj partoj de la Fundamento antaŭ la du aliaj. Ĉe diverĝecoj inter ili la apliko de la logiko al la kodo liveras la ĉiam preferindan, la sole ĝustan Esperanton.

2. Enhavo de la Fundamento

La unua kritiko direktiĝas al la kvarparta Fundamento (Ŝulco 1987:30), kiu vere estas nur triparta: Gramatiko, Ekzercaro kaj Vortaro. Efektive ankaŭ la antaŭparolo estis sankciita de la kongresanoj, sed ĝuste tiu antaŭparolo indikas la tri verkojn de la Fundamento, kaj inkludi ĝin estus nur banala aldono, ĉar temas pri teksto, kiu nenie kontraŭas la esencon de la tuto. Cetere, se estas inkludata la antaŭparolo, kial ne tutegele inkludi la Deklaracion, per kiu la kongresanoj sankciis la Fundamenton de Esperanto? Pli grava kaj kondamninda estas la ideo, ke leĝodonaj estas la Gramatiko kaj la Vortaro, kaj pro pluraj kialoj:

a) La Gramatiko havas la sekvantan enhavon en siaj dek ses reguloj: fonologian (9 kaj 10), morfologian (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11 kaj 13), sintaksan (8), semantikan (12 kaj 14), leksikologian (15) kaj stilistikan (16). Sekve de tio, kiel estus eble mastri la lingvon per tia minimuma kodo? Lingvo estas plej multe interaranĝo, kaj por tia celo estas unu sola sintaksa regulo.

b) Tiuj reguloj, jam en la Unua Libro, aperas dum la plena regnado de la Historia Gramatiko (Diakrona Lingvistiko), kaj ilia tuta gramatika terminaro estas nur nomoj, kiuj tre malmulte instruas pri la respektivaj veraj signifoj kaj funkcioj de la priskribataj formoj de la lingvo. Estus do eksterordinara miraklo, ke homo povus alveni al la ĝusta uzado de la verboformoj kaj de la substantivaj, adjektivaj kaj adverbaj participoj, aktivaj kaj pasivaj, nur helpe de la 6-a regulo, precipe ĉar ĉiu el la kvin lingvoj de la Fundamenta Gramatiko havas alian verbosistemon, sed adoptas por ĝi la samajn nomojn de la gramatika tradicio!

c) Ĉar temas pri skemeco precipe morfologia, la reguloj ne respondas al pluraj fenomenoj de la lingvo, kiuj estis plene preterlasitaj, kaj ilin nur la Ekzercaro trudas al la esperantistoj: kial ni lasu en la nominativo la predikativon de la rekta objekto, se ne nur pro la ekzemploj de la Ekzercaro? Kial la predikativo adoptu adverban formon, se la responda subjekto estas nek substantivo, nek persona pronomo? Kial la estinta aktiva kaj precipe la pasiva participo de kelkaj verboj estas tiel maloftege uzataj, ke tiuj verboj verŝajnas esti tute nekompletaj?

d) Se temas pri kvinlingva gramatiko, la komuna saĝo portas nin al la penso, ke ĉiu el ili estis destinita por la koncerna popolo kaj por la koncernaj parolantoj, sed ni devas tamen, por perfekta kompreno de ĝiaj reguloj, multfoje apelacii al la kvar aliaj.

e) La vortaro estas kvinlingva, kaj do egale destinita por la koncerna popolo kaj por la koncernaj parolantoj, sed denove la signifo de ĉiu kapvorto vere dependas de la intersekco de la kvinlingvaj klarigoj. Bona demonstro estas la signifo de la vorto *akcento*, kies traduko estas ambigua almenaŭ en tri lingvoj (franca, angla kaj pola), en kiuj la vorto indikas ion percepteblan jen per la oreloj (aŭdata akcento), jen per la okuloj (vidata akcento: supersigno).

Se ni pensas pri la signifoj de la vortoj, eble estas oportune memori preskribon, kiu aperas nur en la franca teksto de la kvinlingva gramatiko, kaj kiun mi redonas per esperantigo de A. Albault (Zamenhof 1991:300–301):

Ĉiu prepozicio havas difinitan kaj konstantan signifon, *kiu fiksas ĝian uzon*. [Mia kursivo.]

Estas vere domaĝe, ke la kursive skribita preskribo aperas nur en la franca gramatiko, ĉar ĝi estas ege utila por dedukti tri punktojn, kiuj estas la sekvantaj:

1. La plej granda graveco de la Ekzercaro. Efektive, el la tri oficialaj partoj de la Fundamento, nur du el ili povas fiksi la uzon de la vortoj: la Ekzercaro kaj la Vortaro. Ni tamen jam vidis, ke la Vortaro tion ne kapablas fari, ĉar ĝi tradukas ordinare vorton per vorto, kaj la plej multaj vortoj de la kvin etnolingvoj, kaj de ĉiuj aliaj, estas ambiguaj, vere dependaj de la kunteksto: tio certe okazas al ĉiuj etnolingvaj prepozicioj. Sekve de tio, restas nur al la Ekzercaro determini la “difinitan kaj konstantan signifon” de la prepozicioj kaj de multaj, se ne de ĉiuj aliaj vortoj. Se la Universala Vortaro ne helpas al ni, ni devas turni nin al la Ekzercaro, kaj per indukto el ĝia uzo aliri al la signifo de la prepozicio.

2. La neceso de la tekstoj de la kvin lingvoj. Ne ĉiu vorto de la Universala Vortaro aperas en la Ekzercaro, kaj do restas al ni nur la komparo de la kvin tradukoj por alveni al la ĝusta signifo de la vortoj.

3. La nesufiĉeco de la Universala Vortaro. Spite de la vortoj de Zamenhof, ke

“komparante la kuntekstan tradukon en la aliaj lingvoj, oni facile trovos la veran sencon de ĉiu vorto” (Zamenhof 1991:46), la Universala Vortaro ne ĉiam lasas preter ia dubo la ĝustan signifon de kelkaj vortoj, kaj restas do al ni nur apelacii al la plej komuna uzado, per kiu iom post iom stabiligas la normo de Esperanto.

Ĉi tiu tria punkto estas senkonscie aplikata, kiam ia lingva neprecizeco, eble ia pensa nekompleteco povus esti dubon, kian mi trovas en la 16-a regulo de la Fundamento, kiun mi citas per la traduko de nia iniciatoro, el lia Plena Gramatiko de Esperanto (Zamenhof 1939:256):

La fina vokalo de la substantivo kaj de la artikolo povas esti forlasata kaj anstataŭata de apostrofo.

Nenie estis dirite, ke tiu regulo aplikiĝas nur al la singulara nominativa formo de la substantivo, sed ekde la unua jaro la esperantistoj akceptas la elizion nur ĉe la unua el la sekvantaj vortoj, kvankam ĉiuj estas facile prononceblaj: *hero'* / *hero'n* / *hero'j* / *hero'jn*.

Krom tio, la 16-a regulo rekte kolizias kun la 10-a:

La akcento estas ĉiam sur la antaŭlasta silabo.

Se la fina vokalo de la substantivo estas forlasata, la sola kohereco postulus, ke la akcento retroiru unu silabon direkte al la komenco de la vorto... sed la normo de la lingvo, apogata per ĉiam pli forta tradicio, tenigas la akcenton sur la sama silabo de la kompleta vorto, kvankam nun ĝia vere lasta silabo!

El ĉio supre dirita, mi konkludas, ke la precipa parto de la Fundamento estas la Ekzercaro, kiu fakte kompletigas la Gramatikon, en ties mankoj, kaj la Vortaron, en ties ambiguecoj, kaj mi donus al tiuj tri partoj jenan sinsekvon, se mi devus iel valorigi iliajn efikojn, sed ne iliajn rajtojn: la Ekzercaro, la Gramatiko kaj la Vortaro. Ili tamen estas ia sankta triunuo, kies eroj havas difinitan ordon, sed egalan valoron. Mi esperas, ke neniun skandalos tiu mia lasta metaforo, sed mi estas singarda homo, kaj mi do antaŭdefendas min per alia cito (Zamenhof 1991:46):

[...] perdinte la severan netuŝeblecon, la verko perdus sian eksterordinare necesan karakteron de *dogma* [mia kursivo] fundamenteco [...].

Kaj ni ne forgesu, ke Zamenhof mem konsciis pri la nesufiĉeco de la Gramatiko: la paragrafoj 27-a ĝis la 30-a de la Ekzercaro evidente kompletigas aspektojn de la gramatiko de Esperanto.

La dua kritikinda punkto estas la emfazo pri la erareco de la Ekzercaro, kiu lasas en la ombro kelkajn bonegajn lecionojn, kiujn ĝi prezentas. Efektive, pro la adverbo uzata en la komenco de la frazo, la aserto kredigas, ke eĉ la antaŭparolo eble enhavas erarojn (Ŝulco 1987:48):

Almenaŭ la Ekzercaro ne estas senerara.

La Ekzercaro ne enhavas lingvajn erarojn, kaj tio pro la simpla motivo, ke ĝi estas leĝodona instrumento, kiu rajtas proponi esperantismojn. Mi parolos pri du el ili.

La unua aperas en la komenco de fabelo *La feino* (Zamenhof 1991:90), kiu estas evidenta historieto por infanoj, kaj komenciĝas per frazo, kiu estas bonega por la rakontado de avino al genepoj:

Unu vidvino havis du filinojn.

Nu, bone!... Ni devas vidi tie, kaj aliloke de la sama fabelo (Zamenhof 1991:97) simplan aplikon de stila permeso por infanigi la lingvon!

La dua estas la uzo de nominativo en tiu loko, kie nun multaj preferas la akuza-tivon, ĉar temas pri prepozicio, kiu ne regas la substantivon (Zamenhof 1991:95), sed la tutan lokucion:¹

Por miaj kvar infanoj mi aĉetis dek du pomojn, kaj al ĉiu el la infanoj mi donis po tri pomoj.

Mi opinias, ke ni estas liberaj kaj por sekvi la lecionon de la Fundamento (mi ordinare tion faras), kaj por preni alian vojon per la uzo de la akuzativo, sed kun grava diferenco: se ni uzas la nominativon, ni ne povas ĝui la ordoliberecon de la lingvo, ĉar estas pli bone restigi la rektan komplementon post la verbo, kvankam la okazoj de ambigueco estas tre maloftaj, se ili povas esti.

Mia tria kaj lasta kritiko al la ideoj de la Analiza Skolo estas ĝia apelacio al la logiko, precipe ĉar ĝis nun multaj havas la saman ideon, ke Esperanto estas logika (Ŝulco 1987:48):

Ĉe diverĝejoj inter ili la apliko de la logiko al la kodo liveras la ĉiam preferindan, la sole ĝustan Esperanton.

Efektive, nenia lingvo estas logika, sed nur interne kohera, kaj tiu lingva kohereco sin ne apogas sur la logiko, sed sole sur sociaj faktoroj de la kulturo (kiom da soj!... sed la lasta estis konscie serĉita, kaj ĉio por eviti la rimitan esprimon *nur sur!*). Nenia logiko, sed nur la diverĝa kulturo klarigas, kial la greka lingvo postulas la verboformon en singularo post la plurala neŭtra vorto de la subjekto, dum la latina en tiaj samaj okazoj necesigas la pluralon de la verboformo.

3. Utiligo de la Fundamento

En la okazo de ia lingva demando, la unua paŝo de esperantisto devus esti la malfermo de nia lingva konstitucio, kaj ŝajne tri eblecoj povas prezentiĝi al la demandanto:

1. Nenio en la Fundamento respondas al nia bezono, kaj ni do estas liberaj por elekti la plej bonan vojon por la solvo de nia malfacilaĵo.
2. La problemo estis preterlasita de la Fundamento, sed el analogaj kazoj de la Ekzercaro ni povas veni al klara dedukto de la plej bona solvo.
3. La dubo havas evidentan respondon, sed paradokse duoblan: unuj frazoj en la Fundamento kondamnas, kaj aliaj rajtigas la solvon.

1. Nenia respondo en la Fundamento

La unua punkto dependas de tio, kian liberecon la propra Fundamento konsentas al ni, sed la jam citita *Deklaracio pri la Esenco de la Esperantismo* (Zamenhof 1991:37) indikas perfekte la limojn de la proponoj de neologismoj, kiaj mi konsideras ne nur la novajn vortojn, kiuj grandigas la leksikon, sed ankaŭ la novajn dirmanierojn, kiuj vastigas la sintakson:

Ĉiun ideon, kiu ne povas esti oportune esprimata per tiu materialo, kiu troviĝas en la «Fundamento de Esperanto», ĉiu esperantisto havas la rajton esprimi en tia maniero, kiun li trovas la plej ĝusta, tiel same, kiel estas farate en ĉiu alia lingvo.

¹Lokucio: aro da vortoj, kiu estas unuo de la propozicio.

Tiu simpla frazo verŝajne donas al ni perfektan ideon pri la esenco de la Fundamento de Esperanto, kiun ni povas resumi jene:

a) Reformoj de la strukturo de la lingvo estas strikte barataj, ĉar ili evidente staras ekster la ideoj, kiuj ne povas esti oportune esprimataj per la materialo de la Fundamento.

b) La vortoj “ĉiu alia lingvo” emfazas, ke Esperanto estas lingvo, ne projekto de lingvo, kaj ĝin ni do devas preni por adekvata komunikilo, kiu tamen pro sia juneco prezentas mankojn, kiujn la esperantistoj rajtas plenigi, sed ne ĝis ia atenco al la Fundamento.

c) La frazo “kiel estas farate en ĉiu alia lingvo” donas al ni fekundan parametron por niaj mankoplenigoj: kion ni rajtas proponi por niaj denaskaj lingvoj, tion ni egale rajtas proponi por Esperanto.

Mi tamen estas daŭre konsternata de la malvolonteco, kiujn multaj parolantoj manifestas kontraŭ pluraj aspektoj de la lingvo per siaj proponoj ŝanĝi tiajn kaj tiajn ĝiajn partojn: la plaĉo al modifoj kaj rektaĵaj proponoj de reformoj estas facile videblaj, nun precipe en kelkaj diskutforumoj de la reto. Al unu el tiaj diskutoj mi reagis per la sekvantaj komentoj:

La fakto, ke multaj esperantistoj interesiĝas pri lingvomodifoj, signifas nur la margenecon de Esperanto, kiu ne estas patrina lingvo, trinkata kune kun la patrina lakto...

Nur por doni ekzemplon: Ni diskutas pri la finaĵo *-aŭ*, kiu aperas nur en malmultaj vortoj, sed ĝis nun la parolantoj de la portugala (ducent milionoj da ili) neniam plendis pri tiu sama diftonga finaĵo, kaj la plej malbone *nazala*, en la tria persono plurala de la prezenco kaj de la preterito de ĉiuj portugalaĵaj verboj kaj en kelkaj substantivoj: *acordam* ‘ili vekas / ili vekigigas’ kaj *acórdão* ‘tribunala decido’ – la prononco estas egala. Kiam la movado havos pranepojn, kies patro, kaj avo, kaj praaŭvo estis denaskaj esperantistoj, ĉu ili havos tian inklinon diskuti pri eblaj modifoj de la lingvo? Mi opinias, ke ni devas akcepti Esperanton tia, kia ni ĝin ricevis de niaj antaŭuloj, kun la sola ebleco riĉiĝi por akompani la naturan evoluon de la monda kulturo. Mi vidas nenian fruktodonecon en tiaj diskutoj pri reformoj.

Se temas pri veraĵ mankoj en la lingvo, ni povas agi konforme al la principoj de la Fundamento. Cetere, la kreinto de Esperanto estis mem la plej granda enkondukanto de novaj vortoj, kaj li tial ne rajtus tion malpermesi al aliaj. Tian eblecon kreskigi la vortaron li eksplicite konsentis per la teksto de unu el la alineoj de la Antaŭparolo, sed li ĉiam proponis per sia propra uzo nur leksikajn elementojn, kiuj estas lingveroj, sed ne koderoj, ĉar li konsciis, ke prefiksoj kaj sufiksoj, prepozicioj kaj konjunkcioj estas parto de la animo de la lingvo (Zamenhof 1991:47):

Riĉigadi [lia kursivo] la lingvon per novaj vortoj oni povas jam nun, per konsiliĝado kun tiuj personoj, kiuj estas rigardataj kiel la plej aŭtoritataj en nia lingvo, kaj zorgante pri tio, ke ĉiuj uzu tiujn vortojn en la sama formo; sed tiuj ĉi vortoj devas esti nur rekomendataj, ne altrudataj; oni devas ilin uzadi nur en la *literaturo* [lia kursivo]...

Spite de la opoziciado plej violenta [uzo nur por klarigo de la ekfrapo de la novismo] opoziciado de la ĝisostaj konservativuloj, de tia avalo de Zamenhof malfrue profitis la redaktantoj de *Plena Vortaro* (1930) kaj Waringhien, aŭtoro de *Skizo de Esperanta Metriko* (1932), sed tiuj du verkoj proponis nur vortojn, kiuj havas nenian rilaton kun la gramatiko de la lingvo. Estas tamen lamentinde, ke pli proksimaj al niaj tagoj,

kelkaj verkistoj, inter kiuj elstaris Karolo Piĉ, iris tiun malfermitan vojon, sed ĉi tiuj lastaj ne kontentiĝis per la pruntepreno de leksikaj unuoj, sed invadis la animon de la lingvo.

Mi penos klarigi iom pli mian opinion pri la absoluta nedezirindeco de la persona enkonduko de novaj gramatikaj elementoj:

Ekzistas du tipoj de neologismoj: a) Neologismo, kiu pligrandigas la leksikon, sed ne la gramatikon de la lingvo. b) Neologismo, kiu pligrandigas la gramatikon kaj do egale la leksikon de la lingvo. Principe, la leksika neologismo estas ĉiam akceptebla, kaj ĝia sorto dependas de la parolantaro, kiu povas inkludi ĝin en sian vortostokon aŭ simple ĝin rifuzi kaj do mortigi: neniu gramatikisto devos iam paroli pri ĝi. Efektive, neniu parolanto mastras la tutan kvanton da vortoj de sia lingvo, kaj kelkaj pliaj povas koncerni lin nur tiam, kiam la tuta parolantaro altrudos ĝin al li... Kontraŭe, la gramatika neologismo efektive modifas la lingvon, kaj do ĝi devas aperi en ĉiu studo pri la lingvo, en ĉiu ĝia gramatiko: ĝi estas ekstreme danĝera por la lingvo. La helplingva movado havas historian ekzemplon: tiaj neologismoj formortigis Volapukon! Ĉiu el tiuj du tipoj de neologismoj povas havi unu el du devenoj: a) Neologismo, kiu estas formo de alia lingvo. b) Neologismo, kiu estas nova formo de Esperanto.

La leksika neologismo el alia lingvo necesigas, ke ni tre atentu pri ĝia utileco, ĉar ĝia venko iel modifas la signifozonon de la aliaj similsignifaj vortoj, sed ordinare provokas nenian danĝeron, kvankam malbona elekto povas esti iajn malagrablaĵojn: la vorto *fiki* estis verŝajne malbone elektita, pro la kelkaj aliaj vortoj, kiuj finiĝas per tiuj du samaj silaboj... La proponanto tamen devas ĝisfunde koni Esperanton por eviti krudajn formojn por la ordinara fizionomio de la lingvo: mi ekzemplas per la vorto *fajnajta*, kiu ŝajnas al mi monstraĵo... ĉar Esperanto estas tre ŝpara koncerne ne finajn diftongojn. Ĝuste pro tio, la konsilo de Zamenhof (1991:47) estas daŭre utila: “konsiliĝado kun tiuj personoj, kiuj estas rigardataj kiel la plej aŭtoritataj en nia lingvo...”

La leksika neologismo el la propra lingvo submetiĝas al la samaj reguloj de akcepto kaj rifuzo, sed estas efektive nur eltrovo, ne novigo. Estas ofte, ke esperantisto sentas ian mankon, kiam unu el la vortoj de lia gepatra lingvo ne trovas bonan ekvivalenton en la verda. Mi ekzemplas pri la verbo *tempumi* ‘konsumi kvanton da tempo / resti ie kvanton da tempo’, kiun mi jam uzas de kelka tempo: “Atendu min, ĉar mi ne tempumos”. Cetere, multaj neologismoj povus esti facile evitataj, se ni nur pensus pri tiuj mirindaj *-uma*, *-umo*, *-umi*. La gramatika neologismo estas ege danĝera, ĉar la modifo de la lingvo estas evidenta. Se temas pri gramatika neologismo de alia lingvo, tiajn neologismojn mi opinias frenezaj lingvaj prunteprenoj neniel kaj nenial akcepteblaj. Cetere, ordinare tiuj proponoj ne venas por kompletigi tian mankon, kian provokas ideo ne esprimebla per la materialo de la Fundamento. Ni pensu pri la konjunkcio *estiel*, kiun PIV (1970:251) mise gastigas, kaj klarigas jene:

Partikulo, proponita por eviti la konfuzon inter la kompara k la identiga sencoj de **kiel**, k signifanta: ‘estanta’, ‘havanta efektive la karakteron de’ ks: *li estis vera pagano, sed li mortis estiel kristano.*”

Du difektoj aperas en tia akceptita vorto:

1. La neologismo devigas la parolanton al tre delikata distingo, ĉar li ekhavas tri eblecojn por lia pensomanifesto: *estiel*, *kiel* kaj *kvazaŭ*... Cetere, kiuj aliaj lingvoj

iras al tiaj harfendaj detaloj? Krome, se temas pri ideo, kiun la parolanto rigardas tre grava, kial konfidi la transiron de la informo al unu sola vorto, kiun eble nur deko da homoj komprenos?

2. La ideo estas nature esprimebla en bona Esperanto, sen ia neceso de neologismo. Efektive, estas du formoj, kiuj redonas ĝian tutan signifon: *Li estis vera pagano, sed li mortis kristano* / *li estis vera pagano, sed li mortis estante kristano*. Kaj alia motivo por la rifuzo de tia neologismo estas la fakto, ke la participo *estanta* estas perfekta traduko de la neologismo, kaj tion konfirmas la propra difino de la vortaro, krom egale trisilaba: *Mi obeas vin estiel reĝon* / *mi obeas vin estantan reĝo*.

Se temas pri gramatika neologismo de la propra lingvo, tiuj provokas verŝajne nenian rompon, nenian skandalon, ĉar ili jam ekzistas esence en la lingvo, sed ne materie: bona ekzemplo estas la prepozicio *far*. Kompreneble, ili dependas de la akcepto de la tuta popolo, ne nur de elito, kaj ili povas esti akceptataj sendepende de la historia fakto, ke la prepozicio *far* devenas de la verbo *fari*, dum la verbo *peri* devenas de la prepozicio *per*: tiuj du paroj estos absolute egalaj el la sinkronia vidpunkto.

Bedaŭrinde, la troa amo al neologismoj, precipe al tiuj, kiuj permesas eskapi de la *mal*-vortoj, povas puŝi cetera bonegajn tradukantojn al veraĵoj perfidoj de la originalo. Kaj mi prenas ekzemplon de Fernando de Diego, en lia traduko de la romano *La familio de Pascual Duarte*, de Camilo José Cela (1985:19), kie plurloke li tradukas la vorton *malo*, konatan de ĉiuj hispanlingvaj infanoj kaj adoltoj, per la vorto *mava*, kiun tre malmultaj esperantistoj iam aŭdis en sia vivo, kaj tre multaj certe neniam uzis:

Mi, sinjoro, ne mavas, kvankam ne mankis al mi motivoj por mavadi. [Yo, señor, no soy malo, aunque no me faltarían motivos para serlo: mi, sinjoro, ne estas malbona, kvankam al mi ne mankos motivoj por esti tia.]

Verŝajne la emo al la propono de radikoj por substituo al kelkaj *mal*-vortoj dependas nur de interfero de la denaskaj lingvoj. Mi ne dubas, ke neniu pensas pri ia surogato por la esperanta, se lia denaska lingvo kaj Esperanto havas la saman *mal*-vorton, sed tiuj nur propraj al Esperanto vekas ian konsternon nutratan nur per la interlingva kontrasto: la vortoj *malkontenta* kaj *malatenta* (portugallingve: *descontente* kaj *desatento*) estas akceptindaj, sed la vortoj *malbona* kaj *mallarĝa* estas tute nekonvenaj, kaj devas cedi sian lokon al la vortoj *mava* kaj *streta* (portugallingve: *mau* kaj *estreito*)... Vere infaneca logiko!

Kaj multaj esperantistoj tute ignoras la fakton, ke iliaj gepatraj lingvoj certe havas multajn tiajn vortojn. La plej konata brazila vortaro de la portugala lingvo (Ferreira 1986:438–469, 747–787) havas 1505 paĝojn, el kiuj 45 estas dediĉitaj al vortoj formitaj per niaj mala kaj nea prefiksoj: 2.99% de la tuta verko... La saman kalkulon mi faris por la japana Vortaro de Esperanto (Miyake 1964:232–240, 262–268),² kiu havas 433 paĝojn, el kiuj 11 dediĉitaj al la respondaj esperantaj mala kaj nea prefiksoj: 2.54% de la tuta verko... Mi tamen konscias, ke kelkaj el tiuj *mal*-vortoj estas tre oftaj, kaj sekve ne la prefikso ĝenas, sed ĝia ofteco. Tion tamen ni ŝuldas nur al nia nekutimeco...

²Ne ĉiu vorto inter la indikitaj paĝoj de la brazila kaj japana vortaroj prezentas malan aŭ nean prefikson.

2. Analoga kazo en la Fundamento

La Fundamento de Esperanto estas malgranda verko, kaj ne povas havi respondon por ĉiu nia lingva demando, sed atenta senpartia legado ofte kondukas nin al bona solvo, eĉ se neregula formo estas jam vaste uzata.

En la komenco de Esperanto, eble kun la freŝaj reguloj en la kapo, Zamenhof ordinare prenis la sekvantan sintaksan manieron por ligi la predikativon al ĝia rekta objekto (Zamenhof 1929:66), kiu aperas interalie en unu el la artikoloj por la revuo *La Esperantisto* de la jaro 1890:

Tamen se la ligo *trovos necese* [mia kursivo] fari iajn artajn ŝanĝojn en la lingvo, ĝi povas en ĉiu tempo ĝin fari, kaj neniuj aliaj ekster la Ligo havas la rajton tion ĉi fari.

Alia ekzemplo de la sama jaro en unu el liaj traktaĵoj (Zamenhof 1929:260):

Aparte malbona estis la sorto de tiuj sistemoj, kiuj naskiĝis post Volapük. Ĉar ĉiuj idealistoj, kiujn altiradis la ideo mem, jam estis volapükigitaj kaj tial ne sole ne subtenis la novajn sistemojn, sed kontraŭe, en la intereso de unu lingvo por la tuta homaro ili penadis dispremi ĉian novan sistemon; kaj ĉiuj tiel nomataj homoj “praktikaj”, kiuj *trovis malutile* [mia kursivo] labori por Volapük, ne volis ankaŭ labori por la novaj sistemoj, ĉar ankaŭ en tiuj ĉi sistemoj ili trovis nenian utilon.

Kaj longan tempon poste, en letero de 1906, ni denove trovas (Zamenhof 1929: 554) tiun saman sintakson:

La unua eldono servis nur kiel provo; la dua servos por pli vasta propagando (kaj por propagando pli vasta mi *trovis necese* [mia kursivo] pli neŭtraligi la nomon kaj la antaŭparolon).

Kalocsay & Waringhien (1980:236) estas decide kontraŭaj, postulas la adjektivan formon por la predikativo de la objekto, apogas sin sur la ebla konfuzo inter predikativo kaj maniera adverbo, kaj pravigas sian opinion per kelkaj ekzemploj de Zamenhof:

b) kiam la predikativo estas adjektivo, kaj rilatas al infinitivo aŭ propozicio, ĝi ne povas esti adverboforma, ĉar tiam okazus, multe pli ofte ol ĉe la subjekta predikativo [...], konfuzo kun vera adverbo: *li opiniis ebla, ke oni maldungu la komizojn* ‘por li tiu maldungo estis ebla’, dum: *li opiniis eble, ke oni maldungu la komizojn* signifus, ke tiu maldungo estis eble, verŝajne lia opinio. Jen kelkaj ekzemploj: *ni trovis necesa doni la sekvantajn klarigojn^Z; mi trovas bona konigi la pruvosignojn kaj miraklojn...^Z; oni trovas ebla, kion oni deziras^Z; mi opinias konvena vigligi vin per rememorigo...*

Kaj ili trovis multajn imitantojn, sed estas interese citi kontraŭekzemplon de William Auld (1997:119), kiu plej vivis la lingvon, certe pli ol ĉiu alia nuntempa esperantisto:

Kaj li trovis malfacile dormi dum la noktoj, pro la muĝado de la bovoj, la blekado de la azenoj, kaj la frato, kiu laŭdeve vizitadis siajn kromvirinojn.

Kvankam ilia gramatiko estas normiga, ili ne agis science, ĉar ili devus diri, ke la adverba formo tamen estas uzata en tiaj predikativoj. Ili apogas sian deklaron sur unu sola fakto: la ebla konfuzo. Tio ne estas sufiĉa por la starigo de regulo, precipe ĉar maniera adverbo ordinare aperas maldekstre de la verbo, dum la predikativo venas dekstre: *li eble opiniis, ke oni maldungu la komizojn* (ebla opinio) / *li opiniis eble, ke oni maldungu la komizojn* (ebla maldungo). La ekzemploj estis malbone elektitaj, se per tiuj ili deziris prui sian aserton: a) La tria ekzemplo havas elipsita

la veran objekton, al kiu la sekvanta subordigita frazo estas simpla apozicio: *oni trovas ebla [tion], kion oni deziras*. b) La tri aliaj prezentus nenian ambiguecon, se la predikativo prenas la adverbajn finaĵojn, ĉar la tuta propozicio restus absurda kaj sensenca, se tiuj adverboj [*necese, bone, konvene*] ligiĝus ĉu al la unua, ĉu al la dua verbo por indiki manieron cirkonstancan de unu el la agoj, kiujn tiuj verboj indikas, kaj tion sufiĉe pravas la apero de tiuj adverboj maldekstre de la unua verbo pro la absurdeco de la transformita propozicio: *ni necese trovis doni la sekvantajn klarigojn; mi bone trovas konigi la pruvosignojn kaj miraklojn...; mi konvene opinias vigligi vin per rememorigo*. La sama absurdeco estus provokata per la apero de tiuj adverboj post la dua verbo.

La predikativo de subjekto nesubstantiva kaj nepronoma devas havi adverbajn formojn, ne adjektivan, kaj tio estas nekontestebla ekde la sepa paragrafo de la Fundamento (Zamenhof 1991:85), kiu tekstas:

Resti kun leono estas danĝere.

Simpla analogio portas nin al la adverba formo, precipe se ni konsideras, ke la kopulo simple estas ordinare elipsita en tiuj konstruoj: *Mi trovas resti kun leono [esti] danĝere*.

Evidente, la elipso de la kopulo devigas nin al la movo de la adverbo, ĉar ĝi estus adverbo de la dua verbo, se ĝi restus en tiu sama pozicio, kaj sekve ni ekhavas la kutiman formon: *Mi trovas danĝere resti kun leono*.

Alia pruvo estas la ebleco uzi subjunkcion, kiu transformus la objektan predikativon en subjektan, kun la rezulta apero de la deviga adverba formo: *Mi trovas, ke resti kun leono estas danĝere*.

Tio signifas, ke la rilato inter la predikativo kaj ĝia objekto estas egala al tiu, kiu ekzistas inter la predikativo kaj ĝia subjekto: kio do pravigus sintaksan diferencon? Nur klara ekzemplo de la Ekzercaro povus tion fari!

La analogaj kazoj de la Fundamento povas solvi lingvajn problemojn, sed ili havas alian funkcion, ordinare neglektatan pro la jam videbla premo de nia lingva tradicio, kiu starigas normojn pli kaj pli potencajn, ĝis ĝi estos tiel bremsa, kiel tiuj de la etnolingvoj: permesi la provojn vastigi la sintakson de la lingvo per novaj aranĝoj, ĝis nun kondamnataj, ne pro rekta atenco al la Fundamento, sed nur pro la kontraŭstaro de la fortiĝanta normo.

Mi denove citos du tiajn kazojn:

La unua temas pri la ebla disvastigo de la uzo de prepozicio rekte reganta infinitivon. Ekzemplon ni ja trovas en la Fundamento (Zamenhof 1991:133):

Unu fajrero estas sufiĉa, por eksplodigi pulvon.

Kaj estus tute eble forpreni la verbon kaj utiligi substantivon post la prepozicio: Unu fajrero estas sufiĉa por la eksplodigo de pulvo.

Sekve de tio, se alia prepozicio permesas la saman transformon, neniu rajtus diri, ke ĝia praktikanto atencas la Fundamenton. La nun prezentataj ekzemploj mi ŝuldas al la ĝentila permeso de Claude Piron (retletero 1998 12 05):

Li estis arestita pro (laŭdire) murdi iun en San Diego.

Mi eklernis e-on nur post fini la duagradan lernejon.

Ni diskutis pri unue solvi la monproblemon.

Ni ne konsentis pri elekti lin prezidanto.

Mi detenis min de respondi.

Estas facile vidi, ke ĉiu el tiuj ekzemploj permesas la transformon: pro la murdo / post la fino / unue pri la solvo / pri la elekto / de respondo. Tiuj ekzemploj tamen estas ankoraŭ maloftaj, kaj ilin certe dum tre longa tempo baros la opozicio de la normo.

La dua ekzemplo temas pri la elipso de la demonstrativo, kiun antaŭas prepozicio, kaj postas subordigita propozicio kun finitiva verboformo. La restigo de la demonstrativo estis kutima en la unuaj jaroj de la lingvo (Zamenhof 1929:20):

Sed la nombro de la entuziasmoj atingos certan ciferon kaj haltos, kaj la malvarma indiferenta mondo ne volos oferi sian tempon *por tio, ke* [mia kursivo] ĝi povu komunikiĝadi kun tiuj ĉi nemultaj – kaj tiu ĉi lingvo, simile al la antaŭaj provoj, mortos, alportinte absolute nenian utilon.

La Ekzercaro jam portas ekzemplon de la elipso de la demonstrativo (Zamenhof 1991:97):

Kaj ŝi tuj lavis sian kruĉon kaj ĉerpis akvon en la plej pura loko de la fonto kaj alportis al la virino, ĉiam subtenante la kruĉon, *por ke* [mia kursivo] la virino povu trinki pli oportune.

Tio sama povas okazi al aliaj prepozicioj, kaj ili pekas nur kontraŭ la normo. La ekzemplon mi prenis de Kalocsay & Waringhien (1980:331):

Li trairis la kadukan ponton, sen ke ĝi rompiĝus.

3. Evidenta respondo de la Fundamento

La estontecon ni konstruas en la estanteco per niaj revoj kaj laboroj – jes, ankaŭ revoj, ĉar tio estas la revoj, kiuj puŝas nin al la laboroj. Koncerne la Fundamenton de Esperanto, ni devas submeti al ĝiaj reguloj kaj modeloj ĉian lingvan dubon, kiun ni devas solvi, kaj la deirpunkto devas esti la Ekzercaro, ne la Gramatiko, pro la jam donitaj motivoj.

Tion bedaŭrinde denove ne faris la aŭtoroj de la *Plena Analiza Gramatiko de Esperanto*, sed ĉifoje pri punkto, kiun la Fundamento lasas absolute senduba: la prononco de Esperanto. Kaj denove montriĝas forta la interfero de la denaskaj lingvoj, ĉar la aŭtoroj simple volas trudi la francan lingvan melodion al la tuta esperantistaro.

Kion instruas al ni la Fundamento koncerne la prononcon de Esperanto?

La Fundamento de Esperanto havas tri klarajn indikojn pri la elparolo de la lingvo, kaj tiuj estas la solaj prononcaj reguloj, kiujn gramatikisto povas postuli de la esperantistoj, ĉar ĉio cetera estus etnolingvaj influoj, kiujn neniuj rajtas konsideri.

La unua indiko aperas en la franca gramatiko de la Fundamento (Zamenhof 1991:51), kiam ĝi pritraktas la alfabeton, kaj samtempe klarigas la prononcon, kiun ĉiu litero devas ricevi:

Ee,	[...]	Oo,
é		ô

La du lastaj el tiuj indikoj estas respektive la 9-a kaj la 10-a regulo de la Fundamenta Gramatiko de la Lingvo Esperanto, sed ilin mi citas per la teksto de la Plena Gramatiko de Esperanto (Zamenhof 1939:255):

- 9) Ĉiu vorto estas legata, kiel ĝi estas skribita.
 10) La akcento estas ĉiam sur la antaŭlasta silabo.

Preterlasante la 16-an regulon, kiu traktas pri la du eblaj elizioj, ĉar ili nur nerekte aludas al la prononco de la lingvo, ni povas facile konkludi el la du reguloj de la Gramatiko kaj el la francaj klarigoj pri la prononco de du vokalaj literoj:

1. Prezente la alfabeton, la Fundamento atribuas al la literoj po unu sola sono, kaj tial al ĉiu litero respondas unu sola sono, kaj al ĉiu sono respondas unu sola litero, sed estas akceptataj nur la fiziologiaj variantoj, kiuj dependas de la konsisto de la parolorganoj, kaj tial staras trans la povo de la parolantoj, ĉar ilia artikigo estas senkonscie perfekte farata: sen ia rekono de la parolanto kaj de la aŭdanto, estas longa la vokalo antaŭ voĉa konsonanto, kaj mallonga antaŭ senvoĉa.

2. La mezaltaj vokaloj estas farataj samtempe per du diferencaj buŝaperturoj (fermita/malfermita), per du diferencaj langaltigoj (alta/malalta) kaj per du diferencaj buŝinternaj spacoj (malvasta/vasta): la mezalta vokalo fermita, kaj alta, kaj malvasta plene respondas al la klarigoj de la franca gramatiko, kaj ilin mi sekve konsideras aparteni al la regula prononco de Esperanto.

Korolarioj de tiuj preskriboj de la Fundamento estas do la sekvantaj:

1. Estas tute vanaj la 59 linioj, per kiuj Kalocsay & Waringhien (1980:41) donas la regulojn por la prononco de longaj kaj mallongaj vokaloj en Esperanto, ĉar la Fundamento ne rekonas tiajn vokalojn, kiujn multaj lingvoj ne posedas, inter ili la portugala de Brazilo.

2. Egale senutilaj estas la 18 linioj, kiujn ili (1980:43) dediĉas al la distingo inter la alta fermita malvasta vokalo [en la francaj vortoj *net* kaj *sot*] kaj la malalta malfermita vasta vokalo [en la francaj vortoj *nette* kaj *sotte*].

Ili mem deklaras komplikaj siajn konsilojn, sed pardonigas sin per ilia deveno:

La ĵus skizita prononcmaniero de vokaloj estas iom komplikita. Sed ties kaŭzo estas, ke ĝi estas rezulto de libera evoluo.

Kiel iama direktoro de la Sekcio pri Prononco de la Akademio de Esperanto, mi havis 24 sonbendigitajn voĉojn por mia studado, kaj la konkludo estis bona kaj malbona: la bona, ke la prononco ne malhelpas la kompreneblecon de la mesaĝo, sed la malbona, ke la malordo kaj la senreguleco estas kompletaj. Kaj tio tute ne surprizis min: se gramatiko (Kalocsay & Waringhien 1980:41–43) parolas, ke Esperanto posedas por du el siaj vokaloj po kvar variantoj (vasta longa / vasta mallonga / malvasta longa / malvasta mallonga) kaj por tri el siaj vokaloj po du variantoj (longa/mallonga), io iras ie tre malglate...

4. Estonteco de la Fundamento

La estonteco de la Fundamento de Esperanto dependas evidente nur de la esperantistoj mem, laŭ la ĝusta mezuro, kiel ili respektos ĝin, kaj plu studos ĝin por depreni de ĝi ĉion, kion ĝi ankoraŭ kaŝas en sia sino. Hipotezi pri la venonta konduto de la esperantistoj estas tre riska entrepreno, ĉar ĉiaj estontecoj estas eblaj. Se ni tamen konsideras la inklinon de multaj al reformoj, kelkaj el ili kapablaj denaturi la lingvon, ni rajtas timi, ke la estonteco de la Fundamento post ne tro longe povos fariĝi lamentinda estinteco... Ni tamen devas distingi la lingvan kaj la socian aspekton de la Fundamento.

4.1. La lingva aspekto

Se ni pensas pri la lingva influo de la Fundamento, ni certe devus resti iom seniluziigintaj, ĉar malmultaj gramatikistoj kaj esperantologoj apogas siajn konkludojn sur ĝiaj literaj instruoj, kiuj estas la sola reala garantio de la vereco de la lingva doktrino elmetata de la esploristo. Se sur ĉiu paŝo de niaj esploroj ni indikus ian konfirmon de la Fundamento, certe ne estus okazintaj du gravaj akcidentoj de nia historio: la apero de la Plena Analiza Gramatiko de Esperanto kaj la milito pri *ata-ita*...

Por ekzemplo de esploro bazita sur la Fundamento, mi resumas ĉi tie miajn konkludojn pri la verbosistemo de Esperanto, al kiu mi jam dediĉis plurajn paĝojn, ĝis mi ekhavis la necesan klarecon por atingi ĝian kernon (kaj la amika leganto bonvolu pardoni al mi la malmultan modestecon!):

La unua eraro estas jam antikva: la opinio, ke en Esperanto ekzistas tempa interrilato, ia minora “consecutio temporum” de la latina, ordinare nomata “la priparolata tempo”, kiu venas almenaŭ ekde la 23-a de Februaro 1901 (Zamenhof 1948:17), sed estis akceptita de atistoj kaj itistoj. La finitivaj verboformoj montras vere duoblan rilaton, kiu estas indikata per unu el la tri vokalaj vorteroj:

-a-	1. Dum la dialogo.	2. Dum la fakto, kiun la verbo indikas.
-i-	1. Antaŭ la dialogo.	2. Post la fakto, kiun la verbo indikas.
-o-	1. Post la dialogo.	2. Antaŭ la fakto, kiun la verbo indikas.

Efektive, ĉiu finitiva verboformo rilatas kaj al la dialogo, kiu difinas la tempon (sinsekvo da momentoj), kaj al la propra fakto, kiu difinas la aspekton (stato de la fakto). La estanta verboformo kaj la estonta donas nenian problemon, ĉar ĉe ili la rilato al la dialogo kaj la rilato al la propra fakto sin interimplicas: “Mi vidas leonon” (Zamenhof 1991:85): dum la dialogo kaj dum la fakto vidi. “Mi rakontos al vi historion” (Zamenhof 1991:100): post la dialogo kaj antaŭ la fakto rakonti.

La tuta malfacileco, kiu klarigas la akrajn diskutojn havitajn kaj havatajn pri verboj kaj participoj, dependas nur de tio, ke la estinta finitiva verboformo estas ambigua en Esperanto, ĉar ĝi ĉiam signas la antaŭecon al la dialogo, sed ne ĉiam la postecon al la fakto, kiun la verbo indikas. Mia aserto estas nerefutebla ne pro la nomo de la verboformoj, sed pro la traduko de la estinta formo ĉe la litero b) de la 6-a regulo de la Fundamento en la franca parto:

[...] *vi faris* – vous faisiez [mia aldono: ne finita fakto, sekve dum la fakto], vous avez fait [mia aldono: finita fakto, sekve post la fakto].

La lingva motivo de tia ambigueco en Esperanto estas tio, ke al Esperanto interesas unualoke la tempa situo de la fakto, ne ĝia aspekto de finiteco/nefiniteco. La historia motivo estas la elekto de la kreinto elimini la imperfekton preskaŭ survoje al la eldonejo de la Unua Libro... Evidente, tiuj imperfekta kaj perfekta sencoj de la estinta verboformo de Esperanto povas aldone esti konfirmataj per pluraj ekzemploj de la Ekzercaro, sed sufiĉu la sekvanta (Zamenhof 1991:97):

En unu tago, kiam ŝi estis [antaŭ la dialogo, sed dum la fakto: nefinita – mia aldono] apud tiu fonto, venis [antaŭ la dialogo kaj post la fakto: finita – mia aldono] al ŝi malriĉa virino, kiu petis [antaŭ la dialogo kaj post fakto: finita – mia aldono] ŝin doni al ŝi trinki.

La decido pri finiteco kaj nefiniteco dependas ne de la teksto, sed nur de la kunteksto, kun la rezulto, ke la sola propozicio estas ĉiam ambigua, ĉar mankas al ĝi la kunteksto. Efektive, konstruo tre simila al la supra ekzemplo havas tamen alian interpreton simple pro la diferenca kunteksto (idem, ibidem):

Kiam la bona virino trankviligis [antaŭ la dialogo kaj post la fakto: finita – mia komento] sian soifon, ŝi diris [antaŭ la dialogo kaj post la fakto: finita – mia komento] al la knabino: ‘Vi estas tiel bela, tiel bona kaj tiel honesta, ke mi devas fari al vi donacon’ (ĉar tio ĉi estis feino, kiu prenis sur sin la formon de malriĉa vilaĝa virino, por vidi, kiel granda estos la ĝentileco de tiu ĉi juna knabino).

Ni do konkludas, ke la finitivaj verboformoj de ĉiuj propozicioj de Esperanto privilegias la situon de la manifestataj faktoj subordigitan al la tempo de la dialogo: niaj finitivaj verboformoj estas tempaj, ne aspektaj.

Kaj nun ni transiras al la participoj, kiuj povas esti substantivoj, adjektivoj kaj adverboj: ili ne estas finitivaj verboformoj, kaj tial ili ne estigas faktojn, kaj kiel ĉiuj aliaj substantivoj, adjektivoj kaj adverboj ili ne rilatas al aliaj vortoj, sed havas sian tutan signifon en si mem kaj per si mem. Ili do ne konservas la kapablon rilati al la dialogo kaj provoki unu el la du vervaloroj (vera/malvera), kaj sekve restas por ili nur la aspektajn sencojn:

-anta kaj -ata	2. Dum la fakto, kiun la verbo indikas.
-inta kaj -ita	2. Post la fakto, kiun la verbo indikas.
-onta kaj -ota	2. Antaŭ la fakto, kiun la verbo indikas.

La signifo de la participoj estas nun tute klara, ĉar ili indikas nur la aspekton de la fakto: finita (estinta participo), nefinita (estanta participo), verŝajna, sed ne ekinta (estonta participo) en la realaj estinteco, estanteco kaj estonteco! Tion sufiĉe abunde pravas la 22-a paragrafo da la Fundamento (Zamenhof 1991:106), el kiu mi kaptas po unu ekzemplo por la tri formoj de la participoj:

Fluanta [dum la fluado] akvo estas pli pura, ol akvo staranta [dum la starado] senmove.

Aŭgusto estas mia plej amata [dum la amado] filo.

La tempo pasinta [post la paso] jam neniam revenos; la tempon venontan [antaŭ la veno] neniu ankoraŭ konas.

Pasero kaptita [post la kaptado] estas pli bona, ol aglo kaptota [antaŭ la kaptado].

La ambigueco de la estinta verboformo ne plu ekzistas ĉe la respondaj participoj, ĉar la sama estinta finitiva verboformo povas respondi jen al la estanta, jen al la estinta participo (Zamenhof 1991:53), kaj do estas po du participoj por tiu verba formo, kiu servas samtempe al finiteco kaj al nefiniteco:

[...] vi faris – vous faisiez [dum la fakto: faranta/farata – mia komento], vous avez fait [post la fakto: farinta/farita – mia komento].

La dua eraro estas la supozo, ke adjektiva participo egalas al la respektiva subordigita adjektiva frazo kun relativa pronomo, kies eble lastaj eĥoj troviĝas sub la plumo de Kalocsay (1966:46):

La prezencaj participfinajoj estas plene interrespondaj kun -as. Tio estas:
 -anta = kiu -as -ata = kiun oni -as

Tiu egaligo de adjektiva participo kaj rilativa frazo, konata kiel la ekvacioj de Isbrücker, aperis en artikolo de Johannes R. C. Isbrücker, prezidanto de la Akademio de Esperanto ekde 1937 ĝis 1963 (vd. Vilborg 1973:7–9). Tiu (mis)truko tute ne taŭgas por la kompreno de la participoj... Mi opinias, ke la plej granda parto de ilia erara uzado estas ŝuldata al tiu falsa ideo.

Kvankam eksterfundamenta, la plej bona argumento kontraŭ tiu egaligo estas la fakto, ke ne ĉiu rilativa frazo povas facile esti transformata en ian respondan particon. Mi mem ne scius diri, kiu estas la responda participo por la sekvanta rilativa frazo:

La pastro, kiu mortis, loĝis en nia urbo.

Estus iom absurde pensi, ke la mortinta pastro loĝis en nia urbo...

Sekve de ĉio jam dirita, ni povas aserti, ke ne estas ia akordo inter la finitivaj verboformoj kaj la participoj, ĉar ili havas semantikajn strukturojn tute diferencajn: la unuaj dependas de la momentoj de la dialogo, kaj la duaj de la statoj de la propra fakto. Tion ni facile komprenas, se ni transformas la unuajn en la duajn:

“[...] ĉiu, *kiu ŝin vidis* [mia kursivo], povis pensi, ke li vidas la patrinon” (Zamenhof 1991:90): ĉiu, *vidante* ŝin, povis pensi, ke li vidas la patrinon.

“La reĝido, *kiu vidis* [mia kursivo], ke el ŝia buŝo eliris kelke da perloj kaj kelke da diamantoj, petis ŝin, ke ŝi diru al li, de kie tio ĉi venas” (Zamenhof 1991:107): La reĝido, *vidinte*, ke el ŝia buŝo eliris kelke da perloj kaj kelke da diamantoj, petis ŝin, ke ŝi diru al li, de kie tio ĉi venas.

“En unu tago, *kiam ŝi estis* [mia kursivo] apud tiu fonto, venis al ŝi malriĉa virino [...]” (Zamenhof 1991:97): en unu tago, *estanta* apud tiu fonto, venis al ŝi malriĉa virino.

“*Kiam* la bona virino *trankviligis* [mia kursivo] sian soifon, ŝi diris al la knabino [...]” (Zamenhof 1991:97): *trankviliginte* sian soifon, la bona virino diris al la knabino.

“tial, *se mi legos* [mia kursivo] en ĉiu tago po dek kvin paĝoj, mi finos la tutan libron en kvar tagoj” (Zamenhof 1991, p. 95): tial, *legante* en ĉiu tago po dek kvin paĝoj, mi finos la tutan libron en kvar tagoj.

“*Kiam mi finos* [mia kursivo] mian laboron, mi serĉos mian horloĝon” (Zamenhof 1991:40): *fininte* mian laboron, mi serĉos mian horloĝon.

Egalan rezulton ni konstatas ĉe la transformo de la duaj en la unuajn:

“*Promenante sur la strato* [mia kursivo], mi falis” (Zamenhof 1991:106): kiam mi promenis sur la strato, mi falis.

“*Trovinte pomon*, mi ĝin manĝis” (Zamenhof 1991:106): kiam mi trovis pomon, mi ĝin manĝis.

4.2. La socia aspekto

Se ni pensas pri la socia influo de la Fundamento, ni devas rigardi al la nuna movado, kiu diversmaniere batalas por Esperanto, kaj pensi pri la nunaj ideoj pri la esenco kaj la estonteco de la propra lingvo Esperanto. Efektive, la nuna Esperantomovado dupartiĝas, kvankam inter tiuj du partioj ekzistas sufiĉe granda intersekco de komunaj pensoj kaj sentoj, sed iliaj proksimaj celoj estas diferencaj, kaj la venko de unu el ili povos konstrui ion tute novan, pri kies efikoj ni ne povas ion aŭguri.

Mi parolas pri Finvenkismo kaj Raŭmismo. Mi ne tempumos en la priskribo de tiuj fidoj, sed nur rapide komentos mian senton koncerne ilin.

La Finvenkismo certe respektos la Fundamenton, ĉar Zamenhof neniam laboris specife por Esperanto, sed nur por la apero de ia dua helpa lingvo, al kiu li estus preta fordoni la konkerojn de Esperanto. Li tamen kredis, ke tre malfacile aperos ia alia lingvo tiel natura kaj fleksebla, kaj do insistis pri ĝia sekura disvolviĝo per la samaj proceduroj, kiuj evoluigas la etnolingvojn. Finvenkistoj ŝajne agnoskas, ke lingvo ĉiutage ŝanĝiĝanta havas nenian ŝancon akiri al si la favoron de la mondo. Ili eĉ povos en ia malproksima estonteco pensi ne pri veraj reformoj, sed pri etaj aldonoj al la lingvo per dirmanieroj kaj sintaksaj aranĝoj, kiujn la Fundamento lasas videti. Por profundaj reformoj, ili certe atendos la finan venkon, kiam plej granda potenco prenos al si la sorton de la unua neŭtrala lingvo de la tuta homaro.

La Raŭmismo ŝajne ne estas unupensa partio, sed plurtendenca movado, kiu verŝajne samopinias nur pri tio, ke Esperanto estas aparta lingvo de aparta minoritato, kunvenigita per diversaj komunaj intereso, kiuj baziĝas sur ia sento de premito pro la historiaj lingvaj limoj de siaj medioj. Se la raŭmistoj sukcesos arigi sin ĉirkaŭ karisma estro kaj karisma estraro, ili povos veni al la penso, ke ili estas sufiĉe fortaj por fari la lingvon tia, kia ili ĝin volas, ĉar ili mem estas la estonteco de la lingvo.

Tio tamen estas nura supozo, kaj mi ne estas profeto.

5. Konkludo

Mi penis argumenti, ke estas eble sin turni al la Fundamento de Esperanto por la solvo de la lingvaj malfacilaĵoj, kiujn la regula kaj ĉiutaga praktikado montros al la parolantoj: la Fundamento kiel bazo kaj la tradicio kiel apogo povas indiki al ni la plej bonan vojon kompletigi la laboradon de nia iniciatoro. Liaj vortoj, skribitaj unu jaron post la lanĉo de la lingvo, estos do bona fermo por ĉi tiu referato (Zamenhof 1929:33):

Por ke lingvo povu regule, unuforme kaj unuvoje progresadi malgraŭ la disĵetita laboro de malsamaj personoj en malsamaj lokoj de la tuta mondo, oni devis krei komunan fundamenton, sur kiu ĉiuj povas labori.

Kaj la esenca parto de tiu nia unua fundamento estis inkludita en la postan Fundamenton de Esperanto, kiun ni respektu kaj sekvu!

Bibliografio

Auld, William

- 1997 *Pajleroj kaj Stoploj – elektitaj prozaĵoj*. Rotterdamo: Universala Esperanto-Asocio.

Cela, Camilo José

- 1985 *La familio de Pascual Duarte*. Traduko de Fernando de Diego. Barcelono: Barcelona Esperanto-Centro.

Ferreira, Aurélio Buarque de Holanda

- 1986 *Novo Dicionário da Língua Portuguesa*. Rio-de-Janeiro: Nova Fronteira.

Kalocsay, K.

- 1966 *Vojaĝo inter la Tempoj*. La Laguna: J. Régulo.

Kalocsay, K. & Waringhien, G.

- 1980 *Plena Analiza Gramatiko de Esperanto*. Rotterdamo: Universala Esperanto-Asocio.

Miyake, Sihei

- 1964 *Vortaro de Esperanto*. Tokio: Daigaku Syorin.

Ŝulco, Rikardo

- 1987 *Sur la vojoj de la analiza skolo*. Paderborno: Esperanto-Centro.

Vilborg, Ebbe

- 1973 *La partecipa problemo en la akademio*. Gotenburgo: Lingva Komisiono.

Waringhien, Gaston

- 1932 *Skizo de esperanta metriko*. Budapeŝto: Literatura Mondo.

Waringhien, Gaston (Red.)

- 1970 *Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto*. Parizo: Sennacieca Asocio Tutmonda. (Postaj eldonoj per offset.)

Zamenhof, Lazaro Ludoviko

- 1929 *Originala Verkaro. Antaŭparoloj – Gazetartikoloj – Traktaĵoj – Paroladoj – Leteroj – Poemoj*. Lepsiko: Ferdinand Hirt & Sohn. (Fote reproduktita en 1983; Osako: Oriental-Libro.)
- 1939 *Fundamenta Krestomatio de la Lingvo Esperanto*. Parizo: Esperantista Centra Librejo.
- 1948 *Leteroj de L.-L. Zamenhof*. Prezento kaj komento de G. Waringhien. 1-a volumo. Parizo: Sennacieca Asocio Tutmonda.
- 1974 *Proverbaro Esperanta*. La Laguna: J. Régulo.
- 1991 *Fundamento de Esperanto*. Deko eldono, kun Enkondukoj, Notoj kaj Lingvaj Rimarkoj de A. Albault. Pizo: Edistudio.

Adreso de la aŭtoro: Rua João Motter, 98, BR-81210-260 Curitiba, PR, Brazilo.

Retadreso: mattos@super.com.br

Ricevita 1999 03 05

Germana societo *Gesellschaft für Interlinguistik*

Detlev BLANKE

Resumo. La kontribuaĵo diskutas kelkajn sciencpolitikajn problemojn en la kampoj de interlingvistiko kaj esperantologio. Ĝi skizas la neceson de sciencorganizaĵaj strukturoj por la evoluigo de sciencaj aktivecoj en la disciplinoj interlingvistiko kaj esperantologio, aparte por ilia integriĝo en la scienca pejzaĝo sur landa kaj internacia niveloj. La aŭtoro prezentas spertojn de la germana organizaĵo *Gesellschaft für Interlinguistik* (GIL, Societo pri Interlingvistiko) kaj resumas ties celojn, aktivecojn, ĝisnunajn rezultojn kaj problemojn.

Zusammenfassung. Der Beitrag diskutiert einige wissenschaftspolitische Probleme im Bereich der Interlinguistik und Esperantologie. Es wird die Notwendigkeit wissenschaftsorganisatorischer Strukturen für die Entwicklung und den Ausbau von Aktivitäten auf diesen Gebieten, insbesondere hinsichtlich ihrer Integration in die Wissenschaftslandschaft eines Landes sowie im internationalen Rahmen, skizziert. Der Autor berichtet über Erfahrungen der deutschen „Gesellschaft für Interlinguistik e.V.“ (GIL), über ihre Ziele, Aktivitäten, bisherige Ergebnisse und Probleme.

Abstract. This article discusses science policy in the areas of interlinguistics and Esperanto studies. It calls for the necessity of structures of science organization for the development and extension of activities in interlinguistics and Esperanto studies, in particular with regard to their integration into the scientific culture of a single country and worldwide. The author presents his experience with the German Society for Interlinguistics (GIL), its goals, activities, achievements, and problems.

Enkonduke

Ne sufiĉas kapablaj homoj, oni ankaŭ devas aktivigi ilin kaj doni eblecojn por aktivado. Ne sufiĉas sciencaj ekkonoj, oni ankaŭ devas konatigi kaj disvastigi ilin. Rilate al la fakoj interlingvistiko kaj esperantologio tio signifas, ke necesas ĉi-rilataj strukturoj kaj agadkampoj. Elirante de tiuj bazaj ideoj en la sekva artikolo mi klopodas prezenti sciencajn societon kun ĝiaj ĝisnunaj agadoj kaj rezultoj. Ligita al tio estas la espero, ke – laŭ la diversregionaj kondiĉoj – similaj aŭ aliaj organizaĵoj povus estiĝi ankaŭ en aliaj landoj. Internacia agado sur la kampo de interlingvistiko kaj esperantologio estas stabila nur tiam, se ĝi povas fruktuzi landajn aktivecojn kaj rezultojn.

1. Scienco bezonas organizaĵajn strukturojn

1.1. Por profesiaj fakoj ĝenerale ekzistas universitataj institutoj, esplorcentroj, landaj kaj internaciaj institucioj kaj organizaĵoj diverstipaj. Ili faras sisteman esploron en siaj fakoj, klerigas studentojn, tenas kontakton kun fak kolegoj kaj instancoj sur landa kaj internacia niveloj, ofte disponas pri periodaj kaj alispecaj eldonaĵoj kaj eventuale pri proponaj eldonejoj. Do, ekzistas sciencorganizaĵaj strukturoj.

En multaj landoj ankoraŭ estas tre kutime, ke en sciencaj libroj aŭ revuoj lingvistoj kaj reprezentantoj de aliaj disciplinoj verkas pri planlingvoj kaj aliaj interlingvistikaj temoj, aparte pri Esperanto, sen granda kono de la koncerna faka literaturo aŭ ĉi-tiun plene ignoras.

Tamen, esploroj ja estas farataj kaj verkoj – kvankam tre malsamnivelaj¹ – aperas tiomkvante, ke eĉ specialistoj jam havas malfacilojn sekvi la evoluon (pri tio kp. Blanke 1996, 1998b). La esplorojn kutime faras izolitaj unuopuloj, kiuj ne nepre inter si flegas intensajn kontaktojn. Cetere, malmultas ĉi-kampe aktivaj profesiaj lingvistoj.

1.2. Ja ekzistas kelkaj strukturoj, stimulantaj kaj faciligantaj interlingvistikajn kaj esperantologiajn aktivecojn (sciencaj esploroj, klerigoj, aranĝoj kaj verkoj), kiujn eblas ĉi-tie nur nekomplete skizi, kvankam la laboro de ĉiuj meritis detalan priskribon de iliaj agadoj (kp. Blanke 1995, 1998a; Sakaguchi 1998:393ks). Tiuj strukturoj estas nombreblaj per kelkaj fingroj.

En *internacia kadro* la kampon iom stimulas kaj sekvas la Centro de Esploro kaj Dokumentado pri la Monda Lingvo-Problemo (CED, Probal Dasgupta, Klaus Schubert, Humphrey Tonkin, Marc van Oostendorp, Renato Corsetti, Mauro La Torre²) kun la revuo *Language Problems & Language Planning*. La Akademio de Esperanto nur sporade okupiĝas sisteme pri esperantologiaj temoj.

El historia vidpunkto oni povus mencii diversajn organizaĵojn, aparte la *Délégation pour l'adaption d'une langue auxiliaire internationale* (aparte Louis Couturat, Otto Jespersen kaj Léopold Leau), *Academia pro Interlingua* (kun ĝiaj antaŭuloj, poste vd. aparte la rolon de Giuseppe Peano), *International Auxiliary Language Association* (i.a. William E. Collinson, Alexander Gode) kaj la *Officium Interlinguisticum Budapestienses* (Dénes Szilágyi).³

Sur *landa nivelo* agadas kelkaj centroj kun malsamaj celoj, strukturoj kaj intenseco, i.a. en Aŭstrio (Internacia Esperanto-Muzeo, faka sekcio de Aŭstra Nacia Biblioteko, Herbert Mayer), Germanio (GIL, nia temo), Italio (Grupo Esperanto kaj Interlingvistiko ĉe la Itala Esperanto-Federacio, i.a. kun Renato Corsetti, Mauro la Torre, Daniele Vitali; krome eventuale Itala Interlingvistika Centro, i.a. kun Giorgio Silfer), Svisio (*Centre de documentation et d'études sur la langue internationale*, CDELI, Tazio Carlevaro, Claude Gacond) kaj Usono (*Esperantic Studies Foundation*, E. James Lieberman, David K. Jordan, Jonathan Pool, Humphrey Tonkin). En kelkaj universitatoj tra la mondo estas proponataj prelegoj kun interlingvistikaj kaj esperantologiaj temoj. Foje la studentoj verkas seminariajn kaj diplomigajn (magistrigajn) disertaciojn. Relative malofte estis defenditaj doktorigaj disertacioj. Plena integriĝo de la fako esperantologio en universitatan strukturon ĝis nun nur okazis en la Universitato Eötvös Loránd, Budapeŝto (1968 fondita de István Szerdahelyi kiel fako Esperanto: lingvo kaj literaturo, ĉe la Katedro pri Ĝenerala kaj Aplika Lingvistiko, daŭrigata [partatempe] de Ilona Koutny kaj ĝis nun de Zsuzsa Varga-Haszonits). Menciindas krome, ke en la universitato de Amsterdam estas nomumita

¹Fojfoje eĉ interlingvistoj malŝate rilatas aŭ ignoras studojn de nelingvistoj. Tio estas grava subtakso de la laboro de amatoroj. Ili ofte ja bone reflektas realaĵojn de Esperanto en teorio kaj praktiko (ofte pli bone ol supraĵe verkantaj lingvistoj). Oni devas konatiĝi kun tiuj studoj, ilin kritike utiligi, se oni vere volas objekte reflekti pri interlingvistikaj kaj esperantologiaj temoj.

²Nur eblas mencii kelkajn konatajn fakulojn. Tio ne signifas ignoron de la kontribuoj de la nemenciitoj.

³Pri la *Academia pro Interlingua* kaj la *Officium...* vd. Silagi 1996.

eksterordinara profesoro pri interlingvistiko kaj Esperanto (Marc van Oostendorp). Lastatempe regulaj kursoj pri Esperanto kaj esperantologio ankaŭ okazas en Italio en la universitato de Torino (Fabrizio Pennacchietti) kaj esploroj en la Universitato de Romo (Mauro La Torre, Renato Corsetti). Internaciaj interlingvistikaj kursoj en 1998 komenciĝis en la universitato de Poznań, Pollando (Ilona Koutny).

El historia vidpunkto eblas mencii: en la siatempa Federacia Respubliko Germanio la Societon por Internacia Lingvo (Artur Bormann de 1952 ĝis 1984 eldonis la periodaĵon *Interlingvistika Informservo*), en Germana Demokratia Respubliko la Komisionon pri Interlingvistiko kaj Esperantologio ĉe Kulturligo de GDR (Viktor Falkenhahn, Georg-Friedrich Meier, Ronald Löttsch, Detlev Blanke, dum la 70-aj kaj 80-aj jaroj), en Pollando la Akademian Centron Interlingvistikan ĉe la Universitato de Varsovio (Ryszard Rokicki, dum la 80-aj jaroj), en Sovetunio la Esplorgrupon pri internacia helplingvo ĉe la Akademio de Sciencoj de USSR (Evgenij A. Bokarev, Viktor P. Grigor'ev, Magomet I. Isaev kaj Sergej N. Kuznecov) dum la 70-aj kaj 80-aj jaroj. La menciitaj instancoj kaj organizaĵoj en siaj aranĝoj kaj publikigaĵoj havis malsimilajn esplorkoncentriĝojn, foje tio estis Esperanto kaj esperantologio, foje aliaj planlingvoj, foje lingvopolitikaj temoj. Depende de sia statuso ili flegis malsame intensivajn rilatojn al neesperantistaj lingvistikaj medioj.

Ĝenerale la situacio estis kaj estas nekontentiga. La agado ĝenerale dependas de unuopaj homoj, kiuj agas honorofice. Se ili malaperas, ofte ankaŭ malaperas la institucio. Ili nur malofte estas iel ligitaj al profesiaj sciencaj strukturoj. La limigitaj homaj kaj financaj rimedoj ege reduktas la ageblecojn.

2. La estiĝo de GIL

2.1. Historia fono kaj fondo. Ĉar la plejmulto de la esploroj kaj aliaj sciencaj aktivecoj ankoraŭ estas realigitaj sur landa nivelo – kvankam ĝenerale la sciencaj aktivecoj rapide internaciigas – por la rekono kaj statuso de interlingvistiko kaj esperantologio aparte gravas la landa kadro.

Des pli tiu vidpunkto gravis, kiam en 1971 kelkaj sciencistoj kaj science interesitaj esperantistoj en la kadro de Kulturligo de Germana Demokratia Respubliko fondis Komisionon pri Interlingvistiko kaj Esperantologio ĉe Kulturligo (KIEK). Ĝiaj membroj organizis sciencajn kunsidojn, seminariojn por aŭ kun lingvistoj en diversaj urboj kaj fine la iom konatiĝintan serion de entute 9 interlingvistikaj seminarioj en nordgermana ripozloko ĉe la Balta Maro, en Ahrenshoop.⁴ Tiuj aranĝoj estis okazigitaj en la germana lingvo, ĉar destinitaj ekskluzive por profesiaj lingvistoj. Ili estis bone frekventitaj. La lingvistoj, inter ili vere renomaj, aktive partoprenis per prelegoj kaj diskutoj. La agado de KIEK havis pozitivajn efikojn al la integriĝo de la fako interlingvistiko en la scienca pejzaĝo de GDR. Ĝi i.a. plifaciligis kunkrei bonvenan atmosferon por la unuaj doktoriĝo kaj habilitiĝo pri interlingvistikaj temoj en GDR, kiun sekvis la oficiala ŝtata nomumo de (honoraria) docento en Humboldt-Universitato de Berlino (orienta). La agado de KIEK favoris la atmosferon inter profesiaj lingvistoj pri interlingvistiko ĝenerale kaj pri Esperanto aparte, kio plifaciligis la eldonon de profesiaj instruiloj en ŝtataj eldonejoj kaj la aperigon de sciencaj libroj kaj studoj en fakrevuoj (pri interlingvistiko en GDR kp. Blanke 1990).

⁴Pri tio kp. la raporton en IpI, 2-a serio (Varsovio), n-ro 6 (junio 1985), 1–10.

En GDR la laboro de KIEK, malgraŭ la menciitaj pozitivaj trajtoj, kompreneble estis ankaŭ negative influitaj de la limigoj siatempaj (i.a. malfacilaĵoj ĉe la interŝanĝo de sciencaj materialoj, limigo de vojaĝeblecoj kaj pro tio nesufiĉa persona kontaktado kun eksterlandaj kolegoj, burokrataj bariloj ĉe publikigoj k.s.).

2.2. Dezirante daŭrigi la interlingvistikan agadon en alia formo kaj sur tutgermana ebena, en 1991 (6-a de aprilo) kaj surbaze de la ideoj, menciitaj sub 1.1, en la iama klubo de Kulturligo de GDR 12 orientgermanaj interlingvistoj kaj interlingvistike interesitaj personoj fondis *Gesellschaft für Interlinguistik*, *GIL* (Societo pri interlingvistiko), kiun mi sekve prezentas.

3. Pri la celoj kaj statuso de GIL

3.1. Celoj

GIL intertempe estas leĝe registrita kaj ŝtate rekonata kiel komunutila. Ĝi havas du agokampojn, internen kaj eksteren direktitajn:

a) *La internen direktita agokampo*

GIL celas kolekti kaj aktivigi interlingvistike/esperantologie kompetentajn kaj interesitajn koleg(in)ojn, precipe en Germanio (sed ne nur), plifaciligi al ili la internacian orientiĝon pri la daŭre aperanta fakliteraturo, ebligi al ili spertinterŝanĝon kaj publikigadon de iliaj materialoj kaj doni al ili la eblecon agadi en la kadro de scienca organizaĵo.

b) *La eksteren direktita agokampo*

GIL klopodas reprezenti la fakon interlingvistiko en la lingvistika medio.

La statute fiksitaj ĉefaj intereso-kampoj de GIL estas:

- popularigi interlingvistikajn sciojn kaj instigi resp. subteni esploron kaj instruadon ĉi-kampe
- subteni nacian kaj internacian kunlaboron de interlingvistoj
- koncentri sian fakon agadon al jenaj ĉefaj kampoj:
 - internacia lingva komunikado
 - planlingvistiko
 - esperantologio
 - instruado de Esperanto kaj interlingvistiko en universitatoj kaj altlernejoj

Sub “interlingvistiko” GIL komprenas la sciencan disciplinon (aŭ kampon), kiu esploras la internacian lingvan komunikadon kun ĉiuj ĝiaj aspektoj. Tio inkludas etnajn lingvojn kaj planlingvojn (inter tiuj aparte Esperanton [esperantologio]) kiel *internaciaj* komunikiloj. Tia larĝa kadro estas pli perspektiva ol reale praktikebla, ĉar ĝi kompreneble ne estas plenigebla per la nunaj esplorkapacitoj de la t.n. interlingvistoj. Multaj lingvopolitikaj esploroj jam dum jardekoj estas farataj en diversaj disciplinoj, sen ke ili estas nomataj interlingvistikaj. Tamen la larĝa kadro ŝajnas al mi necesa, ĉar nur ĝi ebligas vere interdisciplinan esploron kaj ĝustan enordigon de la planlingva temaro. En la praktiko ĉe la plej multaj interlingvistike aktivaj homoj la ĉefaj atentoj koncernas la planlingvojn. Sub “esperantologio” GIL komprenas la sciencon disciplinon, kiu esploras la fontojn, la strukturon, evoluon, funkcion, komunikan aplikon de Esperanto kaj la lingvan komunumon ligita al ĝi.⁵

⁵Parolante pri interlingvistiko ni inkludas la subdisciplinon esperantologio. Ne eblas

3.2. Membroj en neesperantista organizaĵo

3.2.1. Gravas substreki, ke GIL estas neesperantista organizaĵo. Ĝi estas senpartia rilate planlingvajn sistemojn kaj tute ne nur interesiĝas pri Esperanto. Tamen, ĉi tiu senpartieco, necesa por scienca organizaĵo, ja ne ignoras la fakton, ke Esperanto estas la sola planlingva sistemo, kiu evoluis de projekto al plene funkcia lingvo kun larĝaj komunikaj kapabloj kaj apliko-terenoj. Principajn demandojn de la funkciado kaj evoluo de planlingvo pro tio nur eblas studi ĉe la ekzemplo de Esperanto.

3.2.2. Por fariĝi membro de GIL necesas aliĝpeto al la estraro, kiu akceptas aŭ malakceptas la peton. La estraro favoras profesiajn lingvistojn aŭ interlingvistike/esperantologie aktivajn homojn, kiuj kapablas labori sur scienca nivelo. La neesperantisteco de GIL estas grava karakterizaĵo de GIL. Pro tio ankaŭ lingvistoj, ne nepre interesitaj pri Esperanto mem kaj sekve ne regantaj la lingvon, trovas aliron al GIL. Ili ja povas esti interesitaj pri la problemoj de internacia komunikado, ne necese tro detale pri la fenomeno planlingvo. Aliaj nur havas ĝeneralan intereson pri planlingvoj kaj Esperanto. Ili eble neniam fariĝus membroj en esperantologia organizaĵo.

La lingvistika/filologia karaktero de GIL estas grava. Inter la 65 membroj de la organizaĵo (fine de 1998) troviĝas 44 personoj kun universitata lingvistika/filologia kleriĝo, inter tiuj 14 universitataj profesoroj⁶ resp. docentoj (personoj kun universitataj instrurajtoj, t.e. – laŭ la germana modelo – kun *Venia legendi*,⁷ resp. *Facultas docendi*, kiu estas la kondiĉo por fariĝi universitata docento aŭ orda, resp. katedra profesoro) kaj dek aliaj filologiaj doktoroj. Do la lingvistika karaktero de GIL estas klara. Tamen en ĝi ankaŭ membras el natursciencaj kampoj unu profesoro kaj ok doktoroj kaj reprezentantoj de aliaj profesioj.

3.2.3. GIL ne estas internacia organizaĵo. Ĝi estas leĝe registrita en Germanio.

Internaciigi GIL signifus, ke oni devus ŝanĝi la strukturon kaj la administradon kaj ne povus koncentri sin al la germana medio. Tamen GIL principe ankaŭ povas havi membrojn en eksterlando. Kaj ĝi jam havas tiujn. Inter la 65 membroj (fine de 1998) troviĝas personoj en Aŭstrio (3), Italio (1), Japanio (1), Svisio (2), Ĉinio (2), Nederlando (3), Francio (1), Hungario (1).

3.2.4. La neesperantisteco de GIL ne nur influas la enhavan profilon de ĝiaj konferencoj kaj eldonaĵoj, sed ankaŭ la lingvan reĝimon. Kvankam la lingva reĝimo statute

ĉi tie diskuti la malsamajn vidpunktojn pri la objekto de interlingvistiko. Pri la diversaj konceptoj kp. la superrigardojn i.a. ĉe Schubert (1989), Sakaguchi (1998:309ks), Blanke (1998a, 1998c).

⁶Ĉi-tie mi emfazu, ke mi neniel prijuĝas la sciencan kompetentecon de homoj unuavice laŭ akademiaj titoloj, sciante, ke en kelkaj medioj oni akiras tiujn titolojn laŭ dubindaj metodoj, en aliaj medioj titoloj tute ne estas uzataj ktp. Krom tio konatas, ke en diversaj landoj la statuso de la titoloj kaj la akirreguloj varias. Sed por la pozicio de GIL en Germanio gravas, ke la menciitaj titoloj estas akiritaj en ŝtate agnoskitaj universitatoj laŭ la kutimaj reguloj, validaj en Germanio. Aliajn titolojn mi neglektis.

⁷Komence de 1999 d-rino Sabine Fiedler (Universitato de Leipzig) per disertacio pri la frazeologio de Esperanto akiris la *Venia legendi* por Ĝenerala lingvoscienco / interlingvistiko (Kp. Fiedler 1998, krome IntI 29 (4/98) kaj 30 (1/99).

ne estas fiksita, la ĉefa lingvo estas la germana. Tamen, principe eblas prelegi kaj korespondi en ĉiu ajn lingvo. Por eksterlandaj interesitoj aliĝi al GIL tamen nur estus rekomendinde, se ili konas, almenaŭ pasive, la germanan.

4. La ĉefaj aktivecoj de GIL

La ĉefaj aktivecoj⁸ de GIL estas:

- Eldonado de *Interlinguistische Informationen* (IntI) kaj de kromkajeroj de IntI
- Okazigo de la jarkonferencoj kaj aliaj aranĝoj
- Administra aktivecoj

4.1. *Interlinguistische Informationen* (IntI) kaj *Kromkajeroj al IntI*

La regula aperigo de germanlingva informbulteno fakte estas la ĉefa aktivado de GIL.

Ĝis fino de 1998 aperis entute 29 kajeroj kun sume 298 A-5-formataj paĝoj. IntI havas ISSN 1430-2888.

La bulteno klopodas registri la ĉefajn interlingvistikajn/esperantologiajn aktivecojn tutmonde, kaj kompreneble aparte tiujn en Germanio. Ĝi estas bibliografie orientita sed ankaŭ enhavas raportojn, recenzojn kaj aliajn materialojn. Ĉiujare (en unu aŭ du kajeroj) ĝi prezentas detalan bibliografion pri interlingvistiko/esperantologio, kiu inkludas ankaŭ gravajn verkojn pri la internacia lingvopolitiko (aparte: eŭropa lingvopolitiko). La bulteno registras nur tiujn materialojn, kiujn la redaktoro ricevis, do ne kopias alies bibliografiojn.

Tiel novuloj, sed verŝajne ankaŭ spertaj interlingvistoj, kiuj ja ne povas sekvi la tutan literaturon, trovos superrigardon pri la eble ĉefaj materialoj, kiuj aperadas dum la jaro.

La bulteno ne nur iras al la membroj, sed ankaŭ al diversaj germanaj bibliotekoj, al internacie gravaj interlingvistikaj bibliotekoj, al konataj lingvistoj kaj aliaj interesitoj. Ĝi jam eniras la kutimajn lingvistikajn bibliografiajn servojn en Germanio kaj estas tie registrata.

Krom IntI ankaŭ aperas kiel serio A4-formataj *Kromkajeroj al IntI*. Tiuj kromkajeroj (*Beihefte*) de IntI (ekde la 5-a konferenco, 1995) enhavas la prelegojn de la jarkonferencoj, sed foje ankaŭ aliajn materialojn. Ili havas apartan ISSN: 1432-3567 (kp. Becker 1996, 1997, 1998; Becker & Wollenberg 1998).

4.2. La jarkonferencoj de GIL

Ĉiujare laŭstatute okazas jarkonferenco de GIL, ĝis nun ĉiam en Berlino (escepte de la dua). Ĝin kutime partoprenas 30–40 personoj.

Krom la administraj traktadoj, statute preskribitaj, okazas faka programo kun 9–12 prelegoj, kiuj estas dediĉitaj al kadra temo. Ĝis 1998 entute okazis 8 konferencoj.

Mi mencias la kadrajn temojn de la konferencoj, ĉar ili iom klarigas la enhavan profilon de GIL:

1. La fonda konferenco, 1991 0406. Sen kadra programo.
2. *Interlingvistikaj aspektoj de la eŭropa lingvopolitiko*, 1992 10 16–18 (Bad Saarow ĉe Berlino)
3. *Lingvistiko kaj interlingvistiko*, 1993 10 15–17

⁸Pri GIL ankaŭ kp. la diversajn raportojn en *Informilo por Interlingvistoj* (IpI) n-ro 1/sekcio 6.2; 6-7/4; 10-11/2.2; 17/4; 18-19/2.1, 3.9; 21/6; 26/2.

4. *Esperantologio*, 1994 11 18–20
5. *Problemoj de la tradukado kaj interpretado en planlingvoj*, 1995 11 24–26
6. *Terminologi-sciencaj aspektoj de interlingvistiko*, 1996 11 15–17
7. *Socikulturaj aspektoj de planlingvoj*, 1997 11 15–17
8. *Interlingvistiko kaj leksikografio* 1998 11 06–08
9. *Lingvopolitiko en Eŭropo*, 1999 11 12–14 (preparata)

Dum la konferencoj regule okazas prezento de novaj interlingvistikaj eldonaĵoj, krome ekzistas libroservo.

La prelegantoj estas membroj de GIL resp. ligitaj al kolegoj de GIL.

Por pli efiki eksteren kaj plifortigi la kontakton kun aliaj lingvistikaj medioj GIL klopodas gajni prelegantojn ekster siaj propraj rondoj kaj klopodas aranĝi konferencojn kun aliaj partneroj, tiel ekzemple fine de 1999 kun la Societo por la Akcelo de Lingvistikaj Studoj el Berlino pri problemoj de eŭropa lingvopolitiko.

4.3. Administra aktivecoj

La estraro de GIL komence de 1999 konsistas el 5 personoj (Sabine Fiedler, Werner Bormann, Roland Löttsch, Ulrich Becker kaj Detlev Blanke) kaj klopodas gvidi la societon sen multaj burokrataĵoj. Estrarkunsidoj, plenkunsidoj de la membraro kaj membro-cirkuleroj (ĝis komenco de 1999 entute 18 eldonoj) estas la ĉefaj instrumentoj. Ili informas la membrojn de GIL pri aranĝoj, eldonaĵoj, novaj membroj, kotizoj kaj diversaj administraj aferoj.

5. Kelkaj rezultoj

5.1. La ĉefaj rezultoj

La ĉefajn rezultojn de GIL oni eble povas resumi tiel:

1. En la germana lingvistika pejzaĝo estas registrita la fakto, ke ekzistas scienc-nivela societo, specialiĝinta pri interlingvistiko, kiu estas – laŭbezone kaj laŭ interesiĝo – kontaktebla kaj konsultebla. La membroj, lingvistoj aŭ – laŭ publikigaĵoj kaj universitata kleriĝo – alifake agnoskitaj specialistoj pri la temoj, ne estas facile ignoreblaj.

2. Studentoj kaj sciencistoj, interesitaj enprofundiĝi en interlingvistikajn kaj esperantologiajn temojn, ne plu dependas de la pli-malpli seriozaj informoj kaj ofte propagandecaj misinformoj, kutime riceveblaj de iuj esperantistaj organizaĵoj aŭ superentuziasmaj unuopuloj. Feliĉe Germana Esperanto-Asocio konscias pri la aparta rolo de GIL kaj peras sciencrilatajn demandojn aŭ kontaktinteresiĝojn al la societo.

3. La ĉefa faka materialo pri interlingvistiko estas registrita kaj laŭbezone disponebla kaj alirebla (almenaŭ bibliografie).

4. Interlingvistike kaj esperantologie interesitaj personoj en la societo trovas certan kadron, kiu stimulas al propraj sciencaj aktivecoj kaj ebligas al ili prezenti, diskutigi kaj publikigi siajn materialojn (almenaŭ parte).⁹ Ĉar tian medion oni kutime ne trovas en la Esperanto-komunumo kaj ties strukturoj, diversaj fakuloj eble pli emas resti aktivaj kaj malpli facile malaperas.

⁹Estas ĝojinde observi, ke la prelega kaj verka aktivecoj de la membroj kreskas. Certgrade tion ankaŭ GIL pozitive influas. Asparte menciindas du lastatempe aperintaj gravaj libroj, al kiuj la materialoj de GIL certe utilis (Sakaguchi 1998, Mattusch 1999).

5. Per la kontakto kaj subteno de eksterlandaj membroj ankaŭ ekzistas certa stimulado de interlingvistikaj aktivecoj eksterlande (ekzemple per tre aktiva membro en Ĉinio¹⁰).

5.2. Kelkaj rezultoj en kontaktado kun lingvistikaj kaj alifakaj medioj

La eldonaĵoj estas la ĉefa kontaktilo kun la profesia lingvistika medio. Krome kelkaj membroj estas aktivaj en la universitata medio kaj pli facile povas flegi personajn kontaktojn. Ili ankaŭ foje partoprenas lingvistikajn konferencojn (organizitajn ekzemple de la Societo pri Aplika Lingvistiko, Germana Societo pri Lingvoscienco, Leibniz-Societät, Expolingua k.a.), aŭ ili prelegas laŭ invito, ankaŭ eksterlande. Ankaŭ okazas, ke GIL kunorganizas fakan konferencon, ekz. tiun pri Wilhelm Ostwald en Humboldt-Universitato (kp. Becker & Wollenberg 1998). GIL ankaŭ aktive partoprenis la preparon de la internacia jubilea konferenco por Eugen Wüster en Vieno (kp. la raporton en LPLP 3/98, noto 11, p. 277ks, kaj revuo Esperanto 10/98). Ĝi okazigos sian 9-an jarkonferencon kune kun la *Verein zur Förderung sprachwissenschaftlicher Studien e.V.* (Societo por la Akcelo de Lingvistikaj Studoj).

Se interesitoj serĉas interlingvistikajn verkojn aŭ volas kontakti tiufakajn specialistojn, ili trovas informojn en manlibro pri lingvistoj (Kürschner 1994) aŭ en la gvida germana manlibro pri sciencistoj (Kürschners Deutscher Gelehrtenkalender 1996). Al tiu apartenas kompaktdisko, kiu enhavas i.a. elektajn bibliografiojn de kelkaj membroj de GIL. Ankaŭ la TTT-paĝo de GIL pli kaj pli estas uzata kaj peras kontakton ekz. de studentoj, doktoriĝontoj aŭ lingvistoj al GIL, kiuj bezonas fakajn informojn. La bulteno de GIL, *Interlinguistische Informationen*, estas regule menciata en grava lingvistika bibliografio (Bibliography of Linguistic Literature, Frankfurt/M: Klostermann). La enhavtabelo de IntI estas reproduktata en la monda informservo pri lingvistikaj revuoj, *CCL. Current Contents Linguistik. Inhaltsverzeichnisse linguistischer Fachzeitschriften* (Frankfurt/M: Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt am Main).¹¹

Do, la establita lingvistika medio en Germanio povas (se ĝi volas) trovi kontaktojn al la interlingvistika faka medio.

6. Problemoj

Ĉie la funkciado de organizaĵoj ofte dependas de la agado de kelkaj malmultaj membroj. Tio bedaŭrinde ankaŭ validas por GIL. Nuntempe la ĉi-rilata situacio estas nekontentiga. Se iuj el tiuj membroj ne plu povos kunlabori, la pluekzisto de GIL estos endanĝerigata. Ankoraŭ GIL ne sukcesis disponi pri sufiĉe larĝa laborpreta aktivularo.

Kvankam takseblas pozitiva la fakto, ke la jarkonferencojn partoprenas certa stabila parto de la membraro, tamen ĉiam temas pri pli-malpli la samaj homoj. GIL

¹⁰Kp. la verkojn de Liu Haitao en IpI n-roj 12-13 (1-2/1995) kaj 20 (1/97). Liu Haitao ankaŭ eldonas ĉinlingvan interlingvistikan informilon sur la bazo de GIL-materialoj, informante ĉinajn lingvistoj, kaj aranĝis interlingvistikan retpaĝon, kies URL estas <http://htliu.yeah.net>

¹¹Jare aperas kvar ampleksaj volumoj, kiuj reproduktas la enhavtabelojn de ĉ. 350 lingvistikaj/filologiaj/traduksciencaj revuoj de la mondo, kun latina kaj cirila alfabetoj.

ankoraŭ ne sukcesis vere aktivigi ĉiujn siajn membrojn kaj ankoraŭ ne sufiĉe allogas aliajn sciencistojn.

La limigitaj fortoj de la estraro ankoraŭ ne sukcesis sufiĉe disradii en la lingvistikan medion.

En tiu senco GIL prezentas modelon kun kelkaj strukturoj, kiuj principe funkcias bone, kvankam la rezultoj ankoraŭ estas limigitaj. Tamen ili montras, ke estas atendeblaj pli grandaj rezultoj, depende de la investebla laborforto.

7. GIL – ĉu eventuale instigo por aliaj?

Mi iom pli detale prezentis GIL, ĉar mi opinias, ke estus utile, establi en diversaj naciaj medioj similajn aŭ aliajn neesperantistajn sciencajn societojn aŭ instancojn. Ili povus kolekti interlingvistike interesitajn personojn, kiuj ofte agadas izolate kaj ne estas sufiĉe informitaj pri tio, kion faras aliaj interlingvistoj. Tia organizaĵo povus kontakti alilandajn similajn partnerojn kaj kunlabori kun ili. Ili povus esti seriozaj kontaktpartneroj por alidisciplinaj sciencaj medioj, kie esperantistaj organizaĵoj aŭ instancoj ne estus agnoskitaj, ĉar suspektindaj pro atendebla poresperanta particeco.

Se laŭ la diversaj kondiĉoj sur landa ebena la interlingvistoj/esperantologoj organiziĝus, ili donus pli aktivan bazon por internaciaj aktivecoj, ol tion ĝis nun povis realigi ekzemple CED.

Kiu volus iom pli informiĝi pri GIL, vizitu ĝian hejmpaĝon en Interreto, kies URL estas <http://www.snafu.de/~ubecker/gesellsc.htm> aŭ kontaktu la aŭtoron.

Literaturo

Becker, Ulrich, red.

- 1996 *Translation in Plansprachen. IntI*, Beiheft 1, 70 pp. (Prelegoj de la 5-a jarkonferenco de GIL, 1995.)
- 1997 *Terminologiewissenschaftliche Aspekte der Interlinguistik. IntI*, Beiheft 2, 54 pp. (Prelegoj de la 6-a jarkonferenco de GIL, 1996.)
- 1998 *Soziokulturelle Aspekte von Plansprachen. IntI*, Beiheft 4, 60 pp. (Prelegoj de la 7-a jarkonferenco de GIL, 1997, i.a. kun kontribuoj en Ido kaj Interlingua.)

Becker, Ulrich kaj Wollenberg, Fritz, red.

- 1998 *Eine Sprache für die Wissenschaft. Beiträge und Materialien des Interlinguistik-Kolloquiums für Wilhelm Ostwald am 9. November 1996 an der Humboldt-Universität zu Berlin. IntI*, Beiheft 3, 120 pp. (Kun enkondukoj de Blanke kaj Wollenberg krom en la germana ankaŭ en Esperanto kaj Ido.)

Blanke, Detlev

- 1990 Interlinguistik in der DDR. Eine Bilanz. *der esperantist* **26**, n-ro 163 (5), 110–117.
- 1995 Esperanto kaj lingvistiko – sciencpolitikaj aspektoj. *Esperanto-Dokumentoj* **2**, 3–21. Osnabrück: Deutsches Esperanto-Institut.
- 1996 Wege zur interlinguistischen und esperantologischen Fachliteratur. *LPLP* **20**, n-ro 2, 168–181.
- 1998a Pri la aktuala stato de interlingvistiko. Kelkaj teoriaj kaj scienc-organizaĵaj problemoj. En: Carlevaro, Tazio: *Domaine de la recherche en linguistique appliquée*, pp. 6–94. Bellinzona: Hans Dubois.
- 1998b Pri kio verkas esperantologoj kaj kie trovi iliajn publicaĵojn? En: Gecső, Tamás (red.): *Memorlibro. Kolekto de la prelegoj dum la solena internacia konferenco organizita okaze de la tridekjariĝo de la universitata fako Esperantologio*, pp. 14–35. (Budapeŝto 1997 04 17–18.) Budapeŝto: Universitato Eötvös Loránd.

- 1998c Interlinguistik und Plansprachen. *Sitzungsberichte der Leibniz-Societät* **21**, 2, 45–76.
- Fiedler, Sabine
 1998 *Plansprache und Phraseologie: Empirische Untersuchungen zu reproduziertem Sprachmaterial im Esperanto*. Habilitationsschrift, 400 pp. Lepsiko: Universität Leipzig, Philologische Fakultät.
- Kürschner, Wilfried
 1994 *Linguistenhandbuch*. Du volumoj, kune 1190 pp. Tübingen: Narr.
- Kürschners Deutscher Gelehrtenkalender
 1996 Geistes- und Sozialwissenschaften. 17. Ausgabe, 1910 pp. Berlino · NovJorko: de Gruyter.
- Mattusch, Max Hans-Jürgen
 1999 *Vielsprachigkeit: Fluch oder Segen für die Menschheit? Zu Fragen einer europäischen und globalen Fremdsprachenpolitik*. 321 pp. Frankfurt am Main k.a.: Peter Lang.
- Sakaguchi, Alicja
 1998 *Interlinguistik. Gegenstand, Ziele, Aufgaben, Methoden*. 492 pp. Frankfurt am Main k.a.: Peter Lang.
- Schubert, Klaus
 1989 Interlinguistics – its aims, its achievements, and its place in language science. En: Schubert, Klaus (red.): *Interlinguistics. Aspects of the Science of Planned Languages*, pp. 7–44. Berlino · NovJorko: Mouton de Gruyter.
- Silagi, Denis
 1996 Der Name “Interlingua”. *IntI* **5**, Nr. 20 (2/96), 6–10.
- Mallongigoj
IpI Informilo por Interlingvistoj (abonebla ĉe UEA)
IntI Interlinguistische Informationen (abonebla ĉe GIL)
LPLP Language Problems & Language Planning
 ks kaj sekvaj paĝoj

Detlev Blanke doktoriĝis kaj habilitiĝis pri interlingvistikaj temoj en GDR, estis nomumita Honoraria Docento pri Interlingvistiko en Humboldt-Universitato (orienta Berlino), kie li ankoraŭ prelegas. Li estas membro de la redaktaj komitatoj de *Language Problems & Language Planning* kaj *Esperantologio / Esperanto Studies*. Li estas prezidanto de GIL.

Adreso de la aŭtoro: Otto-Nagel-Straße 110, DE-12683 Berlin

Retadreso: blanke.gil@snafu.de

Ricevita 1999 01 15; en reviziita formo 1999 03 10

Pri Esperanto-frazeologio

Sabine FIEDLER¹

Resumo. La artikolo prezentas rezultojn de empiriaj esploroj pri frazeologio de planlingvoj, precipe de Esperanto. Post difino de frazeologia unuo kaj prezentado de pluraj klasifikaĵoj ĝi diskutas aspektojn de (parola kaj skriba) uzoj de frazeologiaĵoj en diversaj komunikaj sferoj kaj ankaŭ problemojn de tradukado. La analizoj montras ke frazeologio estas grava kriterio ĉe la evoluo de planlingva projekto al plenfunkcianta lingvo. Esperanto posedas riĉan frazeologian sistemon, kiu ekestis kaj plu evoluas surbaze de kaj konsciaj kaj spontaneaj faktoroj kaj kiu spegulas la kulturon de la parolkomunumo.

Zusammenfassung: Zur Phraseologie des Esperanto

Der Beitrag stellt Ergebnisse empirischer Untersuchungen zur Phraseologie in Plansprachen, insbesondere dem Esperanto, vor. Nach einer Definition der phraseologischen Einheit und der Vorstellung verschiedener Klassifikationsmöglichkeiten werden Aspekte ihrer (mündlichen und schriftlichen) Verwendung in unterschiedlichen Kommunikationsbereichen sowie Probleme ihrer Übersetzung diskutiert. Die Analysen belegen, daß die Phraseologie als wesentliches Kriterium bei der Entwicklung eines Plansprachenprojektes zur voll funktionierenden Sprache zu betrachten ist. Das Esperanto verfügt über ein entwickeltes phraseologisches System, das sich im Ergebnis sowohl bewußter als auch spontaner Faktoren weiterentwickelt und die Kultur der Sprechergemeinschaft widerspiegelt.

Abstract: On Esperanto Phraseology

This article presents the main results of empirical research into the phraseology of planned languages, especially of Esperanto. After defining and classifying phraseological units, it discusses aspects of their (both oral and written) usages in different communicative fields as well as problems of their translation. Analyses demonstrate that phraseology can be considered a keystone in the development of a planned language project to a fully-fledged language. Esperanto possesses an extensive system of phraseological units, which is developing on the basis of both conscious and spontaneous factors, reflecting the cultural life of its speech community.

1. Enkonduko

Studo pri Esperanto-frazeologio estas science grava el du vidpunktoj. Unue, temas pri nova esplorobjekto de frazeologiscienco. Ampleksa analizo de planlingvaj frazeologioj, inkluzivanta kaj skribajn kaj parolajn tekstojn, kapablas montri komunajn kaj diferencajn karakterizaĵojn inter etnolingvoj kaj planlingvoj koncerne la originon, evoluon, strukturon kaj uzadon de frazeologiaĵoj. Tiamaniere eblas trovi konojn pri la fenomeno frazeologio kiuj gravas ankaŭ ekster la okupiĝado pri planlingvoj. Due, pri frazeologiaj analizoj apartenas al tiuj terenoj de esperantologio/interlingvistiko kiuj ĝis nun ne estis intense investigitaj. Ili estas esencaj, tamen, ĉar ekzisto kaj uzado de frazeologio prezentas gravan kriterion ĉe la evoluo de planlingva projekto al plenfunkcianta lingvo. Krome, frazeologiaĵoj kutime estas rigardataj kiel simboloj de spontaneeco, esprimivo, kultureco – lingvaj karakterizaĵoj kiujn oni ofte kontestas rilate Esperanton.

¹La artikolo estas bazita sur la habilita disertaĵo de la aŭtorino (Fiedler 1998).

2. Difino kaj klasifiko de Esperanto-frazeologio

2.1. Frazeologiaĵo estas plurelementa lingvounuo, pleje idioma, kun relative fiksita strukturo kaj enhavo, kiun parolanto/skribanto reproduktas kaj laŭkutime uzas kiel pretan unuon kun intensiga funkcio. La plejmulton de Esperanto-frazeologiaĵoj krome karakterizas la eco de eŭfonio. Mi subtenas t.n. larĝan difinon de frazeologiaĵo, t.e. ankaŭ flugilhavaj vortoj (inkluzive de libro- kaj filmtitoloj k.s.) kaj proverboj apartenas al la esplorobjekto.

2.2. Frazeologioj ekestas kaj plu evoluas depende de fakta apliko de lingvo en komunikado. Komenciĝantaj frazeologiaj sistemoj pruveblas ankaŭ en la duonplanlingvoj Ido kaj Interlingua.

2.3. Klasifikaĵoj eblas laŭ diversaj kriterioj. Strukturenhave orientita subdivido montras ke la sekvaj tipoj de frazeologiaĵoj precipe gravas en Esperanto:

- vortekvivalentoj (*malvarma milito; interna ideo*)
- ĝemelaj vortparoj (*jen kaj jen; finita kaj glatigita*)
- fiksitaj konstruaĵoj kun funkciaj verboj (*tiri konkludon; doni atenton*)
- parolturnoj (*levi la ĉapelon por iu; ŝovi sian kapon en la sablon*)
- proverboj (*Ĉio transmara estas ĉarma kaj kara; Estu ĉapo laŭ la kapo*)
- flugilhavaj vortoj (*Ĉu esti aŭ ne esti ...; per flugiloj de facila vento*)
- komunikaj formuloj (*Kion fari?; Jam temp' está*).

Klasifikaĵoj laŭ morfologi-sintaksaj kriterioj kaj laŭ oftaj elementoj montras ne nur la dominon de verbaj frazeologiaĵoj kaj de jenaj kun korpopartaj nomoj (t.n. somatismoj) en la planlingvo, sed ankaŭ, rilate al koloroj kaj bestonomoj, kulturdependajn specifaĵojn de Esperanto-frazeologio.

La specifaĵo de Esperanto-frazeologio antaŭ ĉio montriĝas en klasifiko laŭ origino. Estas distingataj tri grupoj:

(a) La laŭnombro plej grandan grupon formas unuoj kiuj venas en aktualan lingvouzon sub influo de gepatra lingvo. Temas pri tradukpruntaĵoj kaj ad-hoc-transprenaĵoj, kiel *lavi al si la manojn; perdi la kapon; turni la dorson al iu/io; reinventi la radon/biciklon*. Pro la situacio de Esperanto – kiel komunikilo de fremdlingvokomunumo, esti en ĉiama kontakto kun plej diversaj etnolingvoj kaj pro specifaĵoj de lingva strukturo kiuj favoras la transprenon de leksika materialo – tiu ĉi parto de Esperanto-frazeologio estas precipe riĉa. Ĉi-rilate montriĝas paraleloj al fenomenoj de lingvokontakto ĉe dulingvaj parolantoj, konataj pri la frazeologio ekzemple de la sorabaj lingvoj aŭ ĉe parolantoj de la germana en Hungario.

(b) Specifaĵo de planlingva frazeologio estas la konscia kreado de unuoj. La duan plej grandan grupon inter la kolektita materialo formas frazeologiaĵoj ‘planitaj’ fare de Zamenhof laŭ etnolingvaj modeloj kaj publikigitaj en Proverbaro Esperanta (1910), ekz. *Estas tubero en la afero; en la triĵaŭda semajno*. Laŭ miaj analizoj tamen nur eta parto (6,8%) de la zamenhofaj unuoj fariĝis ĝenerala propraĵo de la lingvokomunumo, kio montras la limigitecon de planaj procezoj en funkcia planlingvo.

(c) La trian grupon konsistigas frazeologiaĵoj kiuj havas sian originon en la kulturo de Esperanto kaj de la parolkomunumo mem. Ili spegulas i.a. trajtojn kaj vivmanierojn de parolantoj (*eterna komencanto; esperanto – edzperanto*), kolektivajn idealojn kaj celojn (*Ne krokodilu!; fina venko*), komunikan historion (*Manifesto de Raŭmo; bulonja deklaro*), tradiciojn (*interkona vespero; pasporta servo*), Esperanto-literaturon (*la bona lingvo; La nepoj nin benos*) kaj ne kompreneblas sen

la koncernaj socikulturaj fonoscioj. La ekzisto de tia memstara grupo de frazeologio pruvas ke la tezo pri ‘senkultura’ planlingvo estas nedefendebila.

3. Evoluo de Esperanto-frazeologio

3.1. Kiel instrumentoj de empiria studado montriĝas efikaj: tekstoanalizo, partoprenanta observado kaj enketo inter la parolantaro. La analizoj havas sinkronan karakteron, kio tamen ne ekskluzivas detalajn studojn pri estiĝo kaj evoluo de unuopaj frazeologiaĵoj kaj prifrazeologiaj komparoj kun historiaj tekstoj. Tiuj pruvigas por la kampo de frazeologio la elformiĝon de diakrona ebena, kiun Ferdinand de Saussure (1916:111) antaŭdiris por la planlingvo.

3.2. Pluevoluo de Esperanto-frazeologio okazas en streĉokampo de du kontraŭaj klopodoj. Tio estas unuflanke la celado (malhelpanta al transpreno kaj uzado de novaj – precipe idiomaj – unuoj el etnolingvoj) certigi kondiĉojn por transkultura interkompreniĝo per Esperanto por tiamaniere sekurigi la ekziston kaj disvastigon de la planlingvo; tiu motivo estas parte kunligita kun la deziro konservi la ‘zamenhofan heredaĵon’. Aliflanke ekzistas la aspirado je frazeologia varieco (akcelanta la akceptadon de fremda materialo) por tiamaniere prui ke Esperanto estas same evolukapabla kaj esprimiva kiel etnolingvoj.

4. Uzado de frazeologiaĵoj

4.1. Frazeologiaĵo atingas sian plenan komunikan efikon nur per sia uzo en specifa situacio-kunteksto. Tie montriĝas la tekstkonsistiga kaj koheriga rolo de frazeologiaĵo. Specifaĵoj dum uzado de Esperanto-frazeologiaĵoj en ĵurnaloj estas la ofta apliko de metakomunikaj signaloj, kio estas esprimo de evoluinta lingvokonscio de la parolantoj, kaj ankaŭ la granda nombro da laŭtekste modifitaj unuoj. La uzado de frazeologiaĵoj en noveca maniero montras, unue, la specifajn potencojn de la planlingvo al lingvoludaj aplikoj; ĝi, due, ilustras la ĝojon de parolantoj dum lingva okupiĝo. Krome en ĵurnalaj tekstoj troveblas ekzemploj de strebado al klarbildeco kaj mempresentado.

Kontraŭe al tio en fakaj tekstoj malofte utiligatas la multspecaj eblecoj de koheriga reuzado de frazeologiaĵoj. Depende de temoj kaj komunikaj intencoj ĉi tie troveblas nur eta nombro da frazeologiaj unuoj kaj nur limigita aro da specoj. Tamen, kiel montras prezentitaj ekzemploj, tio ne signifas ke (parte) idiomaj frazeologiaĵoj kaj fakaj tekstoj estas reciproke principe ekskluzivaj.

En la analizitaj parolaj tekstoj (dumkonferencaj prelegoj, intervjuoj, debatoj, ĉiutaga konversacio) frazeologiaĵo ofte servas al argumentado. Kun tio povas esti ligita la deziro de parolanto montri la propran fremdlingvan kompetentecon. Variado de frazeologiaj elementoj pli ofte troveblas en parolaj tekstoj ol en skribaj. Alia specifaĵo de parola komunikado estas la granda nombro da komunikaj formuloj direktitaj al stirado de konversacio, al memkorektado kaj al sekurigado de partneraj rilatoj (*ŝajnas al mi; ni diru; ĉu ne?*).

En beletraj tekstoj precipe valoras la intensiga funkcio, kiun frazeologiaĵo kapablas realigi antaŭ ĉio pro siaj stilistikaj konotacioj, sia t.n. enhava plusvaloro. Frazeologiaj unuoj estas utiligataj por karakterizado de figuroj en beletraj verkoj. Krome en originala literaturo Esperanto-specifaj frazeologiaĵoj peras la kulturon de la parolkomunumo. Ĉe tio kiel dominaj funkcioj percepteblas identeckonfirmo (per

komuna ‘komplicece’ lingvouzo surbaze de specifa fonoscio), sed ankaŭ memironia kritiko (per senrespekta traktado de klasika Esperantolingvaĵo, ekz. de Zamenhof-citaĵoj).

4.2. Analizoj pri tradukado de frazeologiaĵoj evidentigas ke frazeologia unuo en tradukologia fakliteraturo prave estas rigardata kiel traduka problemo. En Esperanto-tradukoj, kiuj tradicie gravegas por la planlingva komunikado, aldone konsiderendas la faktoro de heterogena legantaro. La tradukado de frazeologiaĵoj en Esperanton estas kompleksa procezo sub influo de kaj tradukkomplikaj kaj traduksubtenantaj kondiĉoj. La tradukon malfaciligas i.a. internacia legantaro, kulturdependa karaktero de frazeologiaĵoj, individuaj aŭtoraj stiloj, parte mankanta historia dimensio de Esperanto; favoraj estas ekz. kunteksta subteno, internacieco de multaj unuoj, traduka direkto: el la gepatra lingvo. Ĉefaj tradukmetodoj estas (en laŭkvanta ordo)

- (a) transpreno de internacie konata frazeologiaĵo de la sama bildsfero (*go to the devil* – *iri al la diablo*; *zwischen zwei Stühlen sitzen* – *sidi inter du seĝoj*),
- (b) senfrazeologia parafrazo (*to lose one's head* – *konfuziĝi*; *sich am Riemen reißen* – *ekregi sin*),
- (c) anstataŭigo per frazeologiaĵo el alia bildsfero (*to be in deep waters* – *esti en la kaĉo*; *jmdm. die Figuren vom Brett nehmen* – *forpreni de iu ĉiujn atutojn el la ludkartoj*); diversaj submetodoj diferencigeblas.

5. Finaj rimarkigoj

La analizoj ne nur pravas ke Esperanto posedas evoluantan frazeologian sistemon, ili ankaŭ respondas fundamentajn demandojn pri la esenco kaj funkciado de planlingvoj. Tio koncernas pruvon de kaj konsciaj kaj spontaneaj faktoroj en la lingvoevoluo, la provizadon je empiriaj lingvodatumoj kiel dokumentoj por dinamika memstara planlingva evoluo surbaze de lingva normo kaj ankaŭ la econ de Esperanto speguli kulturspecifaĵojn. Kelkaj rezultoj trovitaj por la frazeologio de Esperanto validas ne nur por planlingvo. Studoj pri Esperanto donas la eblecon observi lingvon ekde estiĝo ĝis nuntempo – kvazaŭ sub laboratorioj kondiĉoj – kaj tiamaniere gajni scion pri strukturo, funkciado kaj evoluo de lingvoj ĝenerale. Tiuj potencoj estu utiligataj, ankaŭ ekster la frazeologia tereno, por ekzamenado de lingvistikaj teorioj.

Literaturo

- Blanke, Detlev. 1985. *Internationale Plansprachen. Eine Einführung*. Berlino: Akademie.
- Fiedler, Sabine. 1998. *Plansprache und Phraseologie: Empirische Untersuchungen zu reproduziertem Sprachmaterial im Esperanto*. Habilitationsschrift, 400 pp. Lepsiko: Universität Leipzig, Philologische Fakultät.
- Mjasnikov, Leonid N. 1989. *Principy stanovlenija i razvitii frazeologii v éesperanto i v étničeskich jazykach (anglijskom, vengerskom, nemeckom, russkom, francuzskom)*. (Aŭtora referaĵo.) Moskvo: La Ŝtata universitato.
- Rašić, Nikola. 1994. *La rondo familia. Sociologiaj esploroj en Esperantio*. Pisa: Edistudio.
- Saussure, Ferdinand de. 1916. *Cours de linguistique générale*. (Nova eldono 1969.) Parizo: Payot.
- Zamenhof, Lazaro Ludoviko. 1910. *Proverbaro Esperanta*. Parizo: Hachette. (Dua eldono 1974, La Laguna: Juan Régulo.)

Syllable structure in Esperanto as an instantiation of universal phonology

Marc VAN OOSTENDORP

The linguistic discipline of phonology is underrepresented within the field of Esperanto studies.¹ Most grammatical work concentrates on syntax and morphology, but the sound structure is ignored in many works on the grammatical structure of the language. A serious monograph discussing the most relevant aspects is yet to be written.²

One of the reasons for the relative lack of interest may be the fact that at first sight Esperanto does not have the type of phonological system that would excite phonologists. One of the official sixteen rules of Esperanto phonology (rule number 9, Kalocsay & Waringhien 1985:19) is:

Every word is read aloud as it is written.

This statement is of course rather informal. If we translate it into the terminology of modern phonology, we could say that phonological elements do not alternate or get deleted: the orthographic representation gives us underlying structure and surface structure at the same time. Underlying vowels and consonants stay the way they are in every phonological context. The rule (if seen as a rule guiding language planning, rather than a descriptive device) therefore had as an effect that Esperanto does not have any interesting phonological alternations. Its morphology is completely agglutinative: there is no allomorphy, no fusion, and there are no assimilation or dissimilation rules. We sometimes find some discussion in the literature (Waringhien 1962, Wells 1978/1989) whether or not allophonic variation is permissible; e.g., whether or not ⟨n⟩ can be pronounced as a velar nasal in a word like *banko* ‘bank’. Most of the discussion concerning this issue is prescriptive, rather than descriptive or theoretical, in nature. Besides, issues such as this do not seem very interesting from a theoretical point of view: every serious theory of phonology can describe the kind of place assimilation presumably attested here.

In this paper, I will try to show that the lack of interest displayed by esperantologists for phonology is as unjustified as the disdain for Esperanto displayed by phonologists. In my view, there is a lot to be learned about the sound structure of Esperanto by applying a modern methodology to it; and there is something to be learned about language in general by studying Esperanto.

¹This article is partly based on an unpublished manuscript written in Esperanto (Van Oostendorp 1994). Thanks to Michael Redford for comments on a previous version.

²Cf. the parts on phonology in Kalocsay & Waringhien (1985) and Wells (1978/1989), and the studies by Kawasaki (1936–1953, 1961), Mangold (1985), Okamoto (1925) for questions that are relevant for the topics studied here.

Two remarks are in order here. First, in this article I confine myself to a branch of phonotactics that is more or less abstract, i.e., independent of the details of articulatory or acoustic phonetics. I study the phonotactic structure of words such as they appear in a dictionary, and show that generalisations can be made in this domain that are anything but trivial. This does not imply, of course, that phonetic investigations into the sound structure of Esperanto are impossible or undesirable. Yet it can be expected that the actual phonetic implementation varies widely among speakers with different mother tongues and language attitudes. I suppose that phonetic research into this variation could profit from a description of the aspects that all of these pronunciations have in common – the abstract phonological system.

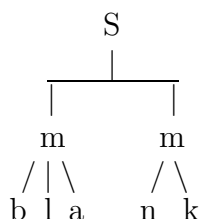
The second remark is directly related to the first. In order to describe classes of sounds, phonologists usually make use of a terminology that is derived from phonetics. I follow this practice here and write, e.g., about “alveolar”, “palatal” and “labial” consonants or about “high” vowels; yet I do not wish to imply that the most common or the preferred place of articulation for “alveolar” [t] is indeed at the alveolar ridge. Other places are attested and I do not wish to bestow myself with the authority to proclaim any particular pronunciation as either good or bad. Important for me is that [t, d, s, ...] form a natural class in the abstract phonology. I could have called this class *A*, but “alveolar” seems a better alternative from a mnemotechnic point of view. For lack of a good description of Esperanto phonetics, the reader is kindly requested to be cautious about other names of natural classes as well.

This article is structured in the following way. In section 1, I give a short introduction into syllable structure as applied to underived words in Esperanto. The syllable is divided into two subconstituents, the onset (discussed in section 2) and the rhyme (discussed in section 3). Section 4 deals with the complications of syllable structure in morphologically complex words. The last section is devoted to a conclusion.

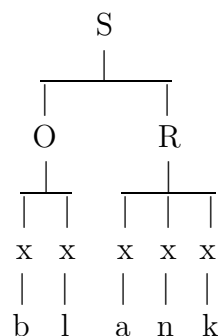
1. The syllable in underived words

The internal structure of the syllable has received quite a lot of attention in the phonological literature of the past few decades. Most theorists nowadays would agree that a syllable is not just an unstructured bunch of segments. The general agreement ends, however, as soon as one tries to be explicit about what the internal structure of a syllable is. There are two major schools of thought (cf. Blevins 1995). The differences between these schools are best illustrated by giving the respective structures that these schools would assign to the English syllable *blank*:

(1a)

(1b)

In mora theory, represented in (1a), a syllable (S) can consist of one or two moras (m): open syllables with a short vowel have one mora, closed syllables or syllables with a long vowel have two moras. In the latter cases, the second mora dominates the second half of the long vowel and the consonants following the vowel. Mora theory has been successfully applied in the analysis of the interaction between syllable structure and stress (Hyman 1985, Hayes 1995, Kager 1995) and in the analysis of Prosodic Morphology phenomena such as infixation and reduplication (McCarthy and Prince 1986, 1993, 1995).

In onset-rhyme theory, represented in (1b), a syllable consists of an onset (O) and a rhyme (R).

The rhyme dominates the vowel and all consonants following it, while the onset dominates the consonants preceding the vowel. Onset-rhyme theory seems more successful in describing the phonotactics of a language. Since phonotactics are the topic of the present contribution, and since Esperanto has a fairly simple stress rule which does not refer to syllable structure, and does not display any Prosodic Morphology phenomena at all,³ I will use the onset-rhyme model in this article.

1.1. Long segments

The reader will note that the letters of the word *blank* (which of course represent phonemes or **segments** as I will call them) in (1b) are not directly attached to the onset and rhyme nodes. There is an intervening layer of **x-slots** which represent timing units (McCarthy 1979, Levin 1985). These x-slots are used to represent length of consonants and vowels: long segments are supposed to consist of one segment, attached to two x-slots.

According to Kalocsay & Waringhien (1985), long vowels also play a role in Esperanto. We would basically find a vowel of this type in the penultimate syllable of a word (i.e., the syllable that carries primary stress) if this syllable is open. The contrast is therefore nonphonemic: it does not serve to distinguish between words and there are no minimal pairs of words with a different meaning and differing in form only in the length of one of the vowels. It seems therefore fair to say that vowel length is marginal in Esperanto at best.

Next to long vowels, languages can also use long consonants. Also these are represented as one (consonantal) segment attached to two different timing slots. An example of a language displaying genuine contrasts in consonantal length is Sierra Miwok, a Penutian language from California. In this language we see a contrast between the word forms *kicaww* and *kicaw*. Both of them are forms of a verb meaning ‘to bleed’, but the first form approximately means ‘will bleed’, and the second ‘bleeds continuously’. The syllable structure of these two forms is as follows:

³A possible exception are the hypocoristics formed with *-ĉjo* and *-njo* for male and female names respectively: *Vilĉjo* ‘Bill’ (< *Vilhelmo*), *panjo* ‘mum’ (< *patrino* ‘mother’), etc. See section 2 for discussion.

The status of long consonants in Esperanto is a matter of debate⁴. There are a few minimal pairs involving geminate consonants morpheme-internally,⁵ the most famous of which undoubtably is *finno* ‘Finn’ – *fino* ‘end’. The number of these, however, is very small. Furthermore, morphological compounding can create sequences of identical consonants: *kapparto* ‘part of head’ (< *kapo* ‘head’ + *parto* ‘part’). Words of the *finno*-type are discussed in Van Oostendorp (1998a, 1999); those of the *kapparto*-type in section 4. In both cases we will see that there is something special about these forms. This allows us to formulate the following principle about Esperanto sound structure:

Principle 1. Disallowance of long segments. *No segment may be linked to more than one timing slot.*

1.2. Complex segments: a first approach

Every segment corresponds to exactly one timing slot; one may therefore wonder whether the line with x-slots in the representation in (1b) is not superfluous in the description of Esperanto. There could, however, be another reason for still wanting to use this intermediate level of structure; this concerns the representation of the complex segments *c*, *ĉ*, *ĝ*, *ĵ*, *ŝ* and *dz*.⁶ Learners of Esperanto have been wondering almost since the moment when the language came into existence whether or not these segments are one or two. Responding to a question on this issue, the creator of the language, Zamenhof (1927:34), has stated that:

Your opinion on *c*, *ĉ*, *ĝ* is mistaken; it is true that *some* nations pronounce them as *ts*, *tŝ*, *dĵ*, but not *all* nations do this.

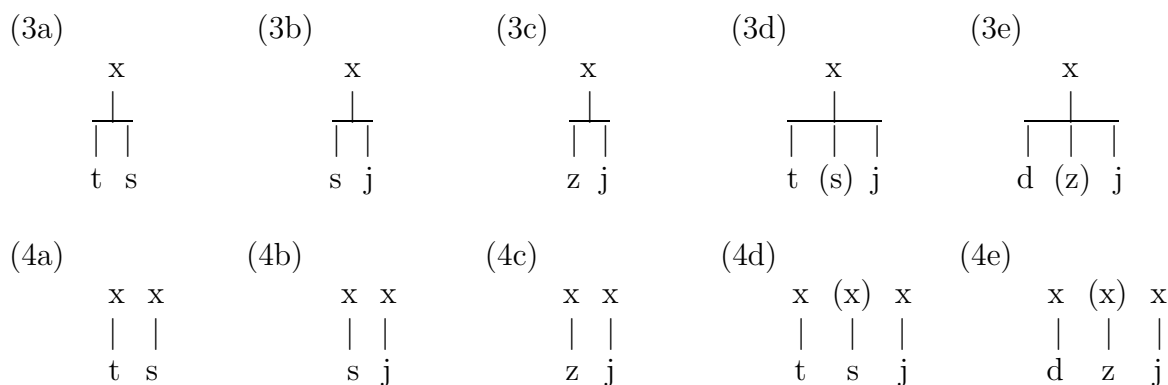
A similar line of reasoning could be assumed to apply to *ŝ* and *ĵ*, the voiceless and voiced fricative that could be seen by some as renderings of the sequences [sj] and [zj]. Kalocsay & Waringhien (1985) claim that this should probably be extended to <dz> and there are several reasons to adopt this position. The most important one is that otherwise <c> would be the only voiceless consonant that does not have a voiced counterpart in Esperanto.

As we will see below (subsection 2.6), there is also a rather strong argument *not* to consider the *dz* as one segment, on a par with *c*, *ĉ* and *ĝ*: the latter segments can all freely occur at the beginning of a word, but this is not true for *dz*. The situation concerning this segment is therefore somewhat paradoxical. Using a separate tier of x-slots the similarities *and* the dissimilarities between long <ts> and short <c>, *ŝ* and *sj*, etc., could be represented in the following way:

⁴Cf. Albault (1998) for an overview of all the relevant facts and a careful description of the possible phonetic realisations of biconsonantal graphemes.

⁵Morpheme-initially, there are no long consonants at all, to the best of my knowledge; **ssato* is not a feasible word of Esperanto.

⁶The symbol *c* stands for a coronal affricate in Esperanto orthography; *ĉ* for a voiceless palatal stop or affricate and *ĝ* for a voiced palatal stop or affricate; *ĵ* is a voiced palatal fricative and *ŝ* a voiceless one. All other Esperanto letters may be assumed to correspond to their IPA correlate for the purposes of this article.

Without further refinements, this type of representation still leaves us with a few problems. One of them is why we can combine [t] and [s] or [t] and [j] under one segment but not, e.g., [k] and [s] or [p] and [j]. Some further discussion of this will be provided in subsection 2.6.

In the representations of [ĉ] and [ĝ] above, I put the [s] and [z] in brackets. There is no reason for these to be present in the abstract phonological representation. We have no contrast between a monosegmental [tj] unit on the one hand and another monosegmental [tsj] on the other. Also, the phonological analysis gets slightly simplified if we assume [ĉ] to be monosegmental [tj] and [ĝ] monosegmental [dj], because it allows us to establish the following principle of Esperanto monosegments:

Principle 2. Principle of complex segments. *Esperanto allows the attachment of two segments to one timing slot if the first segment is an alveolar obstruent ([t, d, s, z]) and the second one [s] or [j].*

A special status is allotted here to alveolars; we will see below that this is a move we will have to make more often in our analysis.

According to this principle the following consonant combinations can be units of Esperanto: /ts/ (= [c]), /tj/ (= [ĉ]), /dj/ (= [ĝ]), /sj/ (= [ŝ]) and /zj/ (= [ĵ]). Apart from this it allows [ds], [zs] and [ss]. The first of these we could equate with ⟨dz⟩; the other two may be seen as indistinguishable from ‘single’ [z] and [s] respectively (a segment starting as a alveolar fricative and ending as a alveolar fricative simply *is* a alveolar fricative).⁷

2. The onset

I now turn to one of the two immediate constituents of the syllable. In the next section I discuss the rhyme, but in this section we start, of course, with the onset.

The simplest syllable type – the one we find in all languages of the world, the one that infants learn first – consists of exactly one consonant followed by exactly one vowel: Esperanto words as *po* ‘at the rate of, each’, *ne* ‘no’, *nura* ‘mere’, *rimo* ‘rhyme’ and *satelito* ‘satellite’ all fit into this template.

It is sometimes claimed in the literature that there are also languages which allow only this type of syllable and no others. It turns out to be rather difficult, however,

⁷If /ds/ = [dz] and /zs/ = /zz/ = [z], we should add to the Principle of complex segments a statement that the second segment harmonizes in voice with the preceding segment: an /s/ preceded by a voiced [d] or [z] turns into a voiced [z].

to find unambiguous examples of such languages. The West-African language Senufo may be a case in point (Clements and Keyser 1983) and languages spoken on the Fiji islands are also sometimes mentioned.

The group of languages in which the onset may also be empty seems much bigger, in particular if we only look at the first position of the word. Such languages allow for the type of sound combinations exemplified by the Esperanto words *amo* ‘love’ and *ataki* ‘to attack’.

In some languages, empty onsets can only occur in the initial position of a word. At least a tendency to this effect can be observed in Esperanto as well. Many words start with a vowel, but there is only a very small group of (nonderived) words in which we can find such a syllable word-internally (*kaoso* ‘chaos’ is an example of such an exception).

2.1. A table of biconsonantal onsets

Apart from zero or one consonant, the Esperanto syllable can contain also two consonants, as in *prun.ti* ‘borrow’, *kom.pre.ni* ‘understand’ and *kna.bo* ‘boy’ (the dot indicates a syllable boundary). If the first segment is [s] or [ŝ], the onset can even contain three segments: *stra.to* ‘street’, *skla.vo* ‘slave’, *ŝtrum.po* ‘sock’, etc.; I will return to this below. For now, it is important to observe that not every combination of two segments can serve as an Esperanto onset. The first segment always has to be an element of the set {b, d, f, g, k, p, s, ŝ, t, v} and the second one an element of {r, l, n}. I provide a list of all possible combinations below:⁸

[br]	<i>bruna</i> ‘brown’, <i>brako</i> ‘arm’, <i>branĉo</i> ‘branch’
[bl]	<i>blua</i> ‘blue’, <i>blago</i> ‘joke’, <i>bloko</i> ‘block’
[bn]	not attested ⁹
[dr]	<i>drinki</i> ‘to drink (heavily)’, <i>droni</i> ‘to drown’
[dl]	not attested
[dn]	only in geographic names (<i>Dnepro</i> , <i>Dnestro</i>). ¹⁰
[fr]	<i>franca</i> ‘French’, <i>fraŭlo</i> ‘bachelor’
[fl]	<i>flava</i> ‘yellow’, <i>Flandrio</i> ‘Flanders’
[fn]	not attested ¹¹
[gr]	<i>granda</i> ‘big’, <i>griza</i> ‘grey’
[gl]	<i>glaso</i> ‘(a) glass’, <i>gliti</i> ‘to glide’
[gn]	<i>gnomo</i> ‘gnome’, <i>gnuo</i> ‘gnu’ ¹²
[kr]	<i>kreteno</i> ‘cretin’, <i>krepo</i> ‘pancake’
[kl]	<i>klera</i> ‘learned’, <i>klara</i> ‘clear’
[kn]	<i>knabo</i> ‘boy’, <i>knedi</i> ‘to knead’ ¹³

⁸My main sources have been Waringhien (ed.) (1987), henceforth PIV, and Kawasaki (1936–1953).

⁹Other consonant clusters with [b-] in PIV: [bj] in the geographic name *Bjalistoko*/*Bjelostoko*.

¹⁰Other consonant clusters with [d-] in PIV: [dv] in the geographic name *Dvino*; [dz] in the name of the Greek letter *dzeta* (also spelled *zeta*).

¹¹Other consonant groups with [f-] in PIV: [fj] in *fjordo* ‘fjord’; [ft] in *ftizo* ‘phthisis’ a.o.

¹²Other consonant groups with [g-] in PIV: [gh] in *ghetto* ‘ghetto’; [gv] in *gvidi* ‘to guide’, *gvati* ‘to keep watch’ a.o.

¹³Other consonant groups with [k-] in PIV: [kj] in the name *Kju*, [ks] in *ksantelasma* ‘xantelasm’, [kv] in *kvar* ‘four’, *kvereli* ‘to argue’ a.o.

[lr]	<i>not attested</i>
[ll]	<i>not attested</i>
[ln]	<i>not attested</i> ¹⁴
[mr]	<i>not attested</i>
[ml]	<i>not attested</i>
[mn]	<i>not attested</i> ¹⁵
[nr]	<i>not attested</i>
[nl]	<i>not attested</i>
[nn]	<i>not attested</i> ¹⁶
[pr]	<i>preni</i> ‘to take’, <i>profiti</i> ‘to profit’
[pl]	<i>plano</i> ‘plan’, <i>plori</i> ‘to weep’
[pn]	<i>pneŭmonio</i> ‘pneumonia’ ¹⁷
[sr]	<i>not attested</i>
[sl]	<i>slipo</i> ‘index card’, <i>slango</i> ‘slang’
[sn]	<i>snobo</i> ‘snob’, <i>snufi</i> ‘sniff’ ¹⁸
[ŝr]	<i>ŝraŭbo</i> ‘screw’, <i>ŝranko</i> ‘cupboard’
[ŝl]	<i>ŝlifi</i> ‘to grind, to polish’, <i>ŝlosilo</i> ‘key’
[ŝn]	<i>ŝnuro</i> ‘line’ ¹⁹
[tr]	<i>trajno</i> ‘train’, <i>tri</i> ‘three’
[tl]	<i>not attested</i> (except in <i>tlaspō</i> ‘thlasp’)
[tn]	<i>not attested</i> ²⁰
[vr]	<i>vrako</i> ‘wreck’, <i>vringi</i> ‘to wring’
[vl]	in the names <i>Vladimiro</i> and <i>Vladivostoko</i>
[vn]	<i>not attested</i> ²¹
[zr]	<i>not attested</i>
[zl]	<i>zloto</i> ‘zloty’
[zn]	<i>not attested</i>

The exceptions mentioned in the footnotes to this table are discussed in Van Oostendorp (1998a, 1999). Here, I will concentrate on the “regular” patterns.

2.2. Sonority

One way of describing the relation between the first and the second segment of the onset invokes a principle of sonority (cf. Clements 1990, Blevins 1995 and references cited there):

¹⁴Consonant groups with [l-] in PIV: [lh] in the geographic name *Lhaso*, [lj] in *ljamo* ‘llama’ (also spelled *lamo*) and the geographic name *Ljuŝun*, [lv] in the geographic name *Lvovo*.

¹⁵Consonant groups with [m-] in PIV: [mj] in *mjelo* ‘spinal marrow’.

¹⁶Consonant groups with [n-] in PIV: [nj] in the geographic names *Njasa*, *Njemeno*.

¹⁷Other consonant groups with [p-] in PIV: [pf] in *pfenigo* ‘(German) pfennig’, [ps] in *psalmo* ‘psalm’, *pseŭdo-* ‘pseudo’, [pŝ] in *pŝento* ‘pschent’, [pt] in *pterido* ‘bracken’, *ptialazo* ‘ptialine’.

¹⁸[s-] can also be combined with [t-], [p-], [k-], etc. This has not been explicitly marked in this table.

¹⁹[ŝ-] can also be combined with [t-], [p-], [k-], etc. This has not been explicitly marked in this table.

²⁰Other consonant groups with [t-] in PIV: [tb] in the geographic name *Tbiliso*, [tj] in the interjection *tju* and the geographic name *Tjurko*, [ts] as an interjection and in *tsetseo* ‘tsetse’ (according to PIV, this should actually be *ceceo*).

²¹Other consonant groups with [v-] in PIV: [vj] in *vjelo* ‘hurdy-gurdy’, *vjolo* ‘viola’.

Principle 3. Sonority Sequencing Principle, Onset (SSP). *Between any member of a syllable and the syllable peak, a sonority rise or plateau must occur.*

Sonority is a technical term, defined (for example) in the following way:²²

- (5) **Sonority.** A segment S_1 is more sonorous than a segment S_2 if S_1 is more to the left than S_2 on the following scale:

vowels	glides	liquids	nasals	obstruents
a, e, i, o, u	j, ŭ, v(?)	l, r	m, n	p, b, t, d, k, g, f, v(?), s, z, c, dz, ĉ, ĝ, ŝ, ĵ

Vowels can only occur in the syllable rhyme, not in an onset, in Esperanto as well as in most (maybe even all) other languages. Also the appearance of glides in the onset is severely restricted. The [j] can only appear in that position if it is not preceded or followed by any other consonant (as in *jes* ‘yes’ and *jaro* ‘year’). There is only a small set of words in which it can be the second segment (*fjordo* ‘fjord’); I have argued elsewhere (Van Oostendorp 1998a, 1999) that the words in this set are “loanwords” from a phonological point of view: they have a more complex structure than the “core” Esperanto lexicon.

The distribution of the back rounded glide [ŭ] is even more restricted. It is almost a normal vowel in its preference for the rhyme. The only few exceptional cases in which [ŭ] occurs is in the onset; these again arguably are “loanwords” in a technical sense: *ŭato* ‘watt’.

2.3. The status of [v]

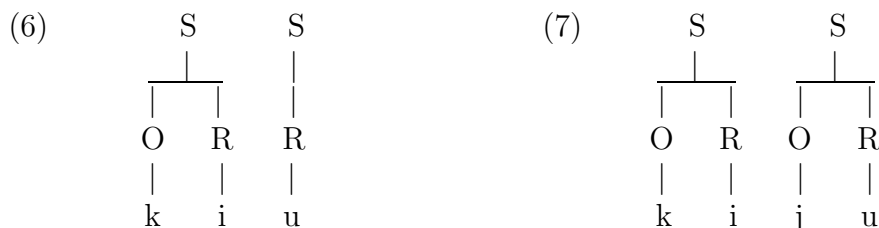
It is also important to note some theoretical problems regarding the sonority of [v]. Assuming this segment is neither a nasal (because there is no nasal airflow), nor a vowel or a liquid, it could be described as either a glide or an obstruent.

It is possible to provide arguments for both positions. On the one hand, [v] can occur in an onset immediately following [k] or [g], as in *gvidi* ‘to guide’ and *kvar* ‘four’. [k] and [g] are obstruents and therefore the principle of sonority just outlined forces us to assume that [v] is more sonorous than an obstruent. That is not a problem in principle, since there are many languages in which we can find glides that are very similar to the Esperanto [v].

On the other hand, glides are often assumed to be closely related to a vowel. Such a relation clearly exists between [j] and [i], which are phonetically very similar: as a matter of fact, they are virtually identical, except that [i] appears in vocalic positions (the nucleus) and [j] in consonantal positions (the onset, and maybe the coda). This strong relationship can also be observed in words such as *kiu* ‘who’ and *piano* ‘piano’. Those words are often pronounced approximately as [kiju], [pijano].²³ This fact can be understood if we assume that [j] in fact *is* an /i/, occurring in consonantal position. Let us consider the word *kiu* for a moment (I will leave out the skeleton in order to not unnecessarily complicate the discussion):

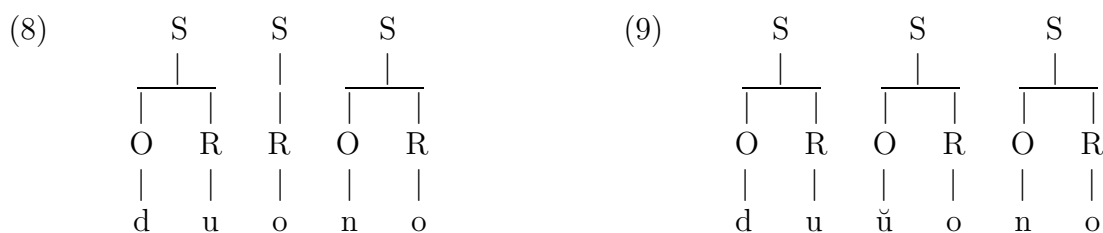
²²This of course is an abstract and arbitrary definition, which may be replaced by something more phonetic (level of obstruction in the mouth) if one wishes.

²³This observation has been made already by Zamenhof (1927).

In (6) the second syllable does not have an onset. This is an undesirable situation. The system therefore tries to find a segment which can play that role. It then finds the /i/ which appears as [j] in consonantal position, as I just described. We then end up with the structure in (7).

The same line of reasoning explains the appearance of [ũ] in /duono/–[duŭono]. We start out with the structure in (8):

In (8), the second syllable is looking for an onset and finds one in the form of /u/, which is represented by [ũ] in consonantal position in (9) (apparently, even the fact that [ũ] is rare in underlying onset position does not prevent its surfacing here). The only thing that matters is the material *preceding* the syllable. One never says *[kiũu] or *[dujono].²⁴

The problem with /v/ now is that it cannot correspond to any real vowel. It is phonetically most similar to [u], but the glide corresponding to that vowel is [ũ], as we just saw. This is also indicated by the fact that we can find some (albeit not many) words where [v] precedes a liquid: *vringi* ‘wring’, *Vladimiro* ‘Vladimir’. From this I tentatively conclude that /v/ is an obstruent after all; the issue that it nevertheless can be preceded by [g] and [k] will be taken up shortly below.

Apart from the glides [ũ] and [j], there are other consonants that prefer to stay on their own in a syllable onset, notably [m], [h, ĥ] and almost all “complex” consonants ([c, ĉ, ĵ, ĝ] but not [ŝ]). Also these will be discussed in somewhat more detail below.

2.4. Phonological government

It is convenient to introduce now some terminology in order to describe these restrictions. The most important term here is government.²⁵ Phonological government could

²⁴One of the anonymous reviewers suggests that this may not be true for everybody: Korean speakers of Esperanto frequently say, e.g., [unuje, duje] for *unue* ‘firstly’, *due* ‘secondly’. This may therefore be a case of authentic phonological variation. After [e] one can frequently observe a [j]: /teo/–[tejo] ‘tea’, and after an [o] we may find [ũ]: /poeto/–[poŭeto] ‘poet’. There is no glide corresponding to /a/ and one also does not say *[kajoso] or *[kaŭoso] for /kaoso/ ‘chaos’.

²⁵The term derives from traditional grammar, where one says that some verbs or prepositions *govern* a certain case. For example, the directional prepositions govern the accusative in Esperanto, but the locatives govern the nominative. The term was taken up in the so-called *Government and Binding* framework of generative grammar in the 1980’s (Chomsky 1981). Some phonologists, notably Kaye

be defined as follows:

- (10) *Government*: In a subsyllabic constituent (onset or rhyme), every segment governs the element to its right.

This definition states that the /f/ in the first syllable of *franca* ‘French’ governs the /r/ and the /a/ in that syllable governs the /n/. We can now state the sonority sequencing principle in terms of government:

- (11) *Sonority Sequencing Principle* (to be revised).
- a. In the onset, the governing segment is less sonorous than the governee.
 - b. In the rhyme, the governing segment is more sonorous than the governee.

The observations on possible onsets just made can now be formulated as in (12):

- (12)
- a. Complex segments and [h, ĥ] cannot govern.
 - b. The /j/ and /m/ can neither govern nor be governed in the onset.
 - c. The /ǔ/ cannot occur in an onset at all.²⁶

With these extra restrictions, the Principle of Sonority gives us all the possible combinations of consonants in Esperanto, at the same time excluding, e.g., those in (13):

- (13)
- a. *rbumo, *nguo, *lkera
 - b. *bbumo, *gguo, *kkera

In the initial onsets of the words in (13a), the first consonant is more sonorous than the second one. In the words in (13b), both consonant are equally sonorous. Both situations are disallowed by Sonority Sequencing.

Nevertheless there are still two groups of problems which the SSP does not address. First, if a mere difference in sonority level would suffice, we should be able to find words starting with sequences such as [nr-]. The fact that such forms do not exist can only be described if we sharpen the definition of the SSP: there should not just be a difference in sonority between governing segment and governee; this difference should be maximal. In order to do this, we may assign a number to every level of sonority: vowels get 5, glides 4, liquids 3, nasals 2 and obstruents 1. We can now let the SSP refer to these sonority levels:

Principle 4. Sonority Sequencing Principle, Onset (revised). *If we subtract the sonority level of the governor in the onset from the sonority level over the governee, the result should be larger than 1.*

et al. (1985), have subsequently introduced the term into phonological theory as well. The popularity of ‘government’ as a theoretical tool has diminished both in syntax and in phonology in the past few years; my primary motive for using it here is descriptive convenience.

²⁶This statement needs to be qualified a little bit; as we have just seen, ǔ can occur in the onset of a syllable if it occurs in the rhyme of the preceding syllable at the same time ([duǔone]). Secondly, there is a small set of words which have ǔ in onsets, e.g., *ŭato* ‘Watt’, *sŭahila* ‘swahili’.

According to this definition, [tr], [kl], etc. are possible onsets, because the sonority of [t] is 1 and that of [r] and [l] is 3; we note that $3 - 1 = 2$ and 2 is larger than 1. This does not hold for [nr]. The sonority of [n] is 2 and that of [r] is 1; so the sonority difference between the two segments is only 1, which is too small.

We now have a new problem if we start considering [kn-] in *knabo* ‘boy’. In that word, the calculation is as follows: the value of [k] is 3 and the value of [n] is 2, so the difference is only 1. That would mean that a common Esperanto word such as *knabo* is not well-formed. This result is clearly absurd.

If we reconsider the table of words in section 1, and if we put apart the words starting with [s-] or [ŝ-], which will be discussed in section 2.5, we see that only the velar plosives [k] and [g] can appear before an [n]. Those two velar obstruents evidently are much stronger than the other segments; they are exactly the segments that also can occur before [v] in *kvar* ‘four’ and *guidi* ‘to guide’. This fact can be made explicit in the following way:

- (14) Velar plosives can exceptionally govern [n] and [v].

Why it should be exactly [n] and [v] that can enter into this kind of exceptional relationship, or why it should be exactly the velar plosives that can govern these elements, is unclear to me. I leave this open for future research.²⁷

Even now our description of the bisegmental onset is not complete, however. We still have to explain why [tl-] and [dl-] are impossible groups of consonants, even though they conform to the most precise version of the SSP just given. Now the point about these clusters seems to be that [t], [d] and [l] are all three so-called “alveolar” consonants: they are pronounced by pressing the tip of the tongue against the alveolar ridge, just behind the teeth. We may conjecture, then, that although the segments in [tl-] and [dl-] are sufficiently different in terms of sonority, they are not sufficiently different in terms of place of articulation.²⁸ In other words, it looks as if the SSP is just an instantiation of a more general principle of syllable structure in Esperanto:

Principle 5. Principle of Maximal Differentiation. *The segments of subsyllabic constituents (onsets and rhymes) have to be maximally different.*

This principle is not unique to Esperanto, of course. Since most of the morpheme inventory of the language derives from Indo-European languages, so do most of the phonological restrictions on possible morphemes. Besides, many non-Indo-European languages seem to obey a similar restriction.

2.5. The special behaviour of [s] and [ŝ]

I should now say a few words about [s] and [ŝ]. A quick look at PIV reveals that almost all consonant groups that can be bisegmental onsets also can be preceded by [s] and,

²⁷One of the reviewers points out that there is a small class of words starting with [pn-]: *pnemonio* ‘pneumonia’, *pnematika* ‘pneumatic’.

²⁸Note that this implies that [r] should not count as an alveolar consonant in Esperanto from a phonotactic point of view, even if it is phonetically pronounced at a position very close to the alveolar ridge by many speakers: there is no evidence that those speakers cannot pronounce [trajno]. Phonetically this seems certainly justified, since the rhotic liquid can be articulated in a variety of positions, many of them non-alveolar.

somewhat less regularly, by [ŝ]. The reader should compare these lists of words with those in the next table:

[sĉ, sd, sg, sĝ, sh, ŝh, sj, ŝj, sr, ss, sŝ, sz] [sb] [sc] [sf] [sk] [sl] [sm] [sn] [sp] [st] [sv]	<i>not attested</i> only <i>sbiro</i> <i>scii</i> ‘to know’, <i>sceno</i> ‘scene’ <i>sfero</i> ‘sphere’, <i>sfinkso</i> ‘sphynx’ <i>skandi</i> ‘scan’, <i>skemo</i> ‘scheme’ <i>slango</i> ‘slang’ <i>smokingo</i> ‘dinner-jacket’ <i>snobo</i> ‘snob’, <i>snufi</i> ‘sniff’ <i>spezo</i> ‘turnover’, <i>sperta</i> ‘expert’ <i>stelo</i> ‘star’, <i>stafeto</i> ‘courier’ <i>svingi</i> ‘to swing’, <i>svelta</i> ‘svelte’
[sbr, sbl, sdr, sfr, sfl, sgr, sgl, sgn, skn, ssr, ssl, sŝl, sŝr] [skr] [skl] [skv] [spl] [str]	<i>not attested</i> <i>skribi</i> ‘to write’, <i>skrupulo</i> ‘scruple’ <i>sklavo</i> ‘slave’ <i>skvamo</i> ‘scale of fish’ <i>skviro</i> ‘esquire’ (usually: <i>eskviro</i>) <i>splito</i> ‘splinter’, <i>splisi</i> ‘to splice’ <i>strato</i> ‘street’, <i>striko</i> ‘strike’
[ŝb, ŝc, ŝĉ, ŝd, ŝf, ŝg, ŝĝ, ŝh, ŝh, ŝj, ŝs, ŝŝ] [ŝk] [ŝl] [ŝm] [ŝn] [ŝp] [ŝr] [ŝt] [ŝv]	<i>not attested</i> <i>ŝkopi</i> ‘to bail’ <i>ŝlosilo</i> ‘key’, <i>ŝlimo</i> ‘slime’ <i>ŝmiri</i> ‘to smear’, <i>ŝminko</i> ‘grease-paint’ <i>ŝnuro</i> ‘line’ <i>ŝparo</i> ‘savings’, <i>ŝpuro</i> ‘gauge (of track)’ <i>ŝranko</i> ‘cupboard’, <i>ŝraŭbo</i> ‘screw’ <i>ŝtato</i> ‘state’, <i>ŝteli</i> ‘to steal’ <i>ŝviti</i> ‘to perspire’, <i>ŝvebi</i> ‘to float’
[ŝbr, ŝbl, ŝdr, ŝfr, ŝfl, ŝgr, ŝgl, ŝkl, ŝkr, ŝpl, ŝsl, ŝsr, ŝsn, ŝŝl, ŝŝr, ŝŝn] [ŝpr] [ŝtr]	<i>not attested</i> <i>ŝpruci</i> ‘to spray’, <i>ŝproso</i> ‘sprout’ only <i>ŝtrumpo</i> ‘sock’

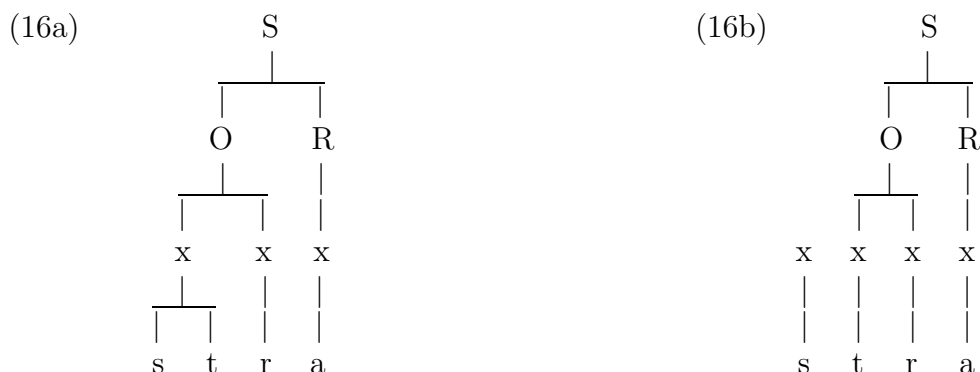
From this we can conclude at least that [s] and [ŝ] can only be followed by those clusters of consonants which themselves are possible onsets:

- (15) If there is an Esperanto word that starts with [s+X] or [ŝ+X], X being a consonant cluster, then there also is an Esperanto word that starts with [X].

Another observation, which we can make immediately, is that clusters starting with [s-] or [ŝ-] violate almost every principle that we have established until now. For instance, the cluster [st-] violates the SSP because the sonority difference between [s] and [t] is 0; it violates the more general Principle of Maximal Differentiation also in another way, because [s] and [t] are both alveolar consonants.

2.5.1. The syllable position of *s* and *ŝ*

According to some phonologists, the deviant behaviour of [s] and [ŝ] possibly indicates that these segments are not real parts of the onset. The Esperanto onset in that case would consist of maximally two positions, but (at the beginning of the word) it could be preceded by [s] or [ŝ]. This idea can be worked out in at least two different ways. Some linguists (e.g., Selkirk 1982 for English and Noske 1988 for French) propose that [st], [sk] etc. should be represented as complex segments. They would give the structure in (16a) to the first syllable in *strato* ‘street’. Other linguists (e.g., Van Oostendorp 1995 for Dutch) propose that [s] and [ŝ] should stay outside the syllable structure of the word altogether. In that case the first syllable of *strato* would have the structure of (16b):

I think that also in Esperanto the majority of arguments is in favour of the second type of structure. For let us suppose for a moment that the first structure would be the right one. That would imply that:

1. we would need to redefine the Principle of Complex Segments in a way that is much less elegant;
2. the complex segments [st], [sk], [ŝk], etc. would be able to govern another complex segment, unlike the complex segments *c*, *ĉ*, etc. (compare for instance *strato* with **crato*);
3. Esperanto would have complex segments with at least three elements on the melodic tier (e.g., in *ŝpari* ‘to save’). This would make Esperanto a rather marked type of language because those kinds of ‘very complex’ segments are rather rare cross-linguistically.

Compared to this complicated state of affairs, the structure in (16b) seems much simpler.

The problems mentioned above can be solved in the following way:

First, we do not need to change the Principle of Complex Segments, because no complex segments are involved in this structure. On the other hand, of course we would need to change a principle that has not been made explicit until now.²⁹ This is Junko Itô’s (1986) Principle of Prosodic Licensing:

²⁹Of course, since [s] and [ŝ] are outside the syllable, they are also not subject to Principle 4.

Principle 6. Principle of Prosodic Licensing. *All elements in a phonological structure need to be licensed by incorporation in some larger phonological structure (except for licensed elements at the periphery).*

The Principle of Prosodic Licensing states that every element of the skeleton needs to be in an onset or a rhyme; every onset and rhyme needs to be in a syllable; every syllable needs to be in a stress foot; every foot needs to be in a phonological word; and every word needs to be in a phonological phrase.

The [s] and [ŝ] clearly are exceptions to this principle, if we assume that they stay outside of the syllable structure proper. According to the Principle of Prosodic Licensing, this is allowed, because they are usually in a peripheral position in the word.

Apart from this, they may get licensed by a special mechanism. In order to see this, we need to study the internal structure of these two consonants. The distinctive features of vowels and consonants can be divided according to several criteria, but one of them is the place of articulation: [p, b, f, m] are *labials*, because they are pronounced at the lips, [k, g] are *velars*, because they are pronounced at the velum.

Apart from the labial and the velar place of articulation, we also have the alveolar place of articulation, where the alveolar consonants [s, t, l, n] are pronounced. Now it is widely agreed upon that there is something special about the alveolar place of articulation: this arguably is the simplest place to articulate a consonant, because it is easier to move the tip of the tongue than to move the back of the tongue or the lips.³⁰

This implies that we do not need to specifically indicate the place of articulation in the mental representation of a sound, if this sound is an alveolar. We need to remember that [ŋ] is a velar and [f] a labial, but [s] does not need to be specified for a place: it is pronounced at the simplest place available to humans, i.e., the tip of the tongue (and similarly for [ŝ], although this segment is of course slightly more complex).

Now some phonologists (e.g., Itô & Mester 1993) have proposed that the Principle of Prosodic Licensing should not target segments, but rather places of articulation. We cannot discuss Itô's and Mester's arguments here. It should be clear, however, that if these linguists are right, the alveolars do not need to be incorporated in the syllable structure. On the other hand, it is still not clear why it should be exactly the voiceless fricatives [s] and [ŝ] that occur in this position, and not the other alveolar consonants of Esperanto [z, ĵ, d, t]. The same seems to be true in many languages of the world.

Another argument for assuming that [s] and [ŝ] are outside the syllable is that the government relation in *strato* in that case no longer needs to concern us. [tr] is a well-formed Esperanto onset; this is not affected by whether or not [s] precedes it.

On the other hand, more can be said about this as well. Although everything which follows [s] or [ŝ] is a well-formed onset, not every well-formed onset can follow [s] or [ŝ]. A particularly strong generalisation, for instance, is that clusters with *voiced* obstruents (such as [b, d, ...]) are disallowed:

- (17) After [s] and [ŝ], voiced obstruents are disallowed.

This probably should be related to the fact that [s] and [ŝ] themselves are voiceless. Clusters of obstruents in which one is voiceless and the other voiced are very rare in

³⁰See Paradis and Prunet (1991) for more phonetic and phonological arguments why alveolar is "special" in the sound system of human languages.

Esperanto, as well as in other languages. For instance, we have *aktoro* ‘actor’, but not **akdoro* or **agtoro*. (The few counterexamples *ekzemplo* ‘example’, *ekzisti* ‘exist’ for one reason or another involve [kz]).³¹

Another observation we can make here is that after [s] and [ŝ] we do not find the clusters [kn], [gn] and [gv], and we find only one common word with [kv] (*skvamo* ‘scale of fish’). We have seen that these onset clusters are also special if they start the word (the sonority difference between the two consonants involved is too small). This means that we only find ‘normal’ onset clusters after [s] and [ŝ].

As I have already pointed out several times above, it is not unusual that exceptional structures prefer to occur at the edges of words. This seems to be the case also here: velar obstruents can only license other consonants if they are in an absolute word-initial position.

Another gap in the table is more mysterious to me: the fact that after [ŝ] we do not find clusters with [l]: why are there no words starting with [ŝkl], [ŝpl], etc.? I do not have a good explanation for this gap; maybe it is only accidental.³²

It would be worth trying to find out whether speakers of Esperanto would accept, e.g., *ŝplito*, *ŝklado* as possible words of Esperanto.

All in all, it seems to me, then, that we should preferably view word-initial [s] and [ŝ] as extrasyllabic segments.³³

2.6. More on complex segments

To finish this discussion of the onset of the Esperanto syllable, I want to briefly return to the structure of the complex segment in Esperanto. As pointed out above, the first Esperanto scholar, L. L. Zamenhof, claimed that [c] really was different from [ts] and [ŝ] from [sj]. Now that we know more about syllable structure, there might be a few reasons to think that these differences are not all that large.

In the first place, it should be observed that [tj] and [ts] themselves are not possible consonant clusters: they occur neither morpheme-internally, nor in the initial (or final) position of a morpheme: there are no words such as **petjo* or **patso* or **tjalko* and the only word with initial [ts] in PIV, *tsetseo*, is called a “misspelling” for **ceceo* ‘tsetse’. If we suppose that [c] is different from [ts], [ĉ] from [tj], etc., this is a problem. If we suppose that [c] is the usual way of writing [ts], and [ĉ] the usual way of writing [tj], on the other hand, this fact can be readily understood.

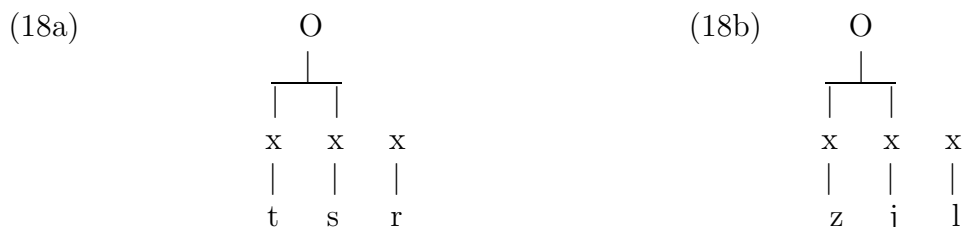
Even more important in this respect is the observation that complex segments never govern other segments in the rhyme, even though phonetically they are clearly

³¹It would be interesting to be able to experimentally verify whether such words are indeed pronounced as proscribed, or whether people allow themselves to say, e.g., [eksemplo] or [egzemplo] in fluent speech.

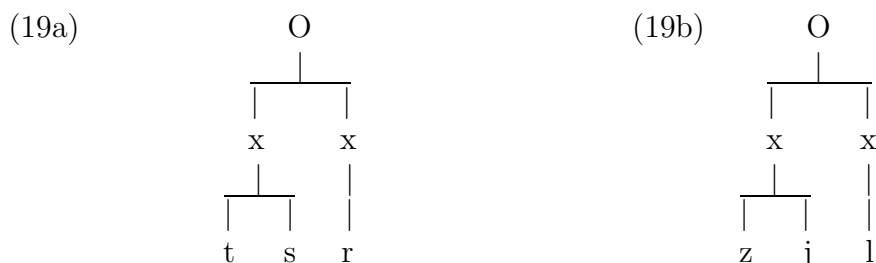
³²Michael Redford (personal communication) points out that the explanation for this gap may be phonetic; [ŝ] probably has a partly retroflex pronunciation and in any case it will cause turbulence more or less in the central part of the oral cavities, whereas pronouncing [l] causes turbulence at the lefthand and righthand peripheries of this cavity. This may be too complex for a speaker to pronounce or for a listener to perceive correctly. Notice, however, that there are a few quite common words where [ŝl] occur next to one another (*ŝlosilo* ‘key’).

³³Notice that we now incorrectly predict clusters such as *[sŝr] to be possible, since [ŝr] seems to be a well-formed onset. There seems to be a restriction on [s] and [ŝ] occurring next to one another, however. This may be kindred to the special relation both [s] and [ŝ] seem to entertain to complex segments.

obstruents: there are no words such as *[craro] or *[jleka]. (Of course we have to disregard the extrasyllabic [ŝ] here.) This can be understood if we suppose that those segments *themselves* occupy the two positions in the syllable. In that case, there is no longer an extra position for the liquid:

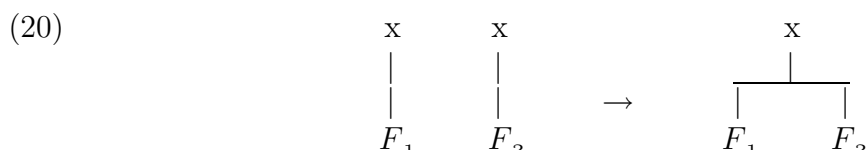

On the other hand, if complex segments are just one segment, there is no apparent reason why they would not tolerate another consonant after them. No principle discussed so far could explain why we do not have:

On the other hand, the governing relations in (18) themselves are somewhat unusual: in the first tree, we have an obstruent governing another obstruent (violating the principle of sonority) and within the second tree the [j] is governed.³⁴ For this reason, I accept the analysis of complex segments as single segments. The problems just mentioned should then be solved in one way or the other. One way of doing this would involve the following two assumptions.

In the first place, we need to assume a rule that simplifies consonant clusters wherever this is possible:

Wherever this rule found the sequence of segments [ts], it would change this to the simple segment [c]. On the other hand, the sequence [ps] cannot be ‘simplified’ in the same way, since the corresponding single segment would be prohibited by the Principle of Complex Segments.

Secondly, until now we assumed that every onset has two *skeletal* positions. This assumption could be slightly changed; we might suppose that every onset has at most two positions (cf. Kager 1989 about a similar notion of *melodic complexity* used within

³⁴Notice, however, that in both cases, this kind of governing relation is not impossible and occurs with other obstruents as well: *psikologo* ‘psychologist’, *fjordo* ‘fjord’. In these other cases, however, we typically deal with words that could be classified as “learned”; see Van Oostendorp (1998a, 1999).

the rhyme). Because onsets can have at most two different *melodic* elements, this explains why we do not have *[cr], *[jl], etc.

Yet no matter whether we choose the monosegmental or the bisegmental representation for complex segments, the problem remains that complex segments also are not allowed after [s] and [ŝ] (except for [sc] in *scii* ‘to know’ and a few related words): there are no words such as *[ŝcii] or *[sci]. Intuitively, these clusters seem too complex; but within the system used here, there is no way to account for this complexity: if [s] and [ŝ] otherwise count as independent from the onset, why should they matter here?

Another problem is that I have found it convenient to follow Kalocsay & Waringhien (1985) in my analysis above in claiming that [dz] is the voiced counterpart to [c]. Unfortunately, however, apart from the name of the Greek letter *dzeta*, there are no Esperanto words starting with [dz-], even though all other complex segments can be found in that position quite frequently. Because complex segments cannot occur at the end of the word, as we shall see below, this means that [dz] can only occur in an intersyllabic position, where it could be analysed as occupying two positions (e.g., *edzo* ‘husband’ might be analysed as [ed.zo]). The reasons for assuming that [dz] is a complex segment on a par with [c] are rather weak, after all. On the other hand, if [dz] is not a complex segment, there is no voiced counterpart to [c] and this would be the only gap in the otherwise perfectly symmetrical consonant system of Esperanto. I have no solution to this paradox.³⁵

3. The rhyme

Let us now turn to the other half of the Esperanto syllable, the rhyme. We immediately discover a methodological problem that we avoided while studying the syllable onset. In the previous section, I silently assumed that we can learn all there is to know about the syllable if we only look at the first syllable of the word: if something is a possible syllable, then it should be the first syllable of some Esperanto word. The advantage of this is that we can simply use the alphabetic order of the dictionary in order to find all the forms that needed to be considered. As long as we do not have an electronic version of PIV, the most extensive dictionary of Esperanto, this methodology cannot be used for studying the rhyme.

Apart from this, it does not make sense to study the rhymes of the last syllables of words when studying Esperanto phonology. The reason for this is that most Esperanto words end in a grammatical vowel; the number of these endings is small and there probably are more possible rhymes than possible grammatical endings.

We can now take one of two options:

1. We can postulate that we only consider morphemes, not words. Starting from the words *pilko* ‘ball’, *marŝi* ‘march’ and *kudri* ‘to sow’, and ignoring the grammatical endings *o* and *i*, we would have to accept *-ilk*, *-arŝ* and *-udr* as possible rhymes. In my view, this conclusion is hardly acceptable, since these stems in the normal case *are* followed by a grammatical morpheme, which furthermore always starts with a vowel. At least one of the consonants is syllabified with that vowel and therefore does not need

³⁵One of the anonymous reviewers suggests that a phonetic test could be provided for those speakers that lengthen vowels in stressed open syllables. Those speakers would lengthen the [e] in *peco* ‘piece’, because [c] would be monosegmental, but not the [e] in *kverko* ‘oak’. The testcase would be whether or not these speakers lengthen [e] in *edzo* ‘husband’.

to be in the rhyme at all. – Yet there is a kind of tradition within Esperanto studies which seems to support this view: Zamenhof (1927) claimed that every morpheme, including grammatical endings, is to be considered an independent word.

2. Another possibility is to assume that the basis for syllabification is the morpheme plus a grammatical ending. I hope to show that this assumption gives us a much simpler view of the Esperanto rhyme. – Of course, this position is not necessarily in conflict with the one proposed by Zamenhof (and other Esperanto scholars) if we take a multidimensional view of linguistic structure. Things may be organized in a different way in the phonological plane than in the morphological plane, and Zamenhof was clearly talking about the latter.

In this section, I will use the following methodology. First, I will discuss word-final clusters. Secondly, I will discuss the word-internal clusters in “simple words”, i.e., words that contain only one basic morpheme plus a grammatical ending. Section 4 will deal with the phonological structure of complex words.

3.1. Word-final clusters

Two classes of segment sequences are of interest to us now: the grammatical endings and the limited set of words (function words, or words in a closed class such as numerals) which do not have a grammatical ending:^{36, 37}

Grammatical endings	<i>-a, -aj, -ajn, -am, -an, -as, -aŭ, -e, -el, -en, -es, -i, -in, -is, -o, -oj, -ojn, -on, -om, -os, -u, -us</i>
Closed class items	<i>unu, du, tri, kvar, kvin, ses, sep, ok, naŭ, dek, cent, mil; el, al, ĉe, da, de, dum, ekster, en, far, ĝis, inter, je, krom, kun, per, plus, po, por, post, preter, pri, pro, sen, sub, super, sur, tra, trans; ĉar, do, kaj, nek, sed, tamen; ke, kvankam, se; ajn, nur, eĉ, des, tuj, jes, ne, nu, ek, la</i>

The number of possibilities for a word to end in two consonants is very limited. I take this as an indication that the rhyme obeys to a restriction very similar to that imposed on the Esperanto onset:

(21) The rhyme contains maximally two segments.

There are two classes of apparent exceptions to this generalisation: the forms in which the vowel is followed by [-jn] (-ojn, -ajn: the accusative plural of nouns and adjectives, respectively) and the forms in which the second consonant is [s] or [t] (e.g., *post* ‘after’, *cent* ‘hundred’).

It is of course very significant that in the latter class of words the ‘extra’ consonant is always a voiceless alveolar [s] or [t]. We have already seen that voiceless alveolar fricatives can be extrasyllabic at the beginning of the word. At the end of the word, the

³⁶I have put *-aŭ* in the set of grammatical endings in this table, even though it is not clear what grammatical category it would denote (it is used in some prepositions and some adverbs and in those cases it often cannot be elided in the same way as other grammatical endings). I do this for convenience only; no specific ideas about the grammatical function of this diphthong is at stake.

³⁷I left out all interjections, because, as in many other languages, these do not seem to conform all rules of syllabification.

restriction apparently is slightly different but still very similar: here voiceless alveolar consonants that are not complex can be extrasyllabic.

Of course, the [n] is also alveolar; it is voiced, but redundantly so (Esperanto does not have voiceless nasals). Also this segment therefore fits into this category, and therefore also the *-ajn*, *-ojn* cases can be understood in this way.³⁸

Another observation is that sonority is relevant in the rhyme as well. If we analyse *all* alveolars as extrasyllabic – so including those in *-as*, *ses* ‘six’, *jes* ‘yes’, etc. – there is only a handful of words with an obstruent in the rhyme. We have one word with [-p] (*sep* ‘seven’), one with [-b] (*sub* ‘under’), one with [-ĉ] (*eĉ* ‘even’) and four with [-k] (*ok* ‘eight’, *dek* ‘ten’, *nek* ‘nor’, *ek* ‘let’s start!’). Three out of these six exceptions are numerals; these have an exceptional syllable structure in many languages.³⁹ The other group of exceptions is sufficiently small to be able to claim that.⁴⁰

- (22) Only sonorants and vowels can appear in the rhyme.

We can be somewhat more precise than this: the first position of the rhyme is always occupied by a full vowel, the second position by a glide or a sonorant consonant. Also this sequence is the consequence of the SSP. In the onset, the least sonorous element was the leftmost; in the rhyme this is the most sonorous element:

- (23) In the rhyme, vowels are the only possible governing elements; sonorant consonants and glides the only possible governees.

3.2. Similarities between the rhyme and the onset

Also in other respects, the rhyme is the mirror image of the onset. We have already seen that vowels will never appear in the onset and glides do so only exceptionally. Within the rhyme, the same is true for the other end of the sonority scale: obstruents are very exceptional, whereas vowels are obligatory in this constituent. The syllable thus can be divided into two separate “fields”: the onset is the consonantal field, the rhyme the vocalic field. Apart from this essential difference, similar principles of construction apply.

The Principle of Maximal Differentiation is an example of such a principle. It goes without saying that if the first segment is a vowel and the second a consonant, these two are already sufficiently different. But we also already saw that [i] is very close to [j] and [u] to [ŭ]. The Principle of Maximal Differentiation now would hold that those two should not occur together in a rhyme.

That seems to be right: we have syllables such as *mejlo* ‘mile’, *homoj* ‘people’ and *tuj* ‘immediately’, but there are no Esperanto words with *[ij]. Similarly, although we have *aŭ* ‘or’, *poŭpo* ‘rear’, *Eŭropo* ‘Europe’, there are no words with *[uŭ].⁴¹

On the other hand, the fact that the consonants in the rhyme have to be sonorant is somewhat contrary to our Principle, for these consonants are clearly much more similar

³⁸An alternative is that *aj* and *oj* are analysed as complex vowels, on a par with the complex consonants [c, ĵ, ...].

³⁹Cf. Van Oostendorp (1995) for examples from Dutch and French.

⁴⁰Furthermore, the complex segment [ĉ] in *eĉ* ‘even’ is alveolar and therefore it may be extrasyllabic. In that case there are only two real exceptions left: *sub* and *nek*.

⁴¹It should be noted that I also have not been able to find [iŭ] and that [oŭ] also is infrequent at best.

to vowels than obstruents. We thus have a conflict between the Principle and the requirement in (23). In that case, apparently (23) decides (see Prince and Smolensky 1993 for a formal discussion of the idea of conflict resolution among conditions on phonological structure.) As a matter of fact, this should be true for the onset as well, because as far as the Principle of Maximal Differentiation is concerned, the best governee in an onset is a vowel; but these do not occur in that position, as we have seen.

3.3. Rhymes and onsets of syllables inside the word

I have already mentioned my assumption that the *word*, i.e., the unity of at least one morpheme plus a grammatical ending is the basis for syllabification in Esperanto. More specifically, I assume that the following holds:

Principle 7. Principle of Full Syllabification (PFS). *All segments in a word are syllabified together (except for peripheral alveolars).*

This principle can be seen as a somewhat more specific instance of Itô's prosodic licensing cited above. The PFS holds that every consonant cluster in the language should consist of a wellformed rhyme ending plus a well-formed onset. This is indeed usually the case:

(24)	po[r]	[t]abelo	pa[rt]o
	a[l]	[f]unto	go[lf]o
	e[n]	[kr]ii	a[nkr]o
	je[n]	[gv]idi	li[ngv]o

Yet there are more restrictions on word-internal consonant clusters. Most importantly, in most languages of the world, these clusters seem to obey the so-called Syllable Contact Law (SCL, Vennemann 1988):

Principle 8. Syllable Contact Law (SCL). *In a consonant cluster C_iC_j , if C_i is in a rhyme and C_j in an onset, C_i is preferably more sonorous than C_j .*

There are more restrictions. In the first place, “exceptional” onsets such as [kn, gn, kv] do not occur word-internally. There are words such as *akvo* ‘water’, but this could be syllabified as [ak.vo]; what is missing, is words such as [an.kvo].

Also the number of possible extrasyllabic consonants is much smaller within the word than at the edges. We have seen that before the word-initial onset, both [s] and [ŝ] can function as extrasyllabic segments. At the end of the word we may have [s, t, n, ĉ]. *Within* the word we only find the segment that belongs to the intersection of these two sets, viz. [s]. In the following table I underlined the extrasyllabic segments:⁴²

(25)	trans	stari	ekster
	cent	*t ^u pari	*ektser
	*tranŝ	ŝtato	*ekŝter

⁴²There is a set of words in which a [k] can occur in an extrasyllabic position if it is preceded by a sonorant and followed by an alveolar: *punkto* ‘dot’, *arkta* ‘arctic’. See Van Oostendorp (1998a) for discussion.

If a word consists of more than one syllable, we find that the consonant clusters that arise are subject to a Syllable Contact Law and an “Alveolar Exception” to that Law.

4. Morphologically complex words

In the previous section, I studied the syllable structure in the underived word. Here, I will briefly discuss some of the complications that arise if we study morphologically complex words, both as a result of derivation and as a result of compounding.⁴³

4.1. Affixes

The derivational morphology of Esperanto is rather extensive: the language has both prefixes and suffixes.

4.1.1. Suffixes

Derivational suffixes always precede the grammatical endings. All suffixes, just like the grammatical endings, start with a vowel. As a matter of fact, some of them could be seen as a simple rhyme:

- (31) *-aĉ-*, *-an-*, *-ar-*, *-er-*, *-et-*, *-in-*, *-il-*, *-on-*, *-uj-*, *-um-*

Yet if we look at the complete set of suffixes it becomes clear that the Esperanto derivational suffixes usually takes the form rhyme + onset (in that order):⁴⁴

- (32) *-ad-*, *-aĵ-*, *-ec-*, *-eg-*, *-estr-*, *-id-*, *-ing-*, *-obl-*, *-op-*

The most complicated suffix is *-estr-* (which is used to denote the “director” of something: *urbo* ‘city’ – *urbestro* ‘mayor’). It has the following structure:⁴⁵

- (33)
R	O
x	x
e	r

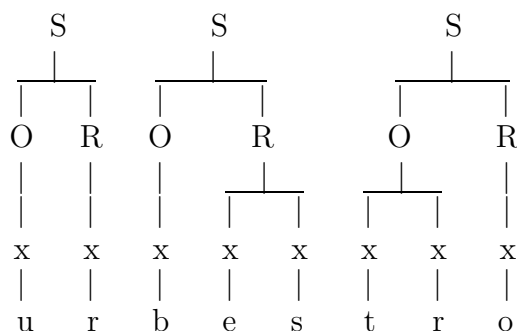
Because suffixes consist of a rhyme plus an onset, they usually can be incorporated into the syllable structure of the word quite easily: grammatical endings start with a vowel and stems usually end in something that is a possible onset:

⁴³The division between derivation and compounding is not uncontroversial in the Esperanto studies literature; see Kalocsay & Waringhien (1985) and Sailer (1993), and references cited there, for discussion.

⁴⁴I ignore the ‘learned’ suffixes *-ologi-*, etc.

⁴⁵For the sake of simplicity, I have assumed here that [s] is in the rhyme; it could of course also be extrasyllabic.

(34)

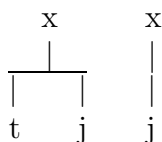

4.1.2. The exceptional suffixes *-ĉj-* and *-nj-*

Two suffixes have a markedly different structure from the others: these are *-ĉj-* and *-nj-*, forming male and female hypocoristics, respectively. These are the only suffixes not starting with a vowel; these are also suffixes that are not added to the base, but to a truncated form of the base (*patr* ‘parent’ > *paĉjo* ‘daddy’, *panjo* ‘mummy’).

A form such as *paĉjo* is really problematic for the theory presented here. In the first place, it has a [ĉ] in word-internal position. This [ĉ] cannot be part of the last rhyme, because complex segments do not occur in such a position. It also cannot be part of an onset, because complex segments do not govern other consonants in onsets. Furthermore the cluster [ĉj] would violate the Syllable Contact Law, while the Alveolar Exception does not usually apply to clusters ending in [j]. And finally, the sequence [ĉj] seems to contain a ‘hidden long consonant’. We would represent this cluster in the following way:

(35)

Here we would thus have a double [j], not otherwise occurring in the phonology. Now it might be observed that *-ĉj-* and *-nj-* are hardly productive. Furthermore, it is hard to find minimal pairs between, e.g., *paĉjo* and hypothetical *paĉo*. Even though empirical evidence is lacking, I doubt that such pairs could exist, or that speakers could differentiate them.

Of course, we should always be careful. In 1993 a letter appeared, written by the Dutch Esperanto poet, translator and essayist Gerrit Berveling, in which it was claimed that:

The Esperanto she [the author’s daughter, who is being brought up as a native speaker] acquired, was not really Dutch-like, quite to the contrary. For example, she pronounced a word such as *paĉj*’ with a clear *ĉ* and *j*, contrary to the pronunciation of speakers of Dutch.

The problem for the theory outlined here is clear: I would expect a native speaker to pronounce this word in the way that Berveling attributes to speakers of Dutch; and Dutch is my native language. On the other hand, one may wonder how Berveling’s daughter learned to pronounce this word in this particular way. In the same letter, Berveling also explains that “in order to correct and extend the language use that such

a small child may hear, I start reading aloud poems to her [...] She listened to the melody of the words and the sound structure of the language very carefully.” In other words, an important part of the language material offered to the child should have been in a rather elevated style. It is a well-known fact that in formal style people pronounce words in a way they would not use otherwise. A pronunciation of [ĉj] may well be a “hypercorrect” spelling pronunciation. I leave this open for future research.

4.1.3. Prefixes

The structure of Esperanto prefixes is somewhat, but not particularly, more complicated than that of suffixes, as one can observe by studying the following list:

(36) *bo-*, *dis-*, *ek-*, *eks-*, *fi-*, *for-*, *ge-*, *mal-*, *mis-*, *pra-*, *re-*

Almost all of these prefixes are complete syllables, which could be independent words (and sometimes are used as such). Only [ek] and [eks] have a somewhat deviant structure: they lack an onset (which is not really a problem because an onset is missing in many other words as well) and they end in an obstruent that is not alveolar: in both cases a [k], followed by an extrasyllabic [s] in [eks]. With these prefixes one can thus easily form words that do not obey the restrictions proposed hitherto. An example is *ekparoli* ‘to start to speak’ (from *paroli* ‘to speak’), where we have a cluster of obstruents [kp] in which the second obstruent is not an alveolar.

The structure of words derived with a prefix is thus sometimes slightly more complicated than the structure of underived words, or words derived with a suffix; this is a common fact in languages of the world.

4.2. Compounds

If we look at compounds, the number of real or apparent exceptions to the generalisations made here becomes even larger. An important cause for this is that the grammatical endings can be elided in the first part of such compounds. Take for example the word *tutmonda* ‘universal’ (< *tuta* ‘whole’, *mondo* ‘world’). This word can only be syllabified in one way: [tut.mon.da]. The problem here is the first syllable, [tut] which ends in an obstruent [t].

But this is only a small problem, if we start considering words such as *konsonantgrupo* ‘consonant cluster’ ([kon.so.nant.gru.po] < *konsonanto* ‘consonant’, *grupo* ‘group’) with a rhyme in the third syllable that is much too large.

The source of the problem in each case is the fact that the grammatical ending, which is always a rhyme in Esperanto, is left out. The consonant that could have been in the onset of that rhyme is left behind and starts getting interpreted phonetically as closing the preceding syllable: we say [tut.mon.da] and not *[tu.tmon.da]. As far as I am able to tell, this is true even in those cases where the second word starts with a vowel and where resyllabification hence would be feasible: *pacama* ‘peaceloving’ (< *paco* ‘peace’, *ama* ‘loving’) is syllabified [pac.a.ma], not *[pa.ca.ma].

We are thus tempted to complicate our syllabification theory for compounds as well as for prefixes. Another aspect of the linguistic structure, which has been ignored in this essay until now, could also be accounted for in this revised theory: in certain (poetic) styles of speech, one can say *esperant* in stead of *esperanto* and similarly elide all other instances of the nominal grammatical ending *-o*. The last syllable of this word could be argued to be *-ant*.

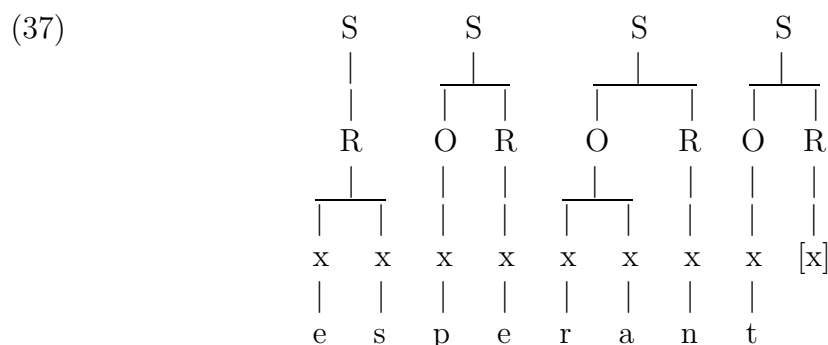
Rather than complicating the syllable template, however, I prefer to use another theory, which as a matter of fact comes close to the one proposed by Kalocsay & Waringhien (1985). These scholars write about the poetic elision in non-compounded nouns that the independence of the stem in those cases is only “apparent”. The grammatical *o* does not really get lost, as far as the structure is concerned.

The best argument for this position is the stress system. Esperanto puts stress on the penultimate syllable of the word: *esperánton*, *familíon*, etc. If elided vowels are really completely absent, words such as *esperánt* would mean a complication for this rule as well as for syllabification, since stress here is always on the “last” syllable. It would be simpler to say, like Kalocsay & Waringhien (1985), that “in this way, the ending *-o* remains manifestly present and recognizable in spite of the elision.”

In order to express this idea of an ending which is recognizable in spite of its phonetic invisibility (and inaudibility), I want to introduce the concept **catalexis** (Kiparsky 1991, Kager 1993).

Above, I introduced the concept of extrasyllabicity: we can have segments that are not part of syllable structure. This term is in fact a special variant of extrametricality, a term from classical metric theory: in the same way in which the last or first syllable of a line can stay outside of the prosodic structure of a poem (it is not part of a foot), the last or first syllable or segment of a word can stay outside of the stress or syllable structure of the word. Now extrametricality has a counterpart in classical metrical theory: catalexis, where there is a position in the structure of a line that is not filled by any phonological material.

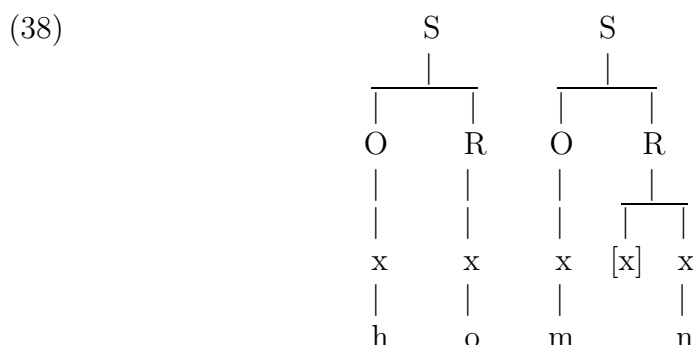
I propose here that Esperanto has catalectic segments in this sense: syllabic positions at the end of the word that are not filled by material. Concretely, I propose the following structure for [esperant] (I use [x] to mark a catalectic segment):

A catalectic segment thus is the exact counterpart of an extrasyllabic segment: the latter are phonetically realised but do not occupy a position, the former have a position, but no material to fill it. Extrasyllabic segments in Esperanto are always consonant, catalectic segments are always vowels (heads of a rhyme). There is no need to change the rule of stress, which can keep its simple form: stress is always on the penultimate syllable. Furthermore, there is no need to complicate the syllable structure: *esperánt*, *bank*, etc. and even *patr* ‘father’ can be accounted for using the principles set out above.

Just like extrasyllabic segments, catalectic segments can only appear at the edge of the word. This explains why we cannot form words such as **homj* instead of *homoj*

‘people’, or **homn* instead of *homon* ‘man (ACC)’:

This catalectic segment would be non-peripheral; this is impossible. Because catalexis is possible in the first of compounds, the notion peripherality should get a somewhat more sophisticated definition: also the lefthand part of a compound counts as a word, and the vowel between two parts of the compound is in this sense peripheral.⁴⁶

Kawasaki (1936–1953, cited by Kalocsay & Waringhien 1985) reports that in the language as it was used by Zamenhof, the ending of the first element of a compound could *not* be catalectic in the following circumstances:

1. when the consonant preceding the vowel is voiced and the consonant following it voiceless (or vice versa): *skrib[o]portanta* ‘carrying writings’, *kaf[o]babilo* ‘kaf-feeklatsch’, *viv[o]fonto* ‘source of life’, *ŝaf[o]viro* ‘sheep-man’, *lud[o]tablo* ‘playtable’, *roz[o]kolora* ‘rose coloured’
2. when the consonants preceding and following the vowel are the same: *kap[o]parto* ‘part of head’, *viv[o]vespero* ‘evening of life’, *ĉas[o]servisto* ‘hunting servant’

There thus are certain independent restrictions on the application of elision: it does not happen if it would result in a cluster of consonants with different values for voicing, or if the result would be a long consonant. We have seen above that there are independent reasons to assume that these two configurations count as undesirable in Esperanto.

5. Conclusion

In this article, I studied the basic properties of the Esperanto syllable. Even though it has not been possible to solve all the problems, I believe to have pointed at least at some regularities. These regularities have in all probability not been planned by Zamenhof or other Esperanto pioneers: there are no reasons to assume that the details of phonological structure were of primary concern to them.⁴⁷

The Esperanto syllable structure is of course very similar to that of Indo-European languages, more in particular to that of Romance and Germanic languages. This is not surprising, given the fact that most of the morphemes are borrowed from these languages. On the other hand, there is no system which has exactly the same system as Esperanto. The phonology of Italian comes close, but also this is still different. From a phonological point of view, Esperanto is an autonomous system.

⁴⁶See Van Oostendorp (1998b) for a slightly different interpretation.

⁴⁷Cf. Van Oostendorp (1991, 1993).

References

- Albault, André
 1998 La duoblaj konsonantoj en Esperanto. In: I. Haupenthal (ed.), *Menade Bal Püki Bal; Festschrift zum 50. Geburtstag von Reinhard Haupenthal*. Saarbrücken: Edition Iltis.
- Berveling, Gerrit
 1993 Denaske – ĉu poezie? *Esperanto* **86**, N-ro 7–8, 128–129.
- Blevins, Juliette
 1995 The Syllable in Phonological Theory. In: J. Goldsmith (ed.): *The Handbook of Phonological Theory*. Cambridge, Mass.: Blackwell.
- Bokarev, E. A.
 1966 Fonemo kaj sono en Esperanto. *Nuntempa Bulgario* **11**, vi–vii.
- Chomsky, Noam
 1981 *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
- Clements, Nick
 1990 The Role of the Sonority Cycle in Core Syllabification. In: John Kingston & M. Beckman (eds.) *Papers in Laboratory Phonology 1: Between the Grammar and Physics of Speech*. New York: Cambridge University Press, pp. 283–333.
- Clements, Nick & S. Jay Keyser
 1983 *CV Phonology*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Dunn, Leone
 1988 Badimaya, a Western Australian Language. *Papers in Australian Linguistics*. No. 17. Canberra: Australian National University, 19–149. Pacific Linguistics.
- Hayes, Bruce
 1995 *Metrical Stress Theory: Principles and Case Studies*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Itô, Junko
 1986 *Syllable Theory in Prosodic Phonology*. Ph.D. Dissertation, University of Massachusetts.
- Itô, Junko, & Armin Mester
 1993 Licensed Segments and Safe Paths. *Canadian Journal of Linguistics/Revue canadienne de linguistique* **2**, 197–213.
- Kager, René
 1989 *A Theory of Stress and Destressing in English and Dutch*. Dordrecht: Foris.
 1995 Consequences of Catalexis. In: Harry van der Hulst & Jeroen van de Weijer (eds.), *Leiden in Last; HIL Phonology Papers I*. The Hague: Holland Academic Graphics, 269–298.
- Kalocsay, Kálmán, & Gaston Waringhien
 1985 *Plena Analiza Gramatiko*. Rotterdam: UEA.
- Kaye, J., J. Lowenstamm & J.-R. Vergnaud
 1985 The Internal Structure of Phonological Elements: A Theory of Charm and Government. *Phonology Yearbook* **2**, 305–328.
- Kawasaki, N.
 1936–53 *Esperantologiaj raportoj*. Osaka, Fremdlingva Universitato. 1. *Zamenhofaj ekzemploj*, 1936. 2. *Radiktipoj laŭ aranĝo de vokaloj kaj konsonantoj*, 1952. 3. *Dukonsonantaj kombinoj*, 1952. 4. *Trikonsonantaj kombinoj*, 1953.
 1961 Konsonantokombinoj ĉe radikkomenco. *Esperantologio* **2**, 123–126.

- Kiparsky, Paul
 1991 Catalexis. Unpublished manuscript, Stanford University and Wissenschaftskolleg zu Berlin.
- Levin, Juliette
 1985 *A Metrical Theory of Syllabicity*. Ph.D. Dissertation, MIT.
- Mangold, M.
 1985 Fonemaj opozicioj en Esperanto. In: R. Haupenthal (ed.), *Li kaj ni. Festlibro por la 80a naskiĝtago de Gaston Waringhien*, Antwerpen & La Laguna, pp. 263–269.
- McCarthy, John
 1979 *Formal Problems in Semitic Phonology and Morphology*. Ph.D. Dissertation, MIT.
- Noske, Roland
 1988 La syllabification et les règles de changement de syllabe en français. In: P. Verhuyten (ed.): *La phonologie du schwa français*. Amsterdam: John Benjamins, 43–88.
- Okamoto, J.
 1925 *Fonetika studo de Esperanto*. Tokyo: JEI.
- Oostendorp, Marc van
 1991 The Syntax of a Language without Grammar. MA Thesis, Tilburg University.
 1993 Aangeboren principes en kunstmatige taal. *Gramma/TTT* 2.
 1994 *Eseo pri la Esperanta silabo*. Unpublished manuscript.
 1995 *Vowel Quality and Phonological Projection*. Ph.D. Dissertation, Tilburg University.
 1998a A Note on Exceptional Syllable Structure in Esperanto. In: A. Bruyn & J. Arends, (eds.), *Mengelwerk voor Muysken; Voor Pieter Muysken bij zijn afscheid van de Universiteit van Amsterdam*, pp. 98–101. Amsterdam: UvA.
 1998b Economy of Representation in the Esperanto word. In: R. van Bezooijen & R. Kager (eds.), *Linguistics in the Netherlands 1998*. Amsterdam, Benjamins, 175–187.
 1999 ‘Leenwoordfonologie’ in het Esperanto. To appear in *Gramma/TTT*.
- Paradis, C. & J.-F. Prunet (eds.)
 1991 *The Special Status of Coronals*, San Diego: Academic Press.
- Prince, A. & P. Smolensky
 1993 *Optimality Theory; Constraints Interaction and Satisfaction in Generative Grammar*. Manuscript. New Brunswick, NJ: Rutgers University, and Boulder, CO: University of Colorado.
- Sailer, Manfred
 1993. Complexe woorden in het Esperanto; Een generatieve herformulering van een traditionele theorie van compositie in het Esperanto. Manuscript, University of Amsterdam.
- Selkirk, Elisabeth
 1982 The Syllable. In: H. van der Hulst & N. Smith (eds.), *The Structure of Phonological Representations*. Vol. II: Dordrecht: Foris, 337–383.
- Vennemann, Theo
 1988 *Preference Laws for Syllable Structure*. Berlin: De Gruyter.
- Waringhien, Gaston (ed.)
 1987 *Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto* (PIV). Reprint of the third edition, with a supplement. Paris: Sennacieca Asocio Tutmonda.

Wells, John

1978 *Lingvistikaj aspektoj de Esperanto*. Rotterdam: UEA. (Second edition 1989.)

Zamenhof, Lejzer

1927 *Lingvaj respondoj (Plena kolekto)*. Paris: Esperantista Centra Librejo. Second edition.

Author's address:

Universiteit van Amsterdam

Theoretische taalkunde

Spuistraat 210

NL-1012VT Amsterdam

E-mail address: marc.van.oostendorp@meertens.knaw.nl

Received 1999 05 01